

B'

Ὁ Μύθος, σήμερα

Τί είναι σήμερα ένα μύθος ; Θά δώσω άμέσως μιά πρώτη απάντηση, παραπολύ απλή, απόλυτα σύμφωνη με τήν ετυμολογία : *ο μύθος είναι λόγος*¹.

Ο ΜΥΘΟΣ ΕΙΝΑΙ ΛΟΓΟΣ

Δέν είναι, φυσικά, ο όποιοσδήποτε λόγος : γιά νά μετατραπεί σέ μύθο, ή γλώσσα χρειάζεται ιδιαίτερες συνθήκες, πού 'θά τίς δείξουμε παρακάτω. Αυτό όμως πού θάπρεπε από τήν άρχή κιόλας νά τονίσουμε με έμφαση, είναι πώς ο μύθος άποτελεί ένα σύστημα επικοινωνίας - είναι ένα μήνυμα. Αυτό υποδηλώνει πώς ο μύθος δέν μπορεί νά είναι ούτε αντικείμενο, ούτε έννοια, ούτε ιδέα· είναι ένας τρόπος σημειοδότησης, μιά μορφή. Θά χρειαστεί άργότερα νά δώσουμε σέ τούτη τή μορφή ιστορικά όρια, νά ύποδείξουμε τόν τρόπο χρήσης της, νά επενδύσουμε και πάλι τήν κοινωνία με τή μορφή αυτή : όπως και νάναί, πρέπει πρώτα νά τήν περιγράψουμε σά μορφή.

Βλέπουμε πώς θάταν πλάνη νά επιχειρήσουμε μιάν ούσιαστική διαχώριση ανάμεσα στά μυθικά αντικείμενα : άφοϋ ο μύθος είναι λόγος, τό καθετί πού άνάγεται στήν όμιλία μπορεί νά είναι μύθος. 'Ο μύθος δέν όρίζεται από τό αντικείμενο του μνημάτός του, αλλά από τόν τρόπο πού προσφέρει αυτό τό μήνυμα : στόν μύθο ύπάρχουν όρια μορφής, δέν ύπάρχουν όρια ούσίας. "Ωστε, λοιπόν, όλα μπορούν νά άποτελέσουν μύθο ; Ναι, τό πιστεύω, γιατί τό Σύμ-

¹ Θά μπορούσαν νά μου άντιτάξουν ένατό άλλες έννοιες τής λέξης « μύθος ». Προσπαθώ όμως έδώ νά δώσω όρισμό σέ πράγματα και όχι σέ λέξεις.

παν μᾶς υποβάλλει ἄπειρες ιδέες. Κάθε ἀντικείμενο τοῦ κόσμου εἶναι δυνατό νά μετατραπεί : ἀπό ἐρμητικό καί βουδῶ νά γίνει προφορικό, νά γίνει κτῆμα τῆς κοινωνίας, γιατί κανένας νόμος, φυσικός ἢ ὄχι, δέν ἀπαγορεύει νά μιλάει κανεῖς γιά τὰ πράγματα. Ἐνα δέντρο εἶναι ἕνα δέντρο. Χωρίς ἀμφιβολία. Ἄλλά ἕνα δέντρο μέ τὰ λόγια τῆς Μινού Ντρουέ δέν εἶναι πιά ἕνα σκέτο δέντρο, εἶναι ἕνα δέντρο στολισμένο, προορισμένο γιά μίαν ιδιαίτερη κατανάλωση, ἐπενδυμένο μέ λογοτεχνικούς ἐξωραϊσμούς, μέ ἀνταρσίες, μέ εἰκόνες, κοντολογίς, μέ μιά κοινωνική χρήση πού προστίθεται στήν καθαρή ὕλη.

Φυσικά, ὅλα δέν λέγονται ταυτόχρονα : μερικά ἀντικείμενα κατακτώνται ἀπό τόν μυθικό λόγο γιά μιά στιγμή, ὕστερα ἐξαφανίζονται, ἄλλα παίρνουν τή θέση τους, φτάνουν ὡς τό μῦθο. Ἐπάρχουν, ἄραγε, ἀντικείμενα *μοιραία* ὑποβλητικά, ὅπως ὁ Μποντλαίρ τό πίστευε γιά τή Γυναίκα ; Ἄσφαλῶς ὄχι : μπορούμε νά διανοηθοῦμε πανάρχαιους μῦθους, δέν ὑπάρχουν ὁμως αἰώνιοι· γιατί ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία εἶναι ἐκείνη πού μεταλλάζει τό πραγματικό σέ λόγο, αὐτή καί μόνο αὐτή ρυθμίζει τή ζωή καί τό θάνατο τῆς μυθικῆς γλώσσας. Ἀρχαία ἢ ὄχι, ἡ μυθολογία δέν μπορεῖ παρά νά ἔχει ἱστορική βάση, γιατί ὁ μῦθος εἶναι ἕνας λόγος ἐπιλεγμένος ἀπό τήν ἱστορία : δέν μπορεῖ νά ξεπηδήσει ἀπό τή « φύση » τῶν πραγμάτων.

Ἐπίσης αὐτός εἶναι ἕνα μήνυμα. Μπορεῖ λοιπόν κάλλιστα νά εἶναι καί κάτι ἄλλο ἐκτός ἀπό προφορικός· μπορεῖ νά ἀποδοθεῖ μέ τή γραφή ἢ μέ παραστάσεις : ὁ γραπτός λόγος, ἄλλά καί ἡ φωτογραφία, ὁ κινηματογράφος, τό ρεπορτάζ, ὁ ἀθλητισμός, τὰ θεάματα, ἡ διαφήμιση – ὅλα αὐτά μπορούν νά χρησιμεύουν σάν ὑπόβαθρο στόν μυθικό λόγο. Ἐπίσης δέν μπορεῖ νά ὀριστεῖ οὔτε ἀπό τό ἀντικείμενό του, οὔτε ἀπό τήν ὕλη του, γιατί σέ κάθε ὕλη μπορεῖ αὐθαίρετα νά ἀποδοθεῖ κάποια σημασία : τό βέλος πού χρησιμοποιεῖται μέ τή σημασία τῆς πρόκλησης, εἶναι καί αὐτό λόγος. Χωρίς ἀμφιβολία, γιά τήν ἀντίληψη ἢ εἰκόνα καί ἡ γραφή, λογουχάρη, δέν ἀπευθύνονται στήν ἴδια μορφή συνειδήσεως· ἡ εἰκόνα ἄλλωστε αὐτή καθαυτή ἐπιδέχεται πολ-

λούς τρόπους ἀνάγνωσης : ἕνα σχηματικό διάγραμμα σημειοδοτεῖ πολύ περισσότερο ἀπό ἕνα σχέδιο, μιά ἀπομίμηση πολύ περισσότερο ἀπό ἕνα πρωτότυπο, μιά γελοιογραφία πολύ περισσότερο ἀπό μιά προσωπογραφία. Ἄλλά δέν πρόκειται πιά ἐδῶ γιά ἕναν θεωρητικό τρόπο παράστασης : πρόκειται γιά αὐτή τήν εἰκόνα πού ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτή τή σημειοδότηση : ὁ μυθικός λόγος ἀποτελεῖται ἀπό μίαν ὕλη πού εἶναι *κιάλας* κατεργασμένη καί πού προορίζεται γιά τήν κατάλληλη ἐπικοινωνία : καί ἐπειδή ὅλα τὰ ὕλικά τοῦ μῦθου, παραστατικά ἢ γραφικά, προϋποθέτουν μιά σημαίνουσα συνειδήση, μπορούν καί νά ἐξεταστοῦν ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ὕλη τους. Ἐπίσης αὐτή ἔχει κάποιο νόημα : ἡ εἰκόνα εἶναι, χωρίς καμιά ἀμφιβολία, πιό ὑποβλητική ἀπό τή γραφή, ἐπιβάλλει ἄμεσα τή σημασία, χωρίς νά τή ἀναλύει, χωρίς νά τή διασκορπίζει. Αὐτό ὁμως δέν ἀποτελεῖ συστατική διαφορά. Ἐπίσης εἰκόνα γίνεται γραφή τήν ἴδια στιγμή πού ἀποκτᾶ σημασία : καί ὅπως ἡ γραφή, ἀπαιτεῖ κι αὐτή μιά *δυννητική κρίση*.

Διευκρινίζουμε πῶς στό ἐξῆς, μέ τίς λέξεις *γλώσσα* (langage)*, *ὀμιλία*, *λόγος*, κ.τ.λ., θά ἐννοοῦμε κάθε μονάδα καί κάθε σημειοδοτική σύνθεση, προφορική ἢ ὀπτική : μιά φωτογραφία θά εἶναι γιά μᾶς λόγος, τό ἴδιο ὅπως καί ἕνα ἄρθρο ἐφημερίδας· τὰ ἴδια τὰ ἀντικείμενα μπορούν νά γίνονται λόγος, ἂν σημειοδοτοῦν κάτι. Ἐπίσης αὐτός εἶναι ὁ γενικευμένος αὐτός τρόπος ἀντίληψης τῆς γλώσσας δικαιολογεῖται, ἄλλωστε, ἀπό τήν ἴδια τήν ἱστορία τῆς γραφῆς : πολύ πρῖν ἀπό τήν ἐπινοήση τοῦ ἀλφαβήτου μας, ἀντικείμενα ὅπως λογουχάρη τό « κιπού » τῶν Ἰνκα, ἢ σχέδια ὅπως τὰ εἰκονογράμματα, ἦταν κανονικοί λόγοι. Αὐτό ὁμως δέν θά πεί πῶς πρέπει κανεῖς νά μελετᾶ τόν μυθικό λόγο ὅπως τή γλώσσα : στήν

* Στήν ἑλληνική δέν ὑπάρχει ἀκόμα διαχωρισμός ἀνάμεσα στίς ἐννοιες langage = γλώσσα ὡς ὀμιλία, λόγος, λαλιά, μέσο ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους καί ἐκφράσεως τῆς σκέψεως τους μέ φωνητικά σημεῖα (πού μπορούν νά πάρουν καί γραφή μορφή) καί langue = γλώσσα ὡς τό σύνολο τῶν λέξεων καί τῶν συντακτικῶν κανόνων τῆς λαλιάς μᾶς ὀρισμένης κοινότητος ἀνθρώπων (ἔθνους κτλ.) (Σημ. Μετ.).

πραγματικότητα, ο μύθος σχετίζεται με μία γενική επιστήμη – επέκταση της γλωσσολογίας : τή *σημειολογία*.

Ο ΜΥΘΟΣ ΣΑΝ ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Ός μελέτη του λόγου, ή μυθολογία δέν είναι τίποτ' άλλο παρά ένα τμήμα τής ευρύτατης αὐτῆς ἐπιστήμης τῶν σημείων πού καθιερώθηκε ἀπό τόν Saussure ἐδῶ καί σαράντα χρόνια, μέ τό ὄνομα *σημειολογία*. Ἡ σημειολογία δέν ἔχει ἀκόμα ὀλοκληρωθεῖ. Μολαταῦτα, ἀπό τήν ἐποχή κίόλας τοῦ Saussure, καί κάποτε ἀνεξάρτητα ἀπό αὐτόν, ἕνα μεγάλο μέρος τής σύγχρονης ἐρευνας δέν ἔπαψε νά ἀσχολεῖται μέ τό πρόβλημα τής σημειοδότησης : ἡ ψυχάνάλυση, ὁ στρουκτουραλισμός, ἡ εἰδητική ψυχολογία, καθώς καί ὀρισμένες νέες μέθοδοι λογοτεχνικῆς κριτικῆς πού ἐγκαινιάστηκαν ἀπό τόν Bachelard, δέν ἐξετάζουν ἕνα γεγονός παρά στό μέτρο πού σημειοδοτεῖ. Ὅμως, τό νά ὀρίζει κανεῖς σάν προϋπόθεση μία σημειοδότηση, εἶναι νά προσφεύγει στή σημειολογία. Δέν θέλω μ' αὐτό νά πῶ πῶς ὄλες αὐτές οἱ ἐρευνες βασίζονται στή σημειολογία : ἡ καθεμιά τους ἔχει διαφορετικό περιεχόμενο. Ἐχουν ὀμως κοινή ὑπόσταση : εἶναι ἐπιστήμες τῶν ἀξιῶν· δέν ἀρκοῦνται νά βροῦν ἕνα γεγονός : τό ὀρίζουν καί τό διερευνοῦν ἀπό τήν ἀποψη τής *ἀξίας χρήσης**.

Ἡ σημειολογία εἶναι μία ἐπιστήμη τῶν μορφῶν, ἀφοῦ ἐξετάζει τίς σημειοδοτήσεις ἀνεξάρτητα ἀπό τό περιεχόμενό τους. Θά ἤθελα νά μιλήσω γιά τήν ἀναγκαιότητα καί τά ὀρια μιάς τέτοιας ἐπιστήμης τῶν μορφῶν. Ἡ ἀναγκαιότητα ἐπιβάλλει τήν ἀκριβόλογη ἔκφραση. Ὁ Ζντάνοφ εἰρωνευόταν τόν φιλόσοφο Ἀλεξαντρόφ πού μιλοῦσε γιά « τή σφαιρική δομή τοῦ πλανήτη μας ». « Πιστεύαμε ὡς τώρα », λέει

ὁ Ζντάνοφ, « πῶς μονάχα ἡ μορφή μποροῦσε νά εἶναι σφαιρική ». Ὁ Ζντάνοφ εἶχε δίκιο : δέν μπορεῖ κανεῖς νά μιλάει, γιά δομές μέ ὀρους μορφῆς – καί ἀντίστροφα. Μπορεῖ ἴσως, στό ἐπίπεδο τής « ζωῆς », νά ὑπάρχει μονάχα ἡ ἀξεχώριστη ὀλότητα δομῶν καί μορφῶν. Ἀλλά ἡ ἐπιστήμη ἀδιαφορεῖ γιά τό ὄφατο : αὐτό πού τής εἶναι ἀπαραίτητο, εἶναι νά μιλάει γιά τή « ζωή », ἂν θέλει νά τή μεταμορφῶσει. Ἀλλωστε, γιά νά ἀποφύγει τήν ἐξωπραγματική – πλατωνική, δυστυχῶς – σύνθεση, κάθε κριτική πρέπει νά ἐπιδίδεται στόν βασανιστικό ἔλεγχο, στό ἔντεχνο μέσο τής ἀνάλυσης, καί ἀσχολούμενη μέ τήν ἀνάλυση, νά προσαρμῶζει τίς μέθοδοι καί τίς γλώσσες. Ἀν δέν κατατρεχόταν ἀπό τήν ἔμμομη ἰδέα τοῦ « φορμαλισμοῦ », ἡ ἱστορική κριτική θά ἦταν ἴσως λιγότερο ἄγονη· θά εἶχε καταλάβει πῶς ἡ ἐξειδικευμένη μελέτη τῶν μορφῶν δέν ἐρχεται καθόλου σέ ἀντίφαση μέ τίς ἀπαραίτητες ἀρχές τής ὀλότητας καί τής Ἱστορίας. Ἀντίθετα μάλιστα : ὀσο περισσότερο ἕνα σύστημα εἶναι ἐξειδικευμένο ὡς πρὸς τίς μορφές, τόσο περισσότερο ἐπιδέχεται ἱστορική κριτική. Παράλλῶντας ἕνα γνωστό ρητό, θάλεγα πῶς ὁ λίγος φορμαλισμός ἀπομακρύνει ἀπό τήν Ἱστορία, ἐνῶ ὁ πολὺς μᾶς ξαναφέρνει σ' αὐτήν. Ὑπάρχει, μήπως, καλύτερο παράδειγμα πληρέστερης κριτικῆς, ἀπό τήν περιγραφή, ταυτόχρονα μορφική καί ἱστορική, σημειολογική καί ἰδεολογική, τής ἀγιοσύνης στό ἔργο *Saint-Genet* τοῦ Σάρτρ ; Ὁ κίνδυνος, ἀντίθετα, βρῖσκεται στό νά θεωροῦμε τίς μορφές διαφορούμενα ἀντικείμενα, μισομορφές, μισοοῦσίες, καί νά δίνουμε στή μορφή μία οὐσία μορφῆς, ὀπως ἔκανε, λογουχάρη, ὁ ζντανοφικός ρεαλισμός. Τοποθετημένη μέσα στά ὀριά της, ἡ σημειολογία δέν ἀποτελεῖ μία μεταφυσική παγίδα : εἶναι μία ἐπιστήμη ἀνάμεσα σέ πολλές ἄλλες, ἀναγκαῖα ἀλλά ὀχι ἐπαρκῆς. Καί αὐτό πού προέχει, εἶναι νά ἀντιληφθοῦμε πῶς ἡ ἐνότητα μιάς ἐξήγησης δέν ἐγκτεται στόν ἀκρωτηριασμό τής μιάς ἢ τής ἄλλης προσέγγισῆς της, ἀλλά, σύμφωνα μέ τόν Ἐνγκελς, στόν διαλεκτικό συντονισμό τῶν ἰδιαίτερων ἐπιστημῶν πού τήν ἀφοροῦν. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τή μυθολογία : εἶναι ταυτόχρονα καί μέρος τής σημειολογίας σάν τυπολογικῆς

* Ἐπιστήμες τῶν ἀξιῶν ἢ ἀξιολογικῆς ἐπιστήμης : Αἰσθητική, Ἠθική κτλ. Κατά τόν ἀμερικανό φιλόσοφο Charles William Morris (στό βιβλίο του *Signs, Language and Behavior*, 1946) ἕνα σημείο λειτουργεῖ σάν σύμβολο πού δηλώνει τήν ἀξία ἐνός ἀντικειμένου σάν ἐκτιμητῆς του (appraiser) (Σημ. Μετ.).

έπιστήμης και της ιδεολογίας σάν ιστορικής επιστήμης : εξετάζει τις ιδέες-μορφές.²

Θέλω εδώ νά υπενθυμίσω πώς η κάθε σημειολογία προσβέυει τήν ύπαρξη κάποιας σχέσης ανάμεσα σέ δυό ὄρους – τό σημαῖνον καί τό σημαινόμενο. Ἡ σχέση αὐτή ἀναφέρεται σέ ἀντικείμενα διαφορετικοῦ εἶδους, γι' αὐτό καί δέν ἀντιπροσωπεύει μίαν ἰσότητα, ἀλλά μίαν ἰσοτιμία. Ἄς προσέξουμε ἐδῶ, πώς, ἀντίθετα μέ τήν κοινή γλώσσα πού ὀρίζει ἀπλοῦστα πώς τό σημαῖνον ἐκφράζει τό σημαινόμενο, σέ κάθε σημειολογικό σύστημα ἔχουμε νά κάνουμε ὄχι μέ δυό ἀλλά μέ τρεῖς διαφορετικούς ὄρους : γιατί, ἐκεῖνο πού ἀντιλαμβάνομαι δέν εἶναι καθόλου ἕνας ὄρος, ὁ ἕνας ὄρος ὕστερα ἀπό τόν ἄλλον, ἀλλά ἡ συσχέτιση πού τούς ἐνώγει : ἔχουμε λοιπόν τό σημαῖνον, τό σημαινόμενο καί τό σημείο, πού εἶναι τό συνδυετικό ἄθροισμα τῶν δύο πρώτων ὄρων. Ἄς πάθουμε, λογουχάρη, ἕνα μπουκέτο τριαντάφυλλα : τό χρησιμοποιοῦν γιά νά σημειοδοτήσω τό πάθος μου. Ὑπάρχει, μήπως, ἐδῶ μονάχα ἕνα σημαῖνον καί ἕνα σημαινόμενο – τά τριαντάφυλλα καί τό πάθος μου ; Οὔτε κἀν αὐτά : στήν πραγματικότητα, ὑπάρχουν ἐδῶ μονάχα τά « φορτισμένα μέ πάθος » τριαντάφυλλα. Στό ἐπίπεδο ὅμως τῆς ἀνάλυσης, ἀνακαλύπτουμε ἀληθινά τρεῖς ὄρους : γιατί αὐτά τά φορτισμένα μέ πάθος τριαντάφυλλα μποροῦν εὐκολά – καί ἀκριβέστατα – νά ἀποσυντεθοῦν σέ τριαντάφυλλα καί σέ πάθος : καί τά μέν καί τό δέ ὑπῆρχαν κιόλας πρῖν ἐνωθοῦν καί σχηματίσουν τό τρίτο αὐτό ἀντικείμενο, πού εἶναι τό σημείο. Ὅσο καί στό διωμένο ἐπίπεδο εἶναι ἀδύνατο νά διαχωρίσω τά τριαντάφυλλα ἀπό τό μήνυμά τους, τόσο στό

² Ἡ ἀνάπτυξη τῆς διαφήμισης, τοῦ Τύπου, τῆς ραδιοφωνίας, τῆς εἰκονογραφίας, κι ἄς μὴ μιλήσουμε γιά τήν ἐπίδωση μιᾶς ἀπειρίας ἀπό τελετουργικές ἐπικοινωνίες (τελετουργίες κοινωνικῆς προβολῆς), καθιστᾶ κατεπείγουσα τήν ἐδραίωση μιᾶς σημειολογικῆς ἐπιστήμης. Πόσους χώρους πραγματικά μὴ-σημαίνοντες διασχίζουμε μέσα σ' ἕνα εἰκοσιτετράωρο ; Πολύ λίγους, πολλές φορές κανέναν. Νά 'μαι, μπροστά στή θάλασσα : χωρίς ἀμφιβολία, ἡ θάλασσα δέν μοῦ φέρνει κανένα μήνυμα. Μά τί σημειολογικός πλοῦτος στήν ἀκροθαλασσιά ! Σημαίες, συνθήματα, ταμπέλες, ρούχα, μαυρισμένα κορμιά – ὅλα μοῦ ἀναμεταδίνουν χιλιάδες μηνύματα.

ἐπίπεδο τῆς ἀνάλυσης εἶναι ἀδύνατο νά ταυτίσω τά τριαντάφυλλα ὡς σημαῖνον μέ τά τριαντάφυλλα ὡς σημείο : τό σημαῖνον παρουσιάζει κενότητα, τό σημείο πληρότητα – εἶναι ἕνα νόημα. Ἄς πάρουμε τώρα μιά μαύρη πέτρα : μπορῶ νά τή σημειοδοτήσω μέ πολλούς τρόπους – εἶναι ἕνα ἀπλό σημαῖνον· ἂν ὅμως τή φορτίσω μέ ἕνα ὀριστικό σημαινόμενο (καταδίκη σέ θάνατο, λογουχάρη, σέ μίαν ἀνάθυμη ψηφοφορία), θά μετατραπῆ σέ σημείο. Ὑπάρχουν, βέβαια, ἀνάμεσα στό σημαῖνον, στό σημαινόμενο καί στό σημείο, λειτουργικές σχέσεις (ὅπως καί ἀνάμεσα στό μέρος καί στό ὅλο) τόσο στενές, πού ἡ ἀνάλυσή τους θά φαινόταν ἴσως ἀνώφελη· θά δοῦμε ὅμως παρακάτω, ὅτι ὁ διαχωρισμός αὐτός ἔχει οὐσιαστική σημασία γιά τή μελέτη τοῦ μύθου σάν σημειολογικοῦ σχήματος.

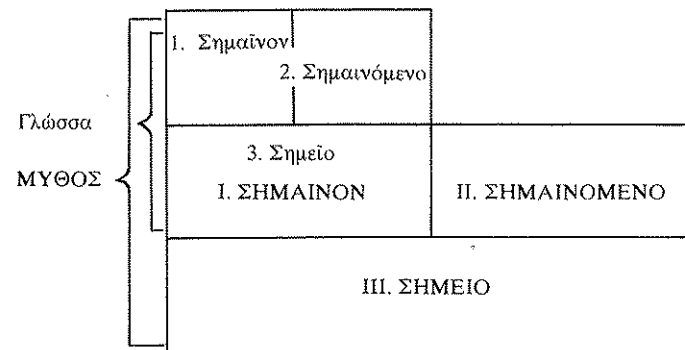
Φυσικά, οἱ τρεῖς αὐτοὶ ὄροι εἶναι καθαρά μορφικοί, καί μποροῦμε νά τούς δώσουμε διαφορετικά περιεχόμενα. Νά μερικά παραδείγματα : γιά τόν Saussure, πού ἀσχολήθηκε μ' ἕνα ἰδιαίτερο σημειολογικό σύστημα, ἀλλά μεθοδολογικά ὑποδειγματικό, ἡ γλώσσα, τό σημαινόμενο, εἶναι ἡ ἔννοια· τό σημαῖνον εἶναι ἡ ἀκουστική εἰκόνα (ψυχικῆς ὕψης), καί ἡ σχέση ἔννοιας καί εἰκόνας εἶναι τό σημείο (λογουχάρη, ἡ λέξη), ἢ ἡ συγκεκριμένη ὄντοτητα³. Γιά τόν Φρόουντ, ὅπως ξέρομε, ὁ ψυχισμός εἶναι μιά πυκνότητα ἀπό ἰσοσημίες. Ἐνας ὄρος (ἀποφεύγω νά τοῦ δώσω πρωτοκαθεδρία) ἀποτελεῖται ἀπό τήν ἐκδηλη ἔννοια τῆς συμπεριφορᾶς, ἕνας ἄλλος ἀπό τή λανθάνουσα ἔννοια ἢ τήν κύρια ἔννοια (εἶναι, λχ., τό ὑπόστρωμα τοῦ ὄνειρου)· ὅσο γιά τόν τρίτο ὄρο, εἶναι κι αὐτός ἐδῶ μιά συσχέτιση τῶν δύο πρώτων : εἶναι τό ἴδιο τό ὄνειρο στήν ὀλότητά του, ἢ ἀστοχημένη πράξη ἢ ἡ νεύρωση, νοημένες σάν συμβιβασμός, σάν οἰκονομία πού συντελεῖται χάρη στή συνένωση μιᾶς μορφῆς (πρώτος ὄρος) καί μιᾶς τατικῆς λειτουργίας (δεύτερος ὄρος). Βλέπουμε ἐδῶ πόσο ἀναγκαῖο εἶναι νά διαχωρίζεται τό σημείο ἀπό τό σημαῖνον : γιά τόν Φρόουντ, τό ὄνειρο δέν εἶναι οὔτε ἡ ἐκ-

³ Ἡ ἔννοια λέξη εἶναι ἀπό τίς πιό συζητήσιμες στή γλωσσολογία. Τή χρησιμοποιοῦ ὅμως γιά ἀπλοποίηση.

δηλη ιδιότητά του ούτε τό λανθάνον περιεχόμενό του, είναι ή λειτουργική σύζευξη τών δύο όρων. Τέλος, στή σαφρική κριτική (θά περιοριστώ στά τρία αυτά γνωστά παραδείγματα), τό σημαίνόμενο αποτελείται από τό πρωταρχικό κρίσιμο βίωμα του ύποκειμένου (άποχωρισμός από τήν μητέρα στόν Μποντλαίρ, κατονομασία τής κλοπής στόν Genet)· ή Λογοτεχνία ως λόγος διαμορφώνει τό σημαίνον· και ή σχέση ανάμεσα στό κρίσιμο βίωμα και στό λόγο όρίζει τό έργο, πού είναι μιά σημειοδότηση. Φυσικά, τό τρισδιάστατο αυτό σχήμα, μ' όλο πού στή μορφή του είναι σταθερό, δέν πραγματοποιείται μέ τόν ίδιο τρόπο : γι' αυτό και δέν πρέπει νά πάψουμε νά έπαναλαμβάνουμε ότι ή σημειολογία δέν μπορεί νά παρουσιάσει καμιάν ένότητα, παρά μονάχα στό επίπεδο τών μορφών και όχι τών περιεχομένων· τό πεδίο της είναι περιορισμένο· αναφέρεται μονάχα σέ μιά ιδιαίτερη γλώσσα, και δέν ξέρει παρά μόνο μιά λειτουργία : τήν ανάγωση ή τήν άποκρυπτογράφιση.

Ξαναβρίσκουμε στόν μύθο τό τρισδιάστατο σχήμα πού αναφέραμε παραπάνω : τό σημαίνον, τό σημαίνόμενο και τό σημείο. Όμως, ό μύθος είναι ένα ειδικό σύστημα, γιατί διαμορφώνεται πάνω στή βάση μιάς σημειολογικής άλυσίδας πού προϋπάρχει : είναι ένα δευτερογενές σημειολογικό σύστημα. Αυτό πού είναι σημείο (δηλαδή συνδετικό άθροισμα μιάς έννοιας και μιάς εικόνας) στό πρώτο σύστημα, γίνεται άλλο σημαίνον στό δεύτερο. Πρέπει εδώ νά υπενθυμίσουμε πώς τά ύλικά του μυθικού λόγου (γλώσσα μέ τήν κύρια σημασία, φωτογραφία, ζωγραφική, άφίσσα, τελετουργία, αντικείμενο, κτλ.), μ' όλο πού στήν άρχή είναι διαφορετικά, μετατρέπονται σ' ένα καθαρά σημαίνον λειτουργήμα μόλις ένταχθούν στό μύθο : ό μύθος τά θεωρεί όλα μιά πρώτη ύλη· ή ένότητά τους έγκειται στό ότι όλα άνάγονται στό άπλό επίπεδο τής γλώσσας. Είτε πρόκειται για γραφή στήν κυριολεξία, είτε για εικονογραφική γραφή, ό μύθος δέν βλέπει σ' αυτά παρά ένα άθροισμα από σημεία, ένα συνολικό σημείο, τόν έσχατο όρο μιάς πρώτης σημειολογικής άλυσίδας. Και άκριδώς αυτός ό έσχατος όρος είναι εκείνος πού μετατρέπεται σέ πρώτο όρο ή μερικό όρο του

εύρύτερου συστήματος πού ό μύθος συγκροτεί. Όλα γίνονται ώσάν ό μύθος νά μετατοπίζει έλαφρά τό μορφικό σύστημα τών πρώτων σημασιοδοτήσεων. Και άφού ή μετάθεση τούτη είναι ούσιαστική για τήν άνάλυση του μύθου, θά τήν παραστήσω μέ τό παρακάτω διάγραμμα· έξυπακούεται πώς τά διαστήματα του διαγράμματος έχουν εδώ μιάν άπλή μεταφορική σημασία :

Όπως βλέπουμε, στόν μύθο ύπάρχουν δύο σημειολογικά συστήματα, πού τό ένα τους είναι έξαρθρωμένο σέ σχέση μέ τό άλλο : ένα γλωσσολογικό σύστημα, ή γλώσσα (ή τρόποι παράστασης άφομοιωμένοι από αυτό), πού θά τήν όνομάσω γλώσσα-άντικείμενο, γιατί είναι ή γλώσσα πού ό μύθος υιοθετεί για νά φτιάξει τό δικό του σύστημα· και ό ίδιος ό μύθος, πού θά τόν άποκαλέσω μετα-γλώσσα, γιατί είναι μιά δεύτερη γλώσσα όπου γίνεται λόγος για τήν πρώτη. Βασιζόμενος σέ μιά μετα-γλώσσα, ό σημειολόγος δέν χρειάζεται νά διερωτηθεί για τή σύνθεση τής γλώσσας-άντικείμενο, δέν χρειάζεται νά 'χει ύπόψη του τίς λεπτομέρειες του γλωσσολογικού σχήματος : δέν του χρειάζεται νά γνωρίζει παρά μόνο τόν έσχατο όρο ή συνολικό σημείο, και μονάχα στό μέτρο όπου ό όρος αυτός έντάσσεται στό μύθο. Γι' αυτό και ό σημειολόγος δικαιολογημένα χειρίζεται μέ τόν ίδιο τρόπο τή γραφή και τήν εικόνα : αυτό πού συγκροτεί από αυτές είναι ότι και οι δύο τους είναι σημεία, φτάνουν στό κατώ-

φλι του μύθου προικισμένες με την ίδια σημαίνουσα ιδιότητα, και ή μιά και ή άλλη αποτελούν μιά γλώσσα-άντικείμενο.

Πρέπει τώρα να παραθέσουμε μερικά παραδείγματα μυθικού λόγου. Το πρώτο αναφέρεται σε μιά παρατήρηση του Valéry⁴: είμαι μαθητής της πέμπτης σ' ένα γαλλικό λύκειο· ανοίγω τή λατινική μου γραμματική και διαβάζω μιά φράση παρμένη από τον Αϊσωπο ή τον Φαίδρο: quia ego nominor leo (: όμως εγώ ονομάζομαι λέοντας). Σταματώ και σκέφτομαι: υπάρχει κάτι τό διαφορούμενο σ' αυτή τήν πρόταση. Από τή μιά μεριά, οί λέξεις έχουν πολύ απλό νόημα: « όμως εγώ ονομάζομαι λέοντας ». Από τήν άλλη όμως, ολοφάνερο είναι πώς ή φράση θέλει νά μου σημειοδοτήσει κάτι άλλο: στό μέτρο πού απευθύνεται σ' έμένα – μαθητή τής πέμπτης – μου λέει καθαρά: είμαι ένα παράδειγμα τής γραμματικής πού σκοπό έχω νά εικονίσω τόν συνταχτικό κανόνα του κατηγορουμένου. Είμαι μάλιστα υποχρεωμένος νά αναγνωρίσω πώς ή φράση δέν μου σημειοδοτεί καθόλου τό νόημά της, δέν προσπαθεί καθόλου νά μου μιλήσει γιά τόν λέοντα και γιά τό πώς ονομάζεται· ή πραγματική και ακρότατη σημασία της, είναι ή επιβολή της σ' έμένα σάν ένδειξη τής σύνταξης του κατηγορουμένου. Συμπεραίνω πώς βρίσκομαι μπροστά σ' ένα ειδικό σημειολογικό σύστημα ευρύτερο, αφού επεκτείνεται στή γλώσσα: υπάρχει βέβαια ένα σημαίνον, αλλά τό σημαίνον αυτό σχηματίζεται από τό άθροισμα πολλών σημείων, είναι από μόνο του ένα πρωτογενές σημειολογικό σύστημα (ονομάζομαι λέοντας). Κατά τά άλλα, τό μορφικό σχήμα εξελίσσεται κανονικά: υπάρχει ένα σημαίνόμενο (είμαι ένα παράδειγμα γραμματικής) και μιά συνολική σημασία, πού δέν είναι παρά ή συσχέτιση του σημαίνοντος και του σημαίνόμενου· αφού ούτε ή κατονομασία του λέοντα, ούτε τό γραμματικό παράδειγμα μου δίνονται χωριστά τό ένα από τό άλλο.

Ας πάρουμε τώρα ένα άλλο παράδειγμα: βρίσκομαι στό κουρείο· μου δίνουν ένα περιοδικό, τό *Paris-Match*. Στο

⁴ *Tel-Quel*, II, σ. 191.

εξώφυλλο, ένας νεαρός μαύρος, με γαλλική στολή, χαιρετάει στρατιωτικά, με τό βλέμμα ψηλά, στραμμένο χωρίς άλλο σε μιά πτυχή τής γαλλικής σημαίας. Αυτό είναι τό νόημα τής εικόνας. Αλλά, έστω κι αν είμαι άφελής, βλέπω πολύ καλά τί μου σημειοδοτεί: ότι ή Γαλλία είναι μιά μεγάλη αυτοκρατορία, πού όλα τά παιδιά της, ανεξάρτητα από τήν καταγωγή τους, τήν ύπηρετούν πιστά, και πώς δέν υπάρχει πιό άποστομωτική άπάντηση σ' αυτούς πού κατηγορούν τή Γαλλία γιά δήθεν άποικιοκρατία, από τό ζήλο με τόν όποιο ό μαύρος αυτός ύπηρετεί τούς δήθεν καταπιεστές του. Έχουμε λοιπόν έδώ, και πάλι, ένα αυξημένο σημειολογικό σύστημα: υπάρχει ένα σημαίνον, πού έχει κιόλας διαμορφωθεί από ένα προηγούμενο σύστημα (ένας μαύρος στρατιώτης χαιρετάει όπως οί Γάλλοι): υπάρχει ακόμα ένα σημαίνόμενο (ένα έκούσιο μίγμα « γαλλοσύνης » και « στρατιωτικότητας »): υπάρχει, τέλος, ή παρουσία του σημαίνόμενου διαμέσου του σημαίνοντος.

Πρίν προχωρήσουμε στήν άνάλυση του κάθε όρου του μυθικού συστήματος, πρέπει νά συμφωνήσουμε πάνω στήν όρολογία. Ξέρουμε τώρα, πώς, στόν μύθο, τό σημαίνον μπορεί νά ξετάζεται με δύο τρόπους: σάν έσχατος όρος του γλωσσολογικού συστήματος, ή σάν πρώτος όρος του μυθικού συστήματος: μάς χρειάζονται λοιπόν έδώ δύο όνόματα: στό επίπεδο τής γλώσσας, δηλαδή σάν τελικό-όρο του πρώτου συστήματος, θά ονομάσω τό σημαίνον: νόημα (ονομάζομαι λέοντας, ένας μαύρος χαιρετάει στρατιωτικά σάν τούς Γάλλους): στό μυθικό επίπεδο, θά τό άποκαλέσω: μορφή. Γιά τό σημαίνόμενο, δέν υπάρχει τίποτα τό διαφορούμενο: θά παραμείνει με τό όνομα έννοια. Ο τρίτος όρος είναι ή συσχέτιση των δύο πρώτων: στό σύστημα τής γλώσσας είναι τό σημείο: δέν είναι όμως δυνατό νά χρησιμοποιήσουμε τή λέξη αυτή χωρίς διαφορούμενη σημασία, αφού, στό μύθο (κι αυτό είναι ή κύρια ιδιομορφία του), τό σημαίνον έχει κιόλας διαμορφωθεί από τά σημεία τής γλώσσας. Θά άποκαλέσω τόν τρίτο όρο του μύθου: σημειοδότηση – λέξη πού είναι έδώ άπόλυτα δικαιολογημένη, αφού ό μύθος παίζει πραγματικά διπλό ρόλο: δηλώνει και

κοινοποιεί, έξηγεί και επίδάλλει.

Η ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ

Στό μύθο, τό σημαίνον εμφανίζεται μέ διαφορούμενο τρόπο : είναι μαζί και νόημα και μορφή, πλήρες από τή μία, κενό από τήν άλλη. Σάν νόημα, τό σημαίνον προϋποθέτει κιάλας κάποιαν ανάγνωση, τό συλλαμβάνω μέ τήν δραση, είναι μία πραγματικότητα πού υποπίπτει στίς αισθήσεις (σέ αντίθεση μέ τό γλωσσολογικό σημαίνον, πού είναι καθαρά ψυχικό), διαθέτει περίσσιο πλούτο : ή κατονομασία του λέοντα, ό χαιρετισμός του μαύρου είναι αξιόπιστες ολότητες, έχουν αρκετή λογική· σάν άθροισμα γλωσσολογικών σημείων, τό νόημα του μύθου έχει τή δική του αξία, αποτελεί μέρος μιάς ιστορίας, τής ιστορίας του λέοντα ή τής ιστορίας του μαύρου : στό νόημα, οίκοδομείται κιάλας μία σημειοδότηση, πού θα μπορούσε κάλλιστα να είναι αυτόρκης, αν ό μύθος, υίοθετώντας την, δέν τή μετέτρεπε ξαφνικά σέ μορφή κενή, παρασιτική. Τό νόημα είναι πλήρες από μόνο του, προϋποθέτει μία γνώση, ένα χτές, μία μνήμη, μία συγκριτική τάξη από γεγονότα, ιδέες, αποφάσεις.

Μετατρέπόμενο σέ μορφή, τό νόημα εξουδετερώνει κάθε συμπωματικό του στοιχείο· εκκενώνεται, φτωχαίνει, ή ιστορία εξανερμίζεται, δέν μένει πιά παρά μόνο τό γραμμά. Γίνεται εδώ μία παράδοση μεταλλαγή στό έργο τής ανάγνωσης, μία ανώμαλη πισωδρομηση από τό νόημα στή μορφή, από τό γλωσσολογικό σημείο στό μυθικό σημαίνον. "Αν περιορίσουμε τό « έγώ όμως ονομάζομαι λέοντας » σ' ένα σύστημα καθαρά γλωσσολογικό, ή πρόταση ξαναβρίσκει μία πληρότητα, έναν πλούτο, ξαναγίνεται ιστορία : είμαι ένα ζώο, ένας λέοντας, βρίσκομαι στήν τάδε χώρα, μόλις γύρισα από τό κυνήγι, μου ζητάνε να μοιραστώ τή λεία μου μ' ένα δαμάλι, μέ μίαν αγελάδα και μ' ένα κατσίκι· άλλ' αφού είμαι ό πιό δυνατός, οικειοποιούμαι όλες τίς μερίδες, για διάφορους λόγους - ό τελευταίος απ' αυτούς είναι άπλούστατα ότι ονομάζομαι λέοντας. "Όμως, σάν μορφή

του μύθου, ή πρόταση αυτή δέν περιέχει πιά σχεδόν τίποτα από τή μακριά αυτή ιστορία. Τό νόημα περιείχε ολόκληρο ένα σύστημα αξιών : μίαν ιστορία, μία γεωγραφία, μίαν ήθική, μία ζωολογία, μία λογοτεχνία. Η μορφή εκτοπίζει όλον αυτό τόν πλούτο : ή καινούργια τής ένδεια απαιτεί μία σημασία πού να τήν αναπληρώνει. Πρέπει να παραμερίσουμε πολύ τήν ιστορία του λέοντα, και να δάλουμε στή θέση τής τό παράδειγμα τής γραμματικής· πρέπει να παραγκωνίσουμε τή βιογραφία του μαύρου, αν θέλουμε να δείξουμε ανάγλυφα τήν εικόνα, να τήν προετοιμάσουμε να δεχτεί τό σημαίνονό τής.

Τό κυριότερο όμως σ' όλα αυτά, είναι πώς ή μορφή δέν καταργεί τό νόημα, δέν κάνει τίποτ' άλλο παρά να τό φτωχαίνει, να τό απομακρύνει - τό κρατάει στή διάθεσή τής. Νομίζουμε πώς τό νόημα θα σθήσει, μά πρόκειται μονάχα για θάνατο μέ αναστολή : τό νόημα χάνει τήν αξία του, του μένει όμως ή ζωή, από όπου θα τραφεί ή μορφή του μύθου. Τό νόημα γίνεται για τή μορφή ένα στιγμιαίο απόθεμα ιστορίας, ένας υποταγμένος σ' αυτήν πλούτος, πού μπορεί να επαναφέρεται και να απομακρύνεται μέ ένα είδος γρήγορης έναλλαγής : ή μορφή πρέπει άσταμάτητα να μπορεί να ξαναριζώνει στό νόημα και απ' αυτό να τροφοδοτείται· και πάνω απ' όλα, ή μορφή πρέπει να μπορεί να κρύβεται μέσα στό νόημα. Αυτό τό ενδιαφέρον κρυφτούλι άνάμεσα στό νόημα και στή μορφή είναι πού ορίζει τό μύθο. Η μορφή του μύθου δέν είναι σύμβολο : ό μαύρος πού χαιρετάει στρατιωτικά δέν αποτελεί τό σύμβολο τής γαλλικής αυτοκρατορίας, ή παρουσία του είναι πολύ έντονη για κάτι τέτοιο, εμφανίζεται σάν μία εικόνα πλούσια, διωμένη, αυθόρμητη, αγνή, *ανααντίρητη*. Συγχρόνως, όμως, ή παρουσία τούτμη είναι υποταγμένη, απομακρυσμένη, σχεδόν διάφανη, υποχωρεί κάπως, γίνεται συνεργός μιάς έννοιας πού προστίθεται σ' αυτήν άνοπλη - ή γαλλική αυτοκρατορικότητα : γίνεται, θα λέγαμε, *προσποιητή*.

"Ας εξετάσουμε τώρα τό σημαίνονο : αυτή τήν ιστορία πού διαρρέει έξω από τή μορφή, θα τήν απορροφήσει ολόκληρη ή έννοια. Γιατί ή έννοια είναι καθορισμένη : είναι

ταυτόχρονα ιστορική και τατική· είναι τό κίνητρο πού κάνει τόν μύθο νά είπωθει. Ἡ γραμματική παραδειγματικότητα, ἡ γαλλική αὐτοκρατορικότητα είναι ἡ ἴδια ἡ ὥση τοῦ μύθου. Ἡ ἔννοια ἀνασυγκροτεῖ μίαν ἀλυσίδα ἀπό αἰτίες καί ἀποτελέσματα, ἀπό κίνητρα καί τάσεις. Σέ ἀντίθεση μέ τή μορφή, ἡ ἔννοια δέν ἔχει τίποτα τό ἀφηρημένο : είναι ἡ πληρότητα μιᾶς κατάστασης. Μέ τό διάμεσο τῆς ἔννοιας, μιᾶ δλόκληρη καινούργια ἱστορία ἐμφυτεύεται στόν μύθο : μέ τήν κατονομασία τοῦ λέοντα – πού ἔχει προκαταρκτικά ἀποκνωθεῖ ἀπό τόν συμπωματικό τῆς χαρακτήρα – τό γραμματικό παράδειγμα θά μοῦ ξαναφέρει στό νοῦ ὅλη τήν ὑπαρξή μου : τό Χρόνο, πού μ' ἔκανε νά γεννηθῶ σέ μίαν ἐποχή πού διδάσκεται ἡ λατινική γραμματική· τήν Ἱστορία, πού μέ διαχωρίζει κοινωνικά ἀπό τά ἄλλα παιδιά πού δέν διδάσκονται λατινικά· τήν παιδαγωγική παράδοση πού ἐπιλέγει αὐτό ἀκριβῶς τό παράδειγμα ἀπό τό ἔργο τοῦ Αἰσώπου ἢ τοῦ Φαίδρου· τίς ἴδιες μου τίς γλωσσολογικές συνήθειες, πού θεωροῦν τή σύνταξη τοῦ κατηγορουμένου σημαντικό γεγονός, ἄξιο νά ἐξαρθεῖ. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τόν μαῦρο πού χαιρετᾶ : σάν μορφή, τό νόημά του είναι ὀρθό, ἀπομονωμένο, φτωχό· σάν ἔννοια τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορικότητας, ξαναδένεται μέ τήν ὀλότητα τοῦ κόσμου : μέ τήν ἱστορία τῆς Γαλλίας, μέ τίς ἀποικιακές τῆς περιπέτειες, μέ τίς τωρινές τῆς δυσχέρειες. Αὐτό πού σ' ἀλήθεια ἐπενδύεται στήν ἔννοια, δέν είναι τόσο τό πραγματικό, ὅσο κάποια ὀρισμένη γνώση τοῦ πραγματικοῦ· ἀπό τό νόημα στή μορφή, ἡ εἰκόνα χάνει ἕνα μέρος τῆς γνώσης : κι αὐτό γίνεται, γιά νά δεχτεῖ εὐκολότερα τή γνώση τῆς ἔννοιας. Πράγματι, ἡ γνώση πού ἐμπεριέχεται στή μυθική ἔννοια, είναι μιᾶ γνώση συγκεχυμένη, ἀποτελούμενη ἀπό χαλαρούς, ἀπεριόριστους συνειρμούς. Πρέπει νά τονίσουμε τόν ἀνοιχτό χαρακτήρα τῆς ἔννοιας· δέν πρόκειται καθόλου γιά μίαν ἀφηρημένη, ἐξαγνισμένη οὐσία· είναι μιᾶ συμπύκνωση ὁμορφῆς, ἄστατης, νεφελώδους, πού ἡ ἐνότητά τῆς, ἡ συνοχή τῆς βασίζονται ἰδίως στή λειτουργία τῆς.

Ἀπό αὐτή τήν ἀποψη μπορούμε νά ποῦμε πῶς βασικό χαρακτηριστικό τῆς μυθικῆς ἔννοιας, είναι ἡ *προσαρμοστι-*

κότητά τῆς : ἡ γραμματική παραδειγματικότητα ἀφορᾶ συγκεκριμένα μιᾶ καθορισμένη τάξη μαθητῶν, ἡ γαλλική αὐτοκρατορικότητα ἀποβλέπει σέ μίαν ὀρισμένη ὀμάδα ἀπό ἀναγνώστες καί ὄχι σέ μίαν ἄλλη : ἡ ἔννοια ἀνταποκρίνεται αὐστηρά σέ μιᾶ λειτουργία, αὐτοπροσδιορίζεται σάν τάση. Αὐτό δέν μπορεῖ νά μή μᾶς θυμίσει τό σημαίνόμενο ἐνός ἄλλου σημειολογικοῦ συστήματος, τοῦ φροῦδισμού : στόν Φρόντ, ὁ δεῦτερος ὄρος τοῦ συστήματος είναι τό λανθάνον νόημα (τό περιεχόμενο) τοῦ ὀνείρου, τῆς ἀστοχημένης πράξης, τῆς νεύρωσης. Ὁ Φρόντ ὁμως ὑπογραμμίζει πῶς τό δευτερεῖον νόημα τῆς συμπεριφορᾶς είναι τό κύριο νόημά τῆς, δηλαδή τό νόημα πού προσαρμόζεται σέ μιᾶ κατάσταση πλήρη, βαθειά· ὅπως καί ἡ μυθική ἔννοια, τό νόημα είναι αὐτή καθαυτή ἡ πρόθεση τῆς συμπεριφορᾶς.

Ἐνα σημαίνόμενο μπορεῖ νά ἔχει πολλά σημαίνοντα : αὐτή είναι ἰδιαίτερα ἡ περίπτωση τοῦ γλωσσολογικοῦ σημαίνόμενου καί τοῦ ψυχαναλυτικοῦ σημαίνόμενου. Ἀλλά είναι καί ἡ περίπτωση τῆς μυθικῆς ἔννοιας : ἡ μυθική ἔννοια διαθέτει ἄπειρα σημαίνοντα : μπορῶ νά βρῶ ἕκατό λατινικές φράσεις πού νά μοῦ δείχνουν ἀνάγλυφα τή σύνταξη τοῦ κατηγορουμένου, μπορῶ νά βρῶ ἕκατό εἰκόνες πού νά μοῦ σημειοδοτοῦν τή γαλλική αὐτοκρατορικότητα. Αὐτό σημαίνει πῶς ἡ ἔννοια – ποσοτικά – είναι πολύ πύο ρηχῆ ἀπό τό σημαίνον, πολλές φορές μάλιστα τό μόνο πού κάνει είναι νά ἐπανεμφανίζεται. Ἀνάμεσα στή μορφή καί στήν ἔννοια, φτώχεια καί πλοῦτος βρίσκονται σέ ἀντίστροφη ἀναλογία : στήν ποιοτική φτώχεια τῆς μορφῆς – φύλακα ἐνός ἀποσυμπυκνωμένου νοήματος – ἀντιστοιχεῖ ἕνας πλοῦτος τῆς ἔννοιας πού προσφέρεται σέ ὅλη τήν Ἱστορία· καί, στήν ποσοτική ἀφθονία τῶν μορφῶν, ἀντιστοιχεῖ ἕνας ἐλάχιστος ἀριθμός ἐνοιῶν. Ἡ ἐπανάληψη αὐτῆ τῆς ἔννοιας μέσ' ἀπό διαφορετικές μορφές, είναι πολύτιμη γιά τόν μυθολόγο – τοῦ ἐπιτρέπει νά ἀποκρυπτογραφεῖ τόν μύθο : ὁ ἐπίμονος χαρακτήρας μιᾶς συμπεριφορᾶς είναι ἐκεῖνος πού προδίδει τήν πρόθεσή τῆς. Αὐτό ἐπιβεβαιώνει πῶς δέν ὑπάρχει κανονική σχέση ἀνάμεσα στόν ὄγκο τοῦ σημαίνόμενου καί σ' ἐκεῖνον τοῦ σημαίνοντος :

στή γλώσσα, ή σχέση αυτή έχει σταθερή αναλογία, δέν υπερβαίνει τή λέξη, ή, τουλάχιστον, τή συγκεκριμένη ένότητα. Στόν μύθο, αντίθετα, ή έννοια είναι δυνατό νά επεκταθεί μέσα από ένα πολύ εκτεταμένο σημαίνον : λογουχάρη, τό σημαίνον μιᾶς καί μόνης έννοιας μπορεί νά αποτελέσει ένα όλοκληρο βιβλίο· καί αντίστροφα, μιά μικροσκοπική μορφή (μιά λέξη, μιά κίνηση, ἔστω καί πλάγια, φτάνει νά παρατηρεῖται) μπορεί νά χρησιμεύει σάν σημαίνον γιά μίαν έννοια κατάμεστη από περιεχόμενο. Μ' ὄλο πού δέν τή συναντοῦμε καί τόσο συχνά στή γλώσσα, ή δυσαναλογία τούτη ανάμεσα στό σημαίνον καί στό σημαινόμενο δέν ἀνήκει μονάχα στόν μύθο : στόν Φρόνυτ λογουχάρη, ή ἀστοχημένη πράξη είναι ένα σημαίνον μηδαμινό σέ σύγκριση μέ τή βαθειά πρόθεση πού προδίδει.

Ὅπως εἶπαμε παραπάνω, δέν ὑπάρχει καμιά σταθερότητα στίς μυθικές έννοιες : μπορούν νά δημιουργηθοῦν, νά ἀλλοιωθοῦν, νά ἀποσυντεθοῦν, νά ἐξαφανιστοῦν ὀλοτελα. Καί ἀκριβῶς ἐπειδή ἔχουν ἱστορικότητα, ή Ἱστορία μπορεί πολύ εὔκολα νά τίς καταγγήσει. Ἡ ἀσάθεια αὐτή ὑποχρεώνει τόν μυθολόγο νά χρησιμοποιεῖ μίαν ὀρολογία προσαρμοσμένη στό νόημα· θάθελα ἐδῶ νά πῶ δύο λόγια γι' αὐτή, ἀφοῦ πολλές φορές προκαλεῖ τήν εἰρωνεία : πρόκειται γιά τούς νεολογισμούς. Ἡ έννοια είναι ένα στοιχεῖο συστατικό τοῦ μύθου : ἂν θέλω νά ἀποκρυπτογραφήσω τούς μύθους, μοῦ είναι ἀπαραίτητο νά κατονομάσω έννοιες. Τό λεξικό μοῦ προμηθεύει ὀρισμένες : ή Καλοσύνη, ή Συμπόνια, ή Ὑγεία, ή Εὐσπλαχνία, ή Ἀνθρωπιά κτλ. Ἀπό ὀρισμοῦ ὁμως, ἀφοῦ τό λεξικό μοῦ τίς προσφέρει, θά πεί πῶς δέν είναι ἱστορικές. Ἀλλά ἐμένα μοῦ χρειάζονται πολύ περισσότερο ἐφήμερες έννοιες, συνδεμένες μέ περιορισμένα περιστατικά : κι ἐδῶ ὁ νεολογισμός είναι ἀναπόφευχτος. Ἄλλο πράγμα είναι ή Κίνα, κι ἄλλο είναι ή πρόσφατη ἀκόμα γαλλική μικροαστική ἀντίληψη γι' αὐτήν : γιά τό ἰδιαιτερο ἐκείνο μίγμα ἀπό κουδουνάκια, ρίικσα, κούληδες καί ἄντρα ὀπιωμανών, δέν ὑπάρχει καμιά ἄλλη λέξη, παρά ή λέξη *σινικότητα*. Δέν είναι, βέβαια, πολύ ὀραία. Ἀς παρηγορηθοῦμε, ὁμως, ἀναγνωρίζοντας πῶς ὁ έννοιολογικός

νεολογισμός δέν είναι ποτέ ἀυθαίρετος : βασίζεται πάνω σ' ἕναν ἀναλογικό κανόνα πολύ σοφό⁵.

Η ΣΗΜΕΙΟΔΟΤΗΣΗ

Στή σημειολογία, ὁ τρίτος ὀρος, ὀπως ξέρουμε, δέν είναι παρά ή σύνδεση τῶν δύο πρώτων : είναι ὁ ὀμόνος πού ἐμφανίζεται μέ πληρότητα καί ἐπάρκεια, ὁ ὀμόνος πού είναι πραγματικά ὀλοκληρωμένος. Τόν ἀποκάλεσα : σημειοδότηση. Ἡ σημειοδότηση είναι, ὀλοφάνερα, ὁ ἴδιος ὁ μύθος, ὀπως καί τό σωσσυρικό σημείο είναι ή λέξη (ή, γιά τήν ἀκριβεία, ή συγκεκριμένη ὀντότητα). Πρίν ὁμως ἀπαριθμήσουμε τά χαρακτηριστικά τῆς σημειοδότησης, πρέπει νά ἐξετάσουμε μέ ποῖο τρόπο διαμορφώνεται, ποῖοι είναι δηλαδή οἱ τρόποι συσχέτισης τῆς μυθικῆς έννοιας καί τῆς μυθικῆς μορφῆς.

Ἄς σημειώσουμε πρώτα-πρώτα πῶς στό μύθο, οἱ δύο πρώτοι ὀροι είναι ἀπόλυτα ἐκδηλοῖ (σέ ἀντίθεση μ' αὐτό πού συμβαίνει σέ ἄλλα σημειολογικά συστήματα) : ὁ ἕνας δέν είναι « κρυμμένος » πίσω ἀπό τόν ἄλλο, καί οἱ δύο ὀροι μᾶς είναι δοσμένοι ἐδῶ (καί ὄχι ὁ ἕνας ἐδῶ καί ὁ ἄλλος ἐκεῖ). Ὅσο παράδοξο κι ἂν μᾶς φαίνεται, ὁ μύθος δέν κρύβει τίποτα : ὀρόλος του είναι νά παραμορφώνει, καί ὄχι νά ἐξαφανίζει. Δέν ὑπάρχει τίποτα τό λανθάνον στήν έννοια σέ σχέση μέ τή μορφή : τό ἀσυνείδητο δέν είναι καθόλου ἀπαραίτητο γιά νά ἐξηγηθεῖ ὁ μύθος. Φυσικά, πρόκειται γιά δύο διαφορετικές ἐκδηλώσεις : ή μορφή παρουσιάζεται κυριολεκτική καί ἄμεση : κι ἐκτός ἀπ' αὐτό, είναι ἐκτεταμένη. Αὐτό ὀφείλεται – ἄς τό ἐπαναλάβουμε ἀκόμα μιά φορά – στή γλωσσολογική ἤδη φύση τοῦ μυθικοῦ σημαίνοντος : ἀφοῦ τοῦτο σχηματίζεται ἀπό ένα νόημα πού ἔχει κίολας χαραχτεῖ, δέν μπορεί ν' ἀναδυθεῖ παρά μονάχα μέσ' ἀπό μίαν ὄλη (ἐνῶ στή γλώσσα τό σημαίνον παραμένει ψυ-

⁵ Λατίνος / λατινικότητα = βάσκος / Χ
Χ = βασικότητα.

χικό). Στήν περίπτωση του προφορικού μύθου, ή επέκταση τούτη είναι γραμμική (γιατί ονομάζομαι λέοντας)· στον όπτικό μύθο, ή επέκταση είναι πολυδιάστατη (στό κέντρο, ή στολή του νέγρου, στό πάνω μέρος, τό μαύρο χρώμα του προσώπου του, άριστερά, ό στρατιωτικός χαιρετισμός, κλπ). Τά στοιχεία τής μορφής έχουν λοιπόν ανάμεσά τους σχέσεις χώρου, έγγύτητας : ό τρόπος πού εμφανίζεται ή μορφή είναι χωρικός. Αντίθετα, ή έννοια παρουσιάζεται μέ τρόπο συνολικό, είναι ένα είδος νεφέλωμα, ή λίγο-πολύ άόριστη συμπύκνωση μιās γνώσης. Τά στοιχεία της είναι δεμένα μέ συνειρμικές σχέσεις : βασίζεται όχι σέ μιάν έκταση, αλλά σέ μιá πυκνότητα (μ' όλο πού κι έδώ ή μεταφορά είναι ύπερβολικά χωρική) : ό τρόπος πού παρουσιάζεται είναι μνημονικός.

Η σχέση πού συνδέει τήν έννοια του μύθου μέ τό νόημα είναι ουσιαστικά μιá σχέση παραμόρφωσης. Ξαναβρίσκουμε έδώ μιá μορφική άναλογία μέ ένα πολύπλοκο σημειολογικό σύστημα, όπως τό σύστημα τής ψυχανάλυσης. Όπως και στό έργο του Φρόντ, τό ύπολανθάνον νόημα τής σύμπεριφορής παραμορφώνει τό εκδηλο νόημά της, έτσι και στον μύθο ή έννοια παραμορφώνει τό νόημα. Η παραμόρφωση αυτή είναι βέβαια έφικτή μονάχα επειδή ή μορφή του μύθου έχει κιόλας προσχηματιστεί από τό γλωσσολογικό νόημα. Σέ ένα σύστημα άπλό, όπως είναι τό σύστημα τής γλώσσας, τό σημαίνόμενο δέν είναι δυνατό νά παραμορφώσει τίποτα, γιατί τό σημαίνον – κενό, αυθαίρετο – δέν προβάλλει καμιάν αντίσταση. Έδώ, όμως, όλα είναι διαφορετικά : τό σημαίνον παρουσιάζει, θά λέγαμε, δύο όψεις : μιá πλήρη όψη πού άποτελεί τό νόημα (στήν περίπτωση του λέοντα, του μαύρου στρατιώτη) και μιάν όψη κενή πού άποτελεί τή μορφή (γιατί, εγώ, ονομάζομαι λέοντας· μαύρος-γάλλος-στρατιώτης-πού-χαιρετά-τή-γαλλική-σημαία). Εκείνο πού παραμορφώνεται από τήν έννοια, είναι βέβαια ή πλήρης όψη, δηλαδή τό νόημα : ό λέοντας και ό μαύρος χάνουν τήν ιστορική οντότητά τους – μετατρέπονται σέ κίνηση. Κι εκείνο πού παραμορφώνεται από τή λατινική παραδειγματικότητα, είναι ή κατονομασία του λέοντα,

μέ όλα τά ένδεχόμενά της· και αυτό πού ή γαλλική αυτοκρατορικότητα διαταράσσει, είναι μιá πρωτογενής γλώσσα, ένας πραγματολογικός λόγος πού μου άφηγείται τόν χαιρετισμό ενός μαύρου μέ στολή. Άλλά ή παραμόρφωση τούτη δέν είναι κατάργηση : ό λέοντας και ό μαύρος παραμένουν πάντα, γιατί ή έννοια έχει τήν ανάγκη τους : άκρωτηριάζονται, τούς αφαιρείται ή μνήμη, όχι όμως και ή ύπαρξη : είναι ταυτόχρονα πεισματικοί, σιωπηλά ριζωμένοι, και φλύαροι – λόγος πού βρίσκεται όλόκληρος στή διάθεση τής έννοιας. Η έννοια παραμορφώνει κυριολεκτικά, αλλά δέν καταργεί τό νόημα : τό άλλοτριώνει (τούτη είναι ή μοναδική λέξη πού μπορεί νά έξηγήσει τήν παραπάνω αντίφαση).

Αυτό πού δέν πρέπει νά ξεχνάμε, είναι πώς ό μύθος είναι ένα διττό σύστημα, ότι έχει ένα είδος πανταχουπαρουσίας : ή έξαφάνιση του μύθου έξαρτάται από τήν εμφάνιση ενός νοήματος. Χρησιμοποιώντας και πάλι μιá χωρική μεταφορά – πού σημείωσα κιόλας παραπάνω τόν κατά προσέγγιση χαρακτήρα της – θά λέγαμε πώς ή σημασία του μύθου μοιάζει μ' ένα είδος στρόφαλο πού γυρίζει άσταμάτητα, πού έναλλάσσει συνέχεια τό νόημα του σημαίνοντος και τή μορφή του, μιá γλώσσα-άντικείμενο και μιá μετα-γλώσσα, μιá συνείδηση καθαρά σημαίνουσα και μιá συνείδηση καθαρά εικονίζουσα· ή έννοια οικειοποιείται τήν έναλλαγή αυτή και τή χρησιμοποιεί σά διαφορούμενο σημαίνον, νοητικό μαζί και φανταστικό, αυθαίρετο μαζί και φυσικό.

Δέ θέλω νά προδικάσω τίς ήθικές επιπτώσεις ενός τέτοιου μηχανισμού, αλλά θά παραμένω στά πλαίσια μιās άντικειμενικής άνάλυσης, ύποστηρίζοντας ότι ή πανταχουπαρουσία του σημαίνοντος στον μύθο άποδίδει μέ ακρίβεια τή φύση του άλλοθι (όλοι ξέρουμε πώς ή λέξη τούτη είναι ένας χωρικός όρος) : ύπάρχει και στό άλλοθι ένας χώρος πλήρης και ένας χώρος κενός, πού είναι συνδεδεμένοι από μιá σχέση άρνητικής ταυτότητας (« δέν βρίσκομαι εκεί όπου νομίζετε ότι βρίσκομαι· βρίσκομαι εκεί όπου νομίζετε ότι δέν βρίσκομαι »). Τό συνηθισμένο όμως άλλοθι (τό άστυνομικό, λογουχάρη) έχει ένα τέλος : σέ μιάν όρισμένη στιγμή ή

πραγματικότητα σταματᾶ τὴν περιστροφικὴ του κίνηση. Ἐνῶ ὁ μῦθος εἶναι αὐτὸς καθ'αυτὸς μιά ἀξία – δὲν δεσμεύεται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια : τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδίσει τὸ μῦθο νὰ εἶναι ἓνα ἀτελεῦττο ἄλλοθι : ἀρκεῖ τὸ σημαῖνον του νὰ ἔχει δυὸ ὄψεις, γιὰ νὰ διαθέτει πάντα ἓνα « ἄλλου » : τὸ νόημά του μπορεῖ πάντα νὰ παραστήσει τὴ μορφή· καὶ ἡ μορφή μπορεῖ πάντα νὰ ξεπεράσει τὸ νόημα. Δὲν ὑπάρχει ποτέ ἀντίφαση, ρήξη καὶ ἔκρηξη, ἀνάμεσα στὸ νόημα καὶ στὴ μορφή : ποτέ δὲν συμπίπτουν. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἂν βρισκομαι σ' ἓνα αὐτοκίνητο καὶ κοιτάζω τὸ τοπίο μὲσ' ἀπὸ τὸ τζάμι, μπορῶ νὰ προσαρμόσω τὸ βλέμμα μου πότε στὸ τοπίο καὶ πότε στὸ τζάμι : ἄλλοτε θά νιώθω τὴν παρουσία τοῦ τζαμιοῦ καὶ τὴν ἀπόσταση πού μέ χωρίζει ἀπὸ τὸ τοπίο, κι ἄλλοτε, πάλι, τὴ διαφάνεια τοῦ τζαμιοῦ καὶ τὴν ἔκταση τοῦ τοπίου· τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς ἐναλλαγῆς αὐτῆς θά παραμένει ἀμετάβλητο : τὸ τζάμι θά εἶναι ταυτόχρονα ὑπαρκτό καὶ κενό, καὶ τὸ τοπίο ταυτόχρονα μὴ-πραγματικό καὶ πλήρες. Τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ στὸ μυθικό σημαῖνον : ἡ μορφή του εἶναι κενή, ἀλλὰ ὑπαρκτή· τὸ νόημα εἶναι πάντα ἀνύπαρκτο καὶ μολαταῦτα πλήρες. Ἡ ἀντίφαση αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μέ ἐκπλήξει, παρὰ μονάχα ἂν ἐκούσια σταματήσω τοῦτον τὸν στρόφαλο μορφῆς καὶ νοήματος, ἂν ἐξετάσω τὸ καθένα τους χωριστά ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ἂν ἐφαρμόσω στὸν μῦθο μιά στατική μέθοδο ἀποκρυπτογράφησης, δηλαδή ἂν ἀντιταχθῶ στὴν ἴδια του τὴ δυναμική : κοντολογίς, ἂν ἀπὸ ἀναγνώστης τοῦ μῦθου μετατραπῶ σὲ μυθολόγο.

Ἡ διπλότητα αὐτὴ τοῦ σημαίνοντος εἶναι πάλι ἐκείνη πού θά καθορίσει τὰ χαρακτηριστικά τῆς σημειοδότησης. Ξέρουμε τώρα πὼς ὁ μῦθος εἶναι ἓνας λόγος πού προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν πρόθεσή του (εἶμαι ἓνα γραμματικό παράδειγμα) καὶ ὄχι τόσο ἀπὸ τὸ γράμμα του (ὀνομάζομαι λέοντας)· καὶ πὼς, μολαταῦτα, ἡ πρόθεση εἶναι, κατὰ κάποιο τρόπο, ἀκίνητοποιημένη, ἐξαγνισμένη, διαιωνισμένη, ἀνυπαρκτοποιημένη ἀπὸ τὸ γράμμα. (Ἡ Γαλλικὴ Ἀυτοκρατορία ; καὶ βέβαια ὑπάρχει : δεῖτε τὸν ἀγαθὸν αὐτὸν μαῦρο πού χωρετάει σὰ νᾶταν δικό μας παιδί). Ἡ διπλοσημία

αὐτὴ πού δίνει ὑπόσταση στὸν μυθικό λόγο, ἔχει δυὸ ἐπακόλουθα γιὰ τὴ σημειοδότηση : παρουσιάζεται ταυτόχρονα καὶ σάν προειδοποίηση καὶ σάν διαπίστωση.

Ὁ μῦθος ἔχει χαρακτῆρα ἐπιτακτικό, ἀνακριτικό : μέ ἀφετηρία μίαν ἱστορική ἔννοια, ἄμεσο γέννημα τυχαίων περιστατικών (ἓνα μάθημα λατινικῶν, μιά ἀπειλούμενη αὐτοκρατορία), ἔχει ἐμένα σάν στόχο : ἀπευθύνεται σ' ἐμένα, ἄσκει πάνω μου τὴ δύναμη τῆς πρόθεσής του, μέ προστάζει νὰ δεχθῶ τὴν ἐξαπλωτικὴ διπλοσημία του. Ἐὰν λογουχάρη ταξιδεύω στὴν ἰσπανικὴ χώρα τῶν Βάσκων⁶, μπορῶ ἀναμφίβολα νὰ διαπιστώσω πὼς τὰ σπίτια τῆς παρουσιάζουν μιά ἀρχιτεκτονικὴ ὁμοιομορφία, ἓναν κοινὸ ρυθμό, πού μέ ἀναγκάζει νὰ δεχθῶ πὼς τὸ βασικό σπίτι εἶναι ἓνα καθορισμένο ἐθνικὸ δημιούργημα. Δὲ νιώθω ὅμως νὰ μέ ἀφορᾶ προσωπικά, νὰ μέ ἐρεθίζει ὁ μονότροπος αὐτὸς ρυθμὸς : ἀντιλαμβάνομαι πολὺ καλά πὼς ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ μένα, χωρὶς ἐμένα : εἶναι ἓνα πολυσύνθετο δημιούργημα πού προσδιορίζεται ἀπὸ μιά μακριὰ ἱστορία : δὲν μέ προτρέπει, δὲν μέ προκαλεῖ νὰ τὸ κατονομάσω, ἐκτός ἂν θέλω νὰ τὸ παρεμβάλω σ' ἓνα γενικὸ πίνακα ἀγροτικοῦ οἰκισμού. Ἐὰν ὅμως βρισκομαι στὴν παρισινὴ περιοχὴ καὶ δῶ ξαφνικά στὴν ἄκρη τῆς ὁδοῦ Γαμβέτα ἢ τῆς ὁδοῦ Ζάν Ζωρές ἓνα χαριτωμένο ἄσπρο ἐξοχικὸ σπιτάκι μέ κόκκινα κεραμίδια, μέ σκούρα καφέ ξυλεία, μέ ἀσύμμετρα ἐπίπεδα στὴ σκεπὴ, καὶ μέ πρόσοψη στολισμένη μέ ξύλινα δοκάρια, νιώθω πὼς καλοῦμαι ἐπιτακτικά, προσωπικά, νὰ κατονομάσω τὸ ἀντικείμενο τοῦτο, καὶ νὰ τὸ ἀποκαλέσω βασικό σπίτι· κάτι περισσότερο : νὰ δῶ σὲ τοῦτο τὸ σπίτι τὴν ἴδια τὴν οὐσία τῆς βασικότητας. Κι αὐτό, γιατί ἐδῶ ἡ ἔννοια τῆς βασικότητας εἶναι ἀπόλυτα ταιριαχτὴ : μέ ὑποχρεώνει νὰ ἀναγνωρίσω τίς προθέσεις πού τὴν αἰτιολογοῦν καὶ πού βρῶσκονται ἐκεῖ σάν σήματα μιᾶς ἀτομικῆς ἱστορίας, σάν μιά ἐκμυστήρευση καὶ μιά συνέργεια : οἱ ἰδιοκτήτες τοῦ σπιτιοῦ

⁶ Λέγω ἰσπανικὴ, γιατί στὴ Γαλλία, ὅσπερα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς μικροαστικῆς τάξης, ἀνθίσε μιά « μυθικὴ » ἀρχιτεκτονικὴ τῆς βασικῆς ἐξοχικῆς κατοικίας.

μού άπευθύνουν μιά πραγματική έκκληση, και ή έκκληση αυτή ύποβλήθηκε σέ σημαντικές μειώσεις, για νά γίνει ακόμα πιό επιτακτική : όλα όσα τεχνολογικά δικαιολογούν ένα βασικό σπίτι : ο άχυρώνας, ή έξωτερική σκάλα, ο περιστερώνας κτλ. — όλα τώρα λείπουν : δέν μένει πιά παρά μονάχα ένα σύντομο σήμα, ένα σήμα άκαταμάχητο. Καί ή άναπροσαρμογή στά μέτρα μου είναι τόσο ξεκάθαρη, ώστε μου φαίνεται πώς τό σπίτι αυτό δημιουργήθηκε ξαφνικά για μένα, σάν ένα μαγικό αντικείμενο πού φανερώθηκε ξάφνου στό παρόν μου, χωρίς κανένα ίχνος από τήν ιστορία πού τό δημιούργησε.

Γιατί ο άνακριτικός αυτός λόγος είναι ταυτόχρονα ένας άκίνητοποιημένος λόγος : τή στιγμή πού πρόκειται νά μ' άγγίξει, σταματάει, παίρνει μιά στροφή γύρω άπ' τόν εαυτό του και ξαναπιάνει μιά γενικότητα : παραλύει, έξαγνίζεται, άθρώνεται. Η οικειοποίηση τής έννοιας άπομακρύνεται ξαφνικά έξαιτίας τής κυριολεξίας του νοήματος. Ύπάρχει έδω ένα είδος άναστολής, και μέ τή φυσική και μέ τή νομική έννοια : ή γαλλική αυτοκρατορικότητα καταδικάζει τόν μαύρο πού χαιρετά νά παραμείνει μονάχα ένα εύχρηστο σημαίνον, ο μαύρος μου ζητάει έξηγήσεις στό όνομα τής γαλλικής αυτοκρατορικότητας : αλλά τήν ίδια στιγμή, ο χαιρετισμός του μαύρου πηζει, μαρμαρώνει, άκίνητοποιείται, παίρνοντας τή μορφή ενός αιώνιου αιτιολογικού σχήματος πού θεμελιώνει τή γαλλική αυτοκρατορικότητα. Στην επιφάνεια τής γλώσσας, κάτι δέν κινείται πιά : ή χρήση τής σημειοδότησης θρίσκειται πάντα εκεί, κρυμμένη πίσω από τό γεγονός, μεταδίδοντάς του ένα ενημερωτικό ύφος : ταυτόχρονα όμως τό γεγονός παραλύει τήν πρόθεση και τής προκαλεί τή δυσφορία τής άκινήσιας : τήν παγώνει για νά τήν άθώσει. Γιατί ο μύθος είναι ένας λόγος πού έχει κλαπεί και επιστραφεί. Μόνο πού όταν επιστρέφεται δέν είναι πιά ο ίδιος μ' εκείνον πού είχε κλαπεί : επιστρέφοντάς τον, δέν τόν ξανατοποθετήσαμε ακριβώς στή θέση του. Αύτή ή σύντομη κλεψιά, ή κρύφια αυτή στιγμή ενός τεχνάσματος, είναι εκείνη πού δίνει στόν μυθικό λόγο τή μαρμαρωμένη όψη του.

Μένει τώρα νά εξετάσουμε ένα τελευταίο στοιχείο τής σημειοδότησης : τήν αιτιολογία τής. Όλοι ξέρουμε πώς στή γλώσσα τό σημείο είναι αυθαίρετο : τίποτε δέν επιβάλλει « φυσιολογικά » στήν άκουστική εικόνα δέντρο νά σημειοδοτήσει τήν έννοια δέντρο : έδω τό σημείο είναι άναιτιολόγητο. Όμως, ή αυθαιρεσία αυτή έχει τά όριά της, πού έξαρτιόνται από τίς συνειρμικές σχέσεις τής λέξης : ή γλώσσα μπορεί νά κατασκευάσει ολόκληρο ένα τμήμα του σημείου κατ' άναλογία μέ άλλα σημεία (λέμε λογουχάρη *άγαπητός* και όχι *άγαπωτός* κατ' άναλογία μέ τό ουσιαστικό *άγάπη*). Ένώ ή μυθική σημειοδότηση δέν είναι ποτέ άπόλυτα αυθαίρετη, είναι πάντα, ένμέρει αιτιολογημένη· ένέχει μορφαία μιά δόση άναλογίας. Για νά συμπέσει ή λατινική παραδειγματικότητα μέ τήν κατονομασία του λέοντα, απαιτείται μιά άναλογία πού νά συντάσσεται μέ τό κατηγορούμενο. Για νά άφομοιώσει ή γαλλική αυτοκρατορικότητα τόν μαύρο πού χαιρετά, πρέπει νά ταυτιστεί ο χαιρετισμός του μαύρου μέ τόν χαιρετισμό του γάλλου στρατιώτη. Η αιτιολογία είναι άπαραίτητη στή διττότητα του μύθου. Ο μύθος εκμεταλλεύεται τήν άναλογία του νοήματος και τής μορφής : δέν ύπάρχει μύθος χωρίς αιτιολογημένη μορφή⁷. Για νά συλλάβει κανείς τή δύναμη αιτιολόγησης του μύθου, φτάνει νά στοχαστεί λιγάκι πάνω σέ μιάν άκραία περίπτωση : έχω μπροστά μου μιά συλλογή από αντικείμενα τόσο άτακτα ριγμένα, ώστε μου είναι αδύνατο νά τούς άποδώσω τό μαρμακρό νόημα : φαίνεται έδω καθαρά πώς ή

⁷ Από ήθική άποψη, τό ένοχλητικό στόν μύθο είναι πώς ακριβώς ή μορφή του είναι αιτιολογημένη. Γιατί, αν ύπάρχει κάποιο στοιχείο « ύγιαις » στή γλώσσα, θεμελιώνεται ακριβώς στόν αυθαίρετο χαρακτήρα του σημείου. Τό άποκρουστικό στόν μύθο, είναι ότι προστρέχει σέ μιά ψεύτικη φύση, στήν πολυτέλεια τής σημειοδοτικής μορφής, όπως τά αντικείμενα εκείνα πού διακοσμούν τή χρησιμότητά τους μέ μιά φαινομενική φυσικότητα. Η επιβάρυνση τής σημειοδότησης μέ όλην αυτή τή φυσικότητα προκαλεί ένα είδος ναυτίας : ο μύθος είναι τόσο πλούσιος, ώστε ή αιτιολογία του είναι μιά περριτή πολυτέλεια. Τήν ίδια αυτή ναυτία τή νιώθω για τίς τέχνες εκείνες πού άρνιούνται νά εκλέξουν άνάμεσα στή φύση και στήν αντίφυση, και πού χρησιμοποιούν τήν πρώτη σάν ιδανικό, και τή δεύτερη σάν άποταμίευση. Από ήθική άποψη, τό νά παίζεις στά δύο ταμπλό είναι κάτι τό ποταπό.

μορφή, στερημένη από προκαταρκτικό νόημα, δέν είναι δυνατό να θεμελιώσει πουθενά την αναλογία της, και έτσι ο μύθος δέν μπορεί να δημιουργηθεί. Η μορφή όμως μπορεί πάντα να επιτρέψει την ανάγνωση της συναρτησίας αυτής : μπορεί να δώσει σημασία στο παράλογο, να μετατρέψει τό παράλογο σε μύθο. Αυτό συμβαίνει λογουχάρη όταν ο κοινός νοῦς μυθοποιεί τόν σουρρεαλισμό : ακόμα και η έλλειψη κάθε αιτιολογίας δέν ένοχλεί καθόλου τόν μύθο· γιατί η ίδια αυτή έλλειψη αντικειμενοποιείται επαρκέστατα, και έτσι γίνεται ευανάγνωστη : και τελικά, η έλλειψη αιτιολογίας θά μετατραπεί σε δευτερογενή αιτιολογία, και ο μύθος θά αποκατασταθεί.

Η αιτιολογία είναι μοιραία. Δέν παύει ώστόσο να είναι πολύ αποσπασματική. Και πρώτα-πρώτα δέν είναι « φυσική » : η Ίστορία είναι εκείνη πού προμηθεύει τίς αναλογίες της στή μορφή. Από τήν άλλη μεριά, η αναλογία πού υπάρχει ανάμεσα στο νόημα και στήν έννοια είναι πάντα μερική : η μορφή παραμερίζει πολλές αναλογίες και διατηρεί μονάχα μερικές από αυτές : διατηρεί τήν κλίση της σκεπής, τά φαινομενικά δοκάρια του βασιλικού έξοχικού σπιτιού, και εγκαταλείπει τή σάλα, τόν άχυρώνα, τήν πάτινα κτλ. Μπορούμε μάλιστα να πάμε και πιο πέρα : μιά *όλική* εικόνα θά απέκλειε τόν μύθο, ή τουλάχιστον θά τόν ανάγκαζε να συλλάβει μονάχα τήν ολόκλητά της : η τελευταία τούτη περίπτωση άφορά τήν κακή ζωγραφική, πού στηρίζεται ολόκληρη στον μύθο της « πληρότητας » και του « τελειωμένου » (πρόκειται για τήν αντίστροφη, αλλά και σύμμετρη περίπτωση του μύθου του παράλογου : εδώ η μορφή μυθοποιεί μιά « άπουσία »· εκεί μιάν υπερπλήρωση). Ο μύθος όμως προτιμάει, γενικά, να δουλεύει με φτωχές, άτελείς εικόνες, με εικόνες πού τό νόημά τους έχει ξεκαθαριστεί και είναι ολοέτοιμο για σημειοδότηση : γελοιογραφίες, απομυμήσεις, σύμβολα κτλ. Τέλος, η αιτιολογία του επιλέγεται ανάμεσα σε πολλές άλλες : μπορώ να αποδώσω στή γαλλική αυτοκρατορικότητα πολλά άλλα σημαίνοντα εκτός από τόν στρατιωτικό χαιρετισμό ενός μαύρου : ένας γάλλος στρατηγός, λογουχάρη, παρασημοφορεί έναν μονόχειρα Σε-

νεγαλέζο, μιά καλόγρια προσφέρει χαμόμηλο σ' έναν άρρωστο Άραβα, ένας λευκός δάσκαλος δίνει μαθήματα σε νεαρά μελετηρά άραπάκια : ο Τύπος μās αποδείχνει καθημερινά πώς τά μυθικά σημαίνοντα είναι άνεξάντλητα.

Γιά να άποσαφηνίσουμε τή μυθική σημειοδότηση, μπορούμε να τή συγκρίνουμε με τό ιδεόγραμμα : η μυθική σημειοδότηση δέν είναι ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο αυθαίρετη από ένα ιδεόγραμμα. Ο μύθος είναι ένα γνήσιο ιδεογραφικό σύστημα, όπου οί μορφές αιτιολογούνται ακόμα από τήν έννοια πού παριστάνουν, χωρίς μολαταῦτα να καλύπτουν τήν παραστατική ολόκλητητα. Και όπως τό ιδεόγραμμα εγκαταλείπει λίγο-λίγο, στή διάρκεια της ιστορίας του, τήν έννοια, για να συνδεθεί με τόν ήχο (άπο-αιτιολογούμενο έτσι όλο και περισσότερο), έτσι και η φθορά του μύθου αναγνωρίζεται από τόν αυθαίρετο χαρακτήρα της σημειοδότησής του : ολόκληρος ο Μολιέρους μέσα στήν τραχηλιά του γιατροῦ.

ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Πώς αντικρύζουμε τό μύθο ; Πρέπει εδώ να αναφεροῦμε και πάλι στήν διπλότητα του σημαίνοντός του, πού είναι ταυτόχρονα νόημα και μορφή. Ανάλογα με τό άν συγκεντρώσω τήν προσοχή μου πάνω στήν έννοια ή στή μορφή, ή πάνω στα δύο μαζί, θά δημιουργήσω τρεις διαφορετικούς τύπους ανάγνωσης⁸.

1. Αν συγκεντρώσω τήν προσοχή μου σ' ένα σημαίνον κενό, αφήνω τήν έννοια να πληρώσει τή μορφή του μύθου χωρίς διφορούμενο, και τότε έχω ένα σύστημα άπλό, όπου η σημειοδότηση ξαναγίνεται κυριολεκτική : ο μαῦρος πού χαιρετά είναι ένα παράδειγμα της γαλλικής αυτοκρατορικότητας – είναι τό *σύμβολό* της. Ο προσαρμοστικός αυτός

⁸ Η έλευθερία προσαρμογής είναι πρόβλημα πού δέν έχει σχέση με τή σημειολογία : έξαρτάται από τή συγκεκριμένη κατάσταση του υποκειμένου.

τρόπος χρησιμοποιείται από τον παραγωγό του μύθου, τον συντάκτη που ξεκινά από μίαν έννοια και ψάχνει να της βρει κάποια μορφή⁹.

2. "Αν συγκεντρώσω την προσοχή μου σ' ένα σημαίνον πλήρες, όπου μπορώ να ξεχωρίσω καθαρά το νόημα από τη μορφή, και συνακόλουθα την παραμόρφωση του νοήματος από τη μορφή, εξαρθρώνω τη σημειοδότηση του μύθου, τον αντικρύζω σαν άπατη : ο μαύρος που χαιρετάει μετατρέπεται σε άλλοθι της γαλλικής αυτοκρατορικής. Το είδος αυτό της προσαρμογής χρησιμοποιείται από τον μυθολόγο : ο μυθολόγος αποκρυπτογραφεί το μύθο, ανακαλύπτει μίαν παραμόρφωση.

3. "Αν, τέλος, συγκεντρώσω την προσοχή μου στο σημαίνον του μύθου, ως άξεδιάλυτο όλον νοήματος και μορφής, αντιμετώπιζω μία διαφορούμενη σημειοδότηση : αντιδρώ θετικά στον συστατικό μηχανισμό του μύθου, στη δυναμική του, γίνομαι αναγνώστης του μύθου : ο μαύρος που χαιρετά δεν είναι πιά ούτε παράδειγμα ούτε σύμβολο, και βέβαια όχι άλλοθι : είναι ή ίδια ή παρουσία της γαλλικής αυτοκρατορικής.

Οι δύο πρώτες προσαρμογές είναι στατικές, αναλυτικές : καταστρέφουν το μύθο, είτε δείχνοντας την πρόθεσή του, είτε ξεσκεπάζοντας την άπατη του : η πρώτη είναι κυνική, ή δεύτερη αποφεναικιστική. Η τρίτη προσαρμογή είναι δυναμική, αντικρύζει το μύθο αποδεχόμενη όλους τους σκοπούς της δομής του : ο αναγνώστης διώνει τον μύθο σά να ήταν μία ιστορία και αληθινή και εξωπραγματική.

"Αν θέλουμε να συσχετίσουμε το μυθικό σχήμα με τη γενική ιστορία, να εξηγήσουμε με ποιο τρόπο ανταποκρίνεται στα συμφέροντα μιάς ορισμένης κοινωνίας, μ' άλλα λόγια αν θέλουμε να περάσουμε από τη σημειολογία στην ιδεολογία, πρέπει φυσικά να τοποθετηθούμε στο επίπεδο της τρί-

⁹ Δεχόμαστε την κατονομασία του λέοντα σαν γνήσιο παράδειγμα λατινικής γραμματικής, γιατί, *σαν άρμοι άνθρωποι*, μπορούμε να το δημιουργήσουμε. Θα αναφερθώ παρακάτω στην αξία του πλαισίου αναφοράς σε τούτο το μυθικό σχήμα.

της προσαρμογής : ο αναγνώστης μύθων είναι εκείνος που θα μας αποκαλύψει τον ουσιαστικό ρόλο τους. Πώς αντικρύζει *σήμερα* ο αναγνώστης αυτός τον μύθο ; "Αν τον δέχεται με απέλεια, γιατί να του προτείνουμε μύθους ; Κι αν τον εξετάζει αναλυτικά, όπως ο μυθολόγος, τότε τί σημασία έχει αν καταλάβει πώς περιλαμβάνει κάποιο άλλοθι ; "Αν ο αναγνώστης του παραπάνω μύθου δεν πιστεύει πώς ο μαύρος που χαιρετά συμβολίζει τη γαλλική αυτοκρατορική, τότε περιττό ήταν να φορτιστεί ο μύθος μ' αυτό το νόημα · αν όμως το πιστεύει, ο μύθος δεν είναι τίποτ' άλλο παρά μία πολιτική τοποθέτηση έντιμα διατυπωμένη. Κοντολογίς, η ή πρόθεση του μύθου είναι τόσο σκοτεινή ώστε χάνει κάθε αποτελεσματικότητα, η είναι τόσο έναργης, ώστε γίνεται άπιστευτη. Και στίς δυό περιπτώσεις που βρίσκεται το διαφορούμενο ;

Πρόκειται εδώ για ένα ψευδοδίλημα. "Ο μύθος δεν κρύβει τίποτα ούτε και φανερώνει τίποτα : παραμορφώνει : ο μύθος δεν είναι ούτε ένα ψέμα ούτε μία όμολογία : είναι μία απόκλιση. Βρισκόμενος μπροστά στην εναλλακτική πρόταση που ανάφερα παραπάνω, ο μύθος διαλέγει μία τρίτη διέξοδο : αφού απειλείται με εξαφάνιση αν ενδώσει σε μίαν από τις δυό πρώτες προσαρμογές, προσπαθεί να γλυτώσει μ' ένα συμβιβασμό – είναι ο ίδιος αυτός ο συμβιβασμός : γιατί, επιφορτισμένος καθώς είναι να « περάσει » μίαν τατική έννοια, ο μύθος προδίδεται από τη γλώσσα, γιατί η γλώσσα δεν μπορεί παρά η να εξαφανίσει την έννοια αν τη συγκαλύπτει, η να της αφαιρέσει το προσώπιο αν την εκφράζει. Η δημιουργία ενός δευτερογενούς σημειολογικού συστήματος επιτρέπει στον μύθο να αποφύγει το δίλημμα : στριμωγμένος να αποκαλύψει η να καταργήσει την έννοια, τελικά θά την *έγκληματίσει*.

Κι αυτή είναι ακριβώς η ουσιαστική λειτουργία του μύθου : να μεταμορφώνει την ιστορία σε φύση. Καταλαβαίνουμε τώρα πολύ καλά, γιατί, *στά μάτια του καταναλωτή των μύθων* η πρόθεση, η προσαρμογή της έννοιας στον ανθρώπινο υποκειμενισμό παραμένουν εκδηλες, χωρίς μολαταύτα να διαφαίνεται η ιδιότητά τους : η αίτια που κάνει

αναγκαία την έκφραση του μυθικού λόγου είναι απόλυτα σαφής, αλλά παραλύει άμέσως μέσα στη φύση : δεν ερμηνεύεται σάν άφορμή αλλά σάν αίτια. "Αν αντιλαμβάνομαι τόν μαυρο-πού-χαιρετάει σάν άπλό σύμβολο της αυτοκρατορικότητας, τότε πρέπει νά άρνηθώ την πραγματικότητα της εικόνας - αυτή έξευτελίζεται στά μάτια μου, μετατρέπόμενη σέ όργανο. Καί αντίστροφα, αν άποκρυπτογραφήσω τόν χαιρετισμό του μαύρου σάν άλλοθι της άποικιοκρατικότητας, καταστρέφω άκόμα πιό σίγουρα τόν μύθο γιατί τά έλατήριά του γίνονται φανερά. Για τόν άναγνώστη όμως του μύθου, τό άποτέλεσμα είναι όλότελα διαφορετικό : ή εικόνα φαίνεται νά προκαλεί την έννοια μέ φυσικό τρόπο, ώσάν τό σημαίνον νά θεμελιώνει τό σημαινόμειο : ό μύθος ύπάρχει από τή στιγμή ακριβώς όπου ή γαλλική αυτοκρατορικότητα μετατρέπεται σέ φυσική κατάσταση : ό μύθος είναι ένας λόγος ύπερβολικά δικαιολογημένος.

Νά ένα άλλο παράδειγμα πού θά μάς δώσει νά καταλάβουμε σαφέστερα μέ ποιό τρόπο ό άναγνώστης του μύθου έκλογικεύει τό σημαινόμειο μέ τή βοήθεια του σημαίνοντος. Μήνας Ιούλιος· διαβάζω έναν τεράστιο τίτλο στή *France-Soir* : ΤΙΜΕΣ : ΠΡΩΤΗ ΚΑΜΨΗ. ΛΑΧΑΝΙΚΑ : ΑΡΧΙΖΕΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ. "Ας έξηγήσουμε σύντομα τό σημειολογικό σχήμα : τό παράδειγμα άποτελείται από μιά φράση - τό πρώτο σύστημα είναι καθαρά γλωσσολογικό. Τό σημαίνον του δεύτερου συστήματος σχηματίζεται έδώ από έναν όρισμένο αριθμό συμβεδηκότων λεκτικών (οί λέξεις : πρώτη, αρχίζει, ή [πτώση]) ή τυπογραφικών : τά τεράστια γράμματα του τίτλου τοποθετημένα εκεί όπου, συνήθως, ό άναγνώστης διαβάξει τά κυριότερα παγκόσμια νέα. Τό σημαινόμειο, ή έννοια, πρέπει νά άποδοθεί μέ έναν δάρβαρο, αλλά αναπόφευχτο νεολογισμό : κυβερνητικότητα - ό Τύπος αντιλαμβάνεται την Κυβέρνηση σάν Ουσία της άποτελεσματικότητας. "Η σημειοδότηση του μύθου άπορρέει μέ ένάργεια : φρούτα καί λαχανικά ύποτιμούνται επειδή τό άποφάσισε ή κυβέρνηση. Συμβαίνει όμως - περίπτωση αρκετά σπάνια - ή ίδια αυτή εφημερίδα, είτε από πεποίθηση είτε από έντιμότητα, νά διαλύει πιό κάτω τόν μύθο πού έχει

κατασκευάσει : προσθέτει (μέ μικρά γράμματα βέβαια) : « ή έποχιακή άφθονία συμβάλλει στην ύποτίμηση ». Τό παράδειγμα αυτό είναι διδακτικό για δυό λόγους. Πρώτα-πρώτα βλέπουμε όλοκάθαρα τόν έντυπωσιακό χαρακτήρα του μύθου : αυτό πού περιμένουμε από τόν μύθο είναι ένα άμεσο άποτέλεσμα : δεν έχει καμιά σημασία αν άργότερα ό μύθος διαλύεται - ή ένέργειά του ύποτίθεται πώς είναι πολύ ισχυρότερη από τίς λογικές έξηγήσεις πού άργότερα τόν διαψεύδουν. Αυτό σημαίνει πώς έξαντλώ μονομιάς την άνάγνωση του μύθου. Ρίχνω στά διαστικά μιά ματιά στή *France-Soir*-του γείτονά μου : εκείνο πού άποκομίζω είναι μονάχα ένα νόημα, αλλά μου παρέχεται καί μιά πραγματική σημειοδότηση : δέχομαι την κυβερνητική ένέργεια τή σχετική μέ την πώση των τιμών των φρούτων καί των λαχανικών. Αυτό είναι όλο, αυτό φτάνει. Μιά πιό προσεκτική άνάγνωση του μύθου δεν πρόκειται καθόλου νά αύξησει τή δύναμή του ούτε καί νά συμβάλει στην άποτυχία του : ό μύθος είναι άνεπίδεκτος τελειοποίησης καί ταυτόχρονα άναντίρρητος : ούτε ό χρόνος ούτε ή γνώση πρόκειται νά του προσθέσουν κάτι ή νά του αφαιρέσουν κάτι. Κι εκτός απ' αυτό, ό έγκλιματισμός της έννοιας (πού τώρα μόλις έξήγησα ότι άποτελεί την ουσιαστική ιδιότητα του μύθου) είναι έδώ ύποδειγματική : σέ ένα πρωτογενές σύστημα (άποκλειστικά γλωσσολογικό) ή αίτιότητα θά ήταν, κατά γράμμα, φυσική : « πέφτουν οι τιμές των φρούτων καί των λαχανικών λόγω της έποχής ». Στο δευτερογενές σύστημα (τό μυθικό), ή αίτιότητα είναι φτιαχτή, ψεύτικη, αλλά παρεισδύει κατά κάποιο τρόπο, στή σκευοφόρο της Φύσης. Γι' αυτό καί ό μύθος διώνεται σάν άθώος λόγος : όχι γιατί είναι κρυφές οι προθέσεις του - αν ήταν κρυφές δεν θά ήταν άποτελεσματικές -, αλλά γιατί έχουν έγκλιματιστεί.

Καί πραγματικά, εκείνο πού επιτρέπει στον άναγνώστη την άθωα κατανάλωση του μύθου, είναι ότι δεν βλέπει σ' αυτόν ένα σημειολογικό σύστημα, αλλά ένα έπαγωγικό σύστημα : εκεί όπου δεν ύπάρχει τίποτ' άλλο παρά μιά ίσοσημία, ό άναγνώστης βλέπει ένα είδος αίτιακής διαδικασίας : τό σημαίνον καί τό σημαινόμειο έχουν γι' αυτόν σχέσεις

φύσης. Θά μπορούσαμε νά ἐκφράσουμε τούτη τή σύγχυση καί μέ διαφορετικό τρόπο : κάθε σημειολογικό σύστημα εἶναι ἓνα σύστημα ἀξιών· ἀλλά ὁ ἀναγνώστης παίρνει τή σημειοδότηση γιά σύστημα γεγονότων : ὁ μύθος διαβάζεται ὡς πραγματολογικό σύστημα, ἐνῶ δέν εἶναι παρά ἓνα σημειολογικό σύστημα.

Ο ΜΥΘΟΣ ΩΣ ΚΛΕΜΜΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ποιό εἶναι τό ἰδιαιτέρο γνώρισμα τοῦ μύθου ; Εἶναι ὅτι μεταμορφώνει ἓνα νόημα σέ μορφή. Μέ ἄλλα λόγια, ὁ μύθος εἶναι πάντα μιά κλοπή τῆς γλώσσας. Κλέβω τόν μαῦρο πού χαιρετάει, τό ἄσπρο ἐξοχικό σπιτάκι μέ τή σκούρα ξυλεία, τήν ἐποχιακή πώση τῶν τιμῶν τῶν φρούτων, ὄχι γιά νά τά μετατρέψω σέ παραδείγματα ἢ σέ σύμβολα, ἀλλά γιά νά ἐγκλιματίσω, διαμέσου αὐτῶν, τήν Αὐτοκρατορία, τήν προτίμησή μου γιά τά βασικικά ἀντικείμενα, τήν Κυβέρνηση. Εἶναι ἄραγε μοιραίο, ἢ κάθε πρωτογενῆς γλώσσα νά γίνεται λεία τοῦ μύθου ; Δέν ὑπάρχει ἄραγε κανένα νόημα πού νά μπορεῖ νά ἀντισταθεῖ στήν παγίδευσή της ἀπό τή μορφή ; Στήν πραγματικότητα, δέν ὑπάρχει σωτηρία ἀπό τό μύθο : ὁ μύθος ἔχει πάντα τή δυνατότητα νά ἀναπτύξει τό δευτερογενές του σχῆμα, ξεκινώντας ἀπό ὅποιοδήποτε νόημα καί – ὅπως εἶδαμε πιό πάνω – ξεκινώντας ἀκόμα καί ἀπό τήν ἔλλειψη κάθε νοήματος. Ὅμως, ἡ γλώσσα δέν ἀντιστέκεται πάντα μέ τόν ἴδιο τρόπο.

Ἡ κοινή γλώσσα – ἐκείνη πού πιό συχνά κλέβεται ἀπό τό μύθο – προβάλλει πενιχρή ἀντίσταση. Ἐνέχει ὀρισμένες μυθικές τάσεις, τήν ἀπαρχή ἑνός συστήματος σημείων πού ἔχουν προορισμό νά ἐκδηλώνουν τήν πρόθεση : θά μπορούσαμε νά τό ὀνομάσουμε αὐτό ἐκφραστικότητα τῆς γλώσσας : λογουχάρη ἢ προστακτική καί ἡ ὑποτακτική ἀποτελοῦν τή μορφή ἑνός ἰδιαιτέρου σημαινόμενου, διαφορετικοῦ ἀπό τό νόημα : τό σημαινόμενο ἐκφράζει ἐδῶ τή θέλησή μου ἢ τήν παράκλησή μου. Γι' αὐτό καί ὀρισμένοι γλωσσολόγοι ὀρισαν τήν ὀριστική, λογουχάρη, ὡς κατά-

σταση ἢ βαθμό « μηδέν », σέ σχέση μέ τήν ὑποτακτική ἢ τήν προστακτική. Ὡστόσο, στόν ἀρτιωμένο μύθο, τό νόημα δέν βρίσκεται ποτέ στό βαθμό μηδέν, γι' αὐτό καί ἡ ἔννοια μπορεῖ νά τό παραμορφώσει, νά τό ἐγκλιματίσει. Ἄς ὑπενθυμίσουμε ἀκόμα μιά φορά πῶς ἡ ἔλλειψη νοήματος δέν εἶναι βαθμός μηδέν : γι' αὐτό καί ὁ μύθος μπορεῖ κάλλιστα νά τήν παραλάβει καί νά τῆς δώσει, λογουχάρη, τή σημασία τοῦ παράλογου, τοῦ σουρρεαλιστικοῦ, κτλ. Στήν οὐσία, μονάχα ὁ βαθμός μηδέν θά μπορούσε νά ἀντισταθεῖ στό μύθο.

Ἡ γλώσσα προσφέρεται στό μύθο καί μέ διαφορετικό τρόπο : σπάνια ἐπιβάλλεται, ἀπό τήν ἀρχή κιόλας, μέ ἓνα νόημα πλήρες, μή παραμορφώσιμο. Κι αὐτό ὀφείλεται στόν ἀφηρημένο χαρακτήρα τῆς ἔννοιά της : ἡ ἔννοια δέντρο εἶναι ὀριστή, μπορεῖ νά ἐρμηνευτεῖ μέ διάφορους τρόπους. Ἡ γλώσσα διαθέτει βέβαια ἓναν προσαρμοστικό μηχανισμό (αὐτό τό δέντρο, τό δέντρο πού, κτλ.). Παραμένει ὅμως πάντα, γύρω ἀπό τό τελικό νόημα, μιά αὐτοδύναμη πυκνότητα ὅπου αἰωροῦνται ἄλλα νοήματα : τό νόημα μπορεῖ σχεδόν διαρκῶς νά ἐρμηνεύεται. Ἡ γλώσσα προτείνει στόν μύθο ἓνα τρυπητό θά λέγαμε νόημα. Ὁ μύθος εὐκολα μπορεῖ νά διεισδύσει στό νόημα καί νά διογκωθεῖ μέσα σ' αὐτό : πρόκειται γιά μιά κλοπή δι' ἀποικισμού (λογουχάρη, ἀρχίζει ἡ πώση τῶν τιμῶν. Ἄλλά ποιὰ πώση ; αὐτή πού προκαλεῖται ἀπό τίς ἐποχιακές συνθήκες, ἢ ἐκείνη πού ἐπιβάλλεται ἀπό τήν κυβέρνηση ; Ἡ σημειοδότηση μετατρέπεται ἐδῶ σέ παράσιτο τοῦ ἄρθρου, πού ὥστόσο εἶναι ἄρθρο ὀριστικό).

Ὅταν τό νόημα εἶναι ὑπερπλήρες ὁ μύθος δέν κατορθώνει νά εἰσβάλλει μέσα του· τότε τό κυκλώνει καί τό κυριεύει στήν ὀλότητά του. Αὐτό ἀκριβῶς γίνεται μέ τή μαθηματική γλώσσα πού, ἢ ἴδια, δέν προσφέρεται γιά παραμόρφωση· ἔχει πάρει ὄλα τά μέτρα τῆς ἐναντία σέ κάθε ἐρμηνεία : καμιά παρασιτική σημασία δέν εἶναι δυνατό νά παρεμφύσει μέσα της. Ἐτσι, ὁ μύθος θά τήν κυριέψει μονοκόμματα : θά πάρει ἓναν ὀρισμένο μαθηματικό τύπο ($E = mc^2$) καί θά μετατρέψει τό ἀναλλοίωτο αὐτό νόημα στό ἀμιγές σημαινόν τῆς μαθηματικότητας. Ὅπως βλέπουμε,

εκείνο πού κλέβεται εδώ από τόν μύθο, είναι μιά αντίσταση, μιά αγνότητα. Ο μύθος έχει τήν ικανότητα νά τά προσβάλλει όλα, νά διαφθείρει τά πάντα – ακόμα καί τήν κίνηση πού του αντιτίθεται : καί έτσι, όσο περισσότερο ή γλώσσα-αντικείμενο του αντιτίθεται άρχικά, τόσο μεγαλύτερη είναι ή τελική της εκπόρευση. Όποιος αντιτίθεται μέχρις εσχάτων, ενδίδει εδώ ολοσχερώς : από τή μιά μεριά, ό Einstein, από τήν άλλη τό *Paris-Match*. Η σύγκρουση αυτή μπορεί νά αποδοθεί μέ μιά χρονική εικόνα : ή μαθηματική γλώσσα είναι μιά γλώσσα *αρτιωμένη*, καί ή τελειότητα της πηγάζει από τόν θάνατο πού ή ίδια αποδέχεται· ό μύθος αντίθετα είναι μιά γλώσσα πού αρνιέται νά πεθάνει : άποσπᾶ από τά νοήματα πού τόν τροφοδοτοῦν μιά κρυφή, ύποδαμισμένη επιβίωση, καί παραχωρεῖ σ' αυτά μιά τεχνητή άναστολή όπου εγκαθίσταται άνετα – μετατρέπει τά νοήματα σέ λαλίστατα πτώματα.

Υπάρχει καί μιά ἄλλη γλώσσα πού αντιτίθεται στον μύθο μέ όλες της τίς δυνάμεις : πρόκειται γιά τήν ποιητική μας γλώσσα. Η σύγχρονη ποίηση¹⁰ είναι ἕνα επαναστασιακό σημειολογικό σύστημα. Ενώ ό μύθος αποβλέπει σέ μιάν ύπερ-σημειοδότηση, σέ μιά διεύρυνση του πρωτογενούς συστήματος, ή ποίηση, αντίθετα, τείνει σέ μιάν ύποσημειοδότηση, μιά προσημειολογική κατάσταση της γλώσσας. Μέ λίγα λόγια, προσπαθεῖ νά επαναμετατρέψει τό σημείο σέ νόημα : τό ιδεώδες της – ή κυρίαρχη τάση της – είναι νά φτάνει όχι στό νόημα τών λέξεων, αλλά στό νόημα

¹⁰ Αντίθετα, ή κλασική ποίηση είναι ἕνα έντονα μυθικό σύστημα, ἐφόσον επιβάλλει στό νόημα ἕνα επιπρόσθετο σημαίνόμενο τήν κανονικότητα. Οι δωδεκασύλλαβοι λογουχάρη στίχοι, αντιστοιχοῦν καί στό νόημα ενός λόγου καί στό σημαίνον ενός νέου συνόλου πού είναι ή ποιητική τους σημασία. Η επιτυχία – όταν πραγματοποιεῖται – ξερατᾶται από τόν βαθμό συγγένευσης τών δύο συστημάτων. Φαίνεται ἐδῶ καθαρά πώς δέν πρόκειται γιά μιάν ἁρμονία ανάμεσα στό περιεχόμενο καί στή μορφή, αλλά γιά τήν κομψή απορρόφηση μιάς μορφῆς από μιάν ἄλλη. Μέ τή λέξη « κομψή » έννοῶ τήν μεγαλύτερη ἐφικτή οίκονομία τών μέσων. Η σύγκρουση του νόηματος μέ τό περιεχόμενο αποτελεί μιάν αἰώνια κατάχρηση πού κάνουν οἱ κριτικοί. Η γλώσσα είναι πάντα ἕνα σύστημα μορφῶν – τό νόημα είναι μιά μορφή.

των ἰδίων τών πραγμάτων¹¹. Γι' αυτό καί άναστατώνει τή γλώσσα, μεγαλώνει όσο μπορεί τόν άφηρημένο χαρακτήρα της έννοιαις καί τόν αὐθαίρετο χαρακτήρα του σημείου, καί ἐπεκτείνει ὡς τό ακρότατο ὄριο τή σύνδεση ανάμεσα στό σημαίνον καί στό σημαίνόμενο· ἐκμεταλλεύεται στον άνώτατο βαθμό τήν « κυμαινόμενη » δομή της έννοιαις : αντίθετα από τόν πεζό λόγο, τό ποιητικό σημείο προσπαθεῖ ἐδῶ νά καταστήσει φανερή ὅλη τή δυναμικότητα του σημαίνόμενου, μέ τήν ἐλπίδα πώς θά φτάσει τελικά στήν ὑπερβατική ιδιότητα του αντικειμένου, στό φυσικό του (καί ὄχι στό ανθρώπινό του) νόημα. Από δῶ καί οἱ οὐσιοκρατικές φιλοδοξίες της ποίησης, ή πεποίθηση ὅτι αυτή – καί μονάχα αυτή – συλλαμβάνει τό ἴδιο τό αντικείμενο, στό μέτρο ακριβῶς πού θέλει νά είναι μιά αντι-γλώσσα. Κοντολογίς, από ὄλους τούς χρήστες του λόγου, οἱ ποιητές είναι οἱ λιγότερο τυποκράτες, γιατί αὐτοί μονάχα πιστεύουν πώς τό νόημα τών λέξεων δέν είναι τίποτ' ἄλλο παρά μιά μορφή – αλλά καθώς είναι ρεαλιστές δέν ἀρκοῦνται μονάχα σ' αὐτό. Ἔτσι, ή σύγχρονη ποίησή μας ἐμφανίζεται πάντα σάν δολοφονία της γλώσσας, σάν ἕνα εἶδος χωρικής, εὐαίσθητης αντιστοιχίας της σιωπῆς. Η ποίηση είναι αντίθετη πρὸς τό μύθο : ό μύθος είναι ἕνα σύστημα σημειολογικό, πού έννοεῖ νά ξεπεράσει τόν ἑαυτό του καί νά μετατραπεί σέ σύστημα πραγματολογικό : ή ποίηση είναι ἕνα σύστημα σημειολογικό πού προσπαθεῖ νά συμπτυχθεῖ σέ σύστημα οὐσιαστικό.

Ἄλλά κι ἐδῶ – ὅπως καί στή μαθηματική γλώσσα – ή ίδια ή αντίσταση της ποίησης τήν καθιστά ιδανική λεία γιά τόν μύθο : ή φαινομενική άκαταστασία τών σημείων – ποιητική ὄψη μιάς οὐσιαστικῆς τάξης – αἰχμαλωτίζεται από τόν μύθο, μετατρέπεται σέ κενό σημαίνον καί χρησιμοποιεῖται γιά νά σημειοδοτήσει τήν ποίηση. Αὐτό ἐξηγεῖ τόν ἀπίθανο χαρακτήρα της σύγχρονης ποίησης : ἀρνούμενη πει-

¹¹ Ξαναβρίσκουμε ἐδῶ τό νόημα ὅπως τό ἀντιλαμβάνεται ό Sartre, δηλαδή σάν φυσική ιδιότητα τών πραγμάτων, ιδιότητα πού ό συγγραφέας τήν τοποθετεῖ ἔξω από τό σημειολογικό σύστημα (βλ. « Saint-Genet », σ. 283).

σματικά τόν μύθο, ή ποίηση παραδίνεται χεροπόδαρα δεμένη σ' αυτόν. Ένώ, αντίθετα, ή κλασική ποίηση, εξαιτίας του κανόνα της, αποτελούσε έναν αποδεχτό μύθο, πού ή φανερό ή αυθαιρεσία του είχε κάποια τελειότητα, εφόσον ή ίσορροπία ενός σημειολογικού συστήματος εξαρτιέται από τόν αυθαίρετο χαρακτήρα τών σημείων του.

Η έκούσια συναίνεση στόν μύθο μπορεί άλλωστε νά προσδιορίσει δλόκληρη τήν παραδοσιακή μας Λογοτεχνία : σύμφωνα μέ τούς κανόνες, ή Λογοτεχνία τούτη είναι ένα μυθικό σύστημα μέ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά : υπάρχει σ' αυτήν ένα νόημα, τό νόημα του λόγου· υπάρχει ένα σημαίνον, πού είναι ό ίδιος αυτός λόγος ώς μορφή ή γραφή· υπάρχει ένα σημαινόμενο, πού είναι ή ίδια ή έννοια τής λογοτεχνίας· υπάρχει μιά σημειοδότηση, πού είναι ό λογοτεχνικός λόγος. Άσχολήθηκα μέ τό πρόβλημα αυτό στό διβλίο μου *Ό βαθμός Μηδέν τής Γραφής*, πού κατά βάθος δέν ήταν τίποτ' άλλο παρά μιά μυθολογία τής λογοτεχνικής γλώσσας, "Ορίζα εκεί τή γραφή σάν τό σημαίνον του λογοτεχνικού μύθου, δηλαδή σάν μιά μορφή πλήρη κιόλας από νόημα, πού παίρνει από τήν έννοια τής λογοτεχνίας μιά καινούργια σημειοδότηση¹². Εισηγήθηκα πώς ή Ίστορία – μεταβάλλοντας τή συνείδηση του συγγραφέα – προκάλεσε, εδώ και εκατό περίπου χρόνια, μιάν ήθική κρίση τής λογοτεχνικής γλώσσας : αποκαλύφθηκε πώς ή γραφή ήταν τό σημαινόμενο, ή Λογοτεχνία ή σημειοδότηση : απορρίπτον-

¹² Τό ύφος, όπως τουλάχιστον τό όρίζω στό διβλίο μου, δέν είναι μορφή, δέν υπόκειται σέ μιά σημειολογική ανάλυση τής Λογοτεχνίας. Στην πραγματικότητα, τό ύφος είναι μιά ουσία πού απειλείται αδιάκοπα από τήν τυποποίηση· πρώτα-πρώτα, μπορεί κάλλιστα νά υποβαθμιστεί σέ γραφή : υπάρχει μιά γραφή-Matraux, ακόμα και στόν ίδιο τόν Matraux. Και ύστερα, τό ύφος μπορεί πολύ καλά νά μετατραπεί σέ ιδιαίτερη γλώσσα : τή γλώσσα πού χρησιμοποιεί ό συγγραφέας γιά τόν έαυτό του και μονάχα γιά τόν έαυτό του : τότε τό ύφος γίνεται ένα είδος σολιψιστικός μύθος, μιά γλώσσα πού ό συγγραφέας τή χρησιμοποιεί γιά νά μιλήσει στόν έαυτό του : καταλαβαίνει κανείς πώς όταν φτάσει σ' αυτόν τό βαθμό στερεοποίησης τό ύφος απαιτεί μιάν αποκρηπτογράφηση, μιά βαθυστόχαστη κριτική. Οί εργασίες του J.-P. Richard είναι ένα τρανό παράδειγμα τής αναγκαίας αυτής κριτικής του ύφους.

τας τήν ψεύτικη φύση τής παραδοσιακής λογοτεχνικής γλώσσας, ό συγγραφέας εκτοπίστηκε βίαια πρός μιάν αντιφύση τής γλώσσας. Η άνταρσία τής γραφής ύπῆρξε ή ριζική πράξη πού μ' αυτήν όρισμένοι συγγραφείς έπιχείρησαν ν' άρνηθούν τή λογοτεχνία σάν μυθικό σύστημα. Καθεμιά από τίς άνταρσίες εκείνες στάθηκε μιά δολοφονία τής Λογοτεχνίας σάν σημειοδότησης : όλες τους έθεσαν σάν άξίωμα τή σύμπτυξη του λογοτεχνικού λόγου σέ άπλό σημειολογικό σύστημα, και μάλιστα, στήν περίπτωση τής ποίησης, σέ προ-σημειολογικό σύστημα : πρόκειται γιά ένα τεράστιο έργο, πού άπαιτούσε ριζικές ενέργειες : ξέρουμε πώς όρισμένες άπ' αυτές έφτασαν στόν καθαρό καταποντισμό του λόγου, γιατί ή σιωπή – πραγματική ή μεταποτισμένη – έφανίστηκε σάν τό μόνο κατάλληλο όπλο ένάντια στήν υπέρτατη ισχύ του μύθου : τήν επανάληψή του.

Φαίνεται λοιπόν εξαιρετικά δύσκολο νά τιθασειτεί ό μύθος από μέσα, γιατί ή ίδια αυτή κίνηση πού αποτελεί μιά προσπάθεια άπαλλαγής από τόν μύθο, μεταβάλλεται κι αυτή, σέ λεία του μύθου : σέ τελευταία ανάλυση, ό μύθος μπορεί πάντα νά σημειοδοτεί τήν αντίσταση πού του προβάλλουν. Πιστεύω πώς τό καλύτερο μέσο νά καταπολεμήσει κανείς τόν μύθο, είναι ίσως νά τόν μυθοποιήσει μέ τή σειρά του, νά δημιουργήσει έναν τεχνητό μύθο : και αυτός ό ανασυγκροτημένος μύθος θά είναι μιά πραγματική μυθολογία. Άφού ό μύθος κλέβει τή γλώσσα, γιατί νά μήν κλέψουμε κι έμεις τό μύθο ; Άρκει γι' αυτό νά τόν κάνουμε τόν ίδιο άφετηρία μιάς τρίτης σημειολογικής άλυσίδας, νά όρίσουμε τή σημασία του σάν πρώτο όρο ενός δευτερογενούς μύθου. Η Λογοτεχνία μας προσφέρει περίφημα δείγματα από τέτοιες τεχνητές μυθολογίες. Θά αναφέρω εδώ μονάχα τό *Bouvard et Pécuchet* του Φλομπέρ, πού θα μπορούσαμε νά τό αποκαλέσουμε πειραματικό μύθο, μύθο δευτεροβάθμιο. Ό Μπουβάρ και ό φίλος του, ό Πεκυσέ, αντιπροσωπεύουν μιάν όρισμένη άστική τάξη (πού βρίσκεται άλλωστε σέ σύγκρουση μέ άλλα άστικά στρώματα) : οί κουθέντες τους αποτελούν κιόλας ένα μυθικό λόγο : ή γλώσσα έχει βέβαια εδώ τό νόημά της, αλλά τό νόημα τούτο είναι ή κενή μορφή ενός

έννοιακού σημαινόμενου, πού παρουσιάζει εδώ ένα είδος τεχνολογικής άχρηστασίας. Η συνάντηση του νοήματος και της έννοιας σχηματίζει – στο πρώτο αυτό μυθικό σύστημα – μία σημειοδότηση πού αποτελεί την ίδια τη ρητορική των Μπουβάρ και Πεκυσέ. Κι εδώ ακριβώς (άποσυνθέτω για τις ανάγκες της ανάλυσης) επεμβαίνει ο Φλομπέρ : στο πρωτογενές αυτό μυθικό σύστημα, πού αποτελεί κιόλας ένα δευτερογενές σημειολογικό σύστημα, θά προσθέσει μία τρίτη άλυσίδα, πού ο πρώτος της κρίκος θά είναι η σημειοδότηση, ή τελικός όρος, του πρωτογενούς μύθου : ή ρητορική των Μπουβάρ και Πεκυσέ θά γίνει ή μορφή του νέου συστήματος· ή έννοια θά δοθεί εδώ από τον ίδιο τον Φλομπέρ, από τη ματιά πού ρίχνει πάνω στο μύθο όπως τον έχουν φτιάξει για τον έναν τους οι Μπουβάρ και Πεκυσέ : θά είναι ή αδύναμη θέλησή τους, τό ανικανοποίητο του πόθου τους, ή πανικόβλητη έναλλαγή της μαθητείας τους, κοντολογίς, αυτό πού θάθελα νά αποκαλέσω (μ' όλο πού βλέπω κεραυνούς στον όρίζοντα) : *μπουβαρ-πεκυσότητα*. Όσο για την τελική σημειοδότηση, αυτή είναι όλόκληρο τό έργο, είναι, για μās, τό *Bouvard et Pécuchet*. Η δύναμη του δευτερογενούς μύθου, είναι ότι θεμελιώνει τον πρωτογενή μύθο με την άφέλεια ενός βλέμματος. Ο Φλομπέρ εκτελεί εδώ μία πραγματική αρχαιολογική αναστήλωση του μυθικού λόγου : είναι ο Viollet-le-Duc* μās όρισμένης άστικής ιδεολογίας. Λιγότερο όμως άφελής από τον Viollet-le-Duc, ο Φλομπέρ παρεμβάλλει στην αναστήλωσή του συμπληρωματικά στολίδια πού την άπομυθοποιούν : τά στολίδια τούτα (πού σχηματίζουν τη μορφή του δευτερογενούς μύθου) είναι συνταγμένα στην ύποτακτική έγκλιση : υπάρχει σημειολογική ισοδυναμία ανάμεσα στην ύποτακτική άπόδοση των λόγων του Μπουβάρ και του Πεκυσέ και στην αδύναμη θέλησή τους¹³.

Η ύπηρεσία πού πρόσφερε ο Φλομπέρ (και όλες οι τε-

* Emmanuel-Nicolas Viollet-le-Duc (1781-1857), γάλλος συγγραφέας. Από τά έργα του : *Ιστορία της σάτιρας στη Γαλλία*, *Έξι μήνες από τη ζωή ενός νέου* (αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα), κτλ. (Σημ. Μετ.).

¹³ Ύποτακτική έγκλιση, γιατί ή λατινική έκφραζε μ' αυτόν τον τρόπο τον « έμμεσο λόγο ή ύφος » – θαυμαστό όργανο άπομυθοποίησης!

χνητές μυθολογίες : υπάρχουν αξιόλογες στο έργο του Σάρτρ), είναι ότι, κατόρθωσε νά δώσει στο πρόβλημα του ρεαλισμού μία λύση καθαρά σημειολογική. Ύπηρεσία βέβαια άτελής, γιατί ή ιδεολογία του Φλομπέρ, πού έβλεπε τον άστω μονάχα σαν μίαν αισθητική άσκήμια, δέν είχε τίποτα τό ρεαλιστικό. Τουλάχιστον όμως απέφυγε τό μείζον σφάλμα στη λογοτεχνία, τη σύγχυση ανάμεσα στην ιδεολογική πραγματικότητα και στη σημειολογική πραγματικότητα. Σάν ιδεολογία, ο λογοτεχνικός ρεαλισμός δέν εξαρτάται καθόλου από τη γλώσσα πού μιλά ο συγγραφέας. Η γλώσσα είναι μία μορφή, δέν μπορεί νά είναι ούτε ρεαλιστική ούτε μη-ρεαλιστική. Μπορεί νά είναι μονάχα μυθική ή όχι, ή ακόμα – όπως στο *Bouvard et Pécuchet* – άντι-μυθική. Δυστυχώς όμως δέν υπάρχει καμία άσυμφωνία ανάμεσα στον ρεαλισμό και στον μύθο. Όλοι μας ξέρουμε πόσο συχνά ή « ρεαλιστική » μας λογοτεχνία είναι μυθική (έστω και όταν παρουσιάζεται σαν χοντροκομμένος μύθος του ρεαλισμού), και πόσο ή « μη-ρεαλιστική » μας λογοτεχνία έχει τουλάχιστον τό προσόν νά μην είναι και τόσο μυθική. Φρόνιμο θάταν βέβαια νά όρίζαμε τον ρεαλισμό του συγγραφέα σαν ένα πρόβλημα βασικά ιδεολογικό. Όχι βέβαια γιατί ή μορφή δέν έχει ευθύνη άπέναντι στην πραγματικότητα. Η ευθύνη όμως αυτή δέν μπορεί νά μετρηθεί παρά με σημειολογικά κριτήρια. Δέν είναι δυνατό νά κρίνουμε μία μορφή (άφου πρόκειται για κρίση) παρά μονάχα σαν σημειοδότηση, όχι σαν έκφραση. Η γλώσσα του συγγραφέα δέν έχει ανάλαβει νά παραστήνει τό πραγματικό, αλλά νά τό σημειοδοτεί. Κι αυτό θάπρεπε νά ύποχρεώνει την κριτική νά χρησιμοποιεί δυό άυστηρά ξεχωριστές μέθοδες : νά έξετάζει δηλαδή τον ρεαλισμό του συγγραφέα είτε σαν ιδεολογική ύλη (όπως, λογουχάρη, τά μαρξιστικά θέματα στο έργο του Μπρέχτ), είτε σαν σημειολογική αξία (τά άντικείμενα, ο ήθοποιός, ή μουσική, οι άποχρώσεις, στη δραματουργία του Μπρέχτ). Ίδανικός θάταν βέβαια ο συνδυασμός των δυό κριτικών μεθόδων· συνεχής πλάνη είναι ή σύγχυσή τους : ή ιδεολογία έχει τις μέθοδες της, ή σημειολογία τις δικές της.

Η ΑΣΤΙΚΗ ΤΑΞΗ ΩΣ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Ο μύθος προσφέρεται στην Ιστορία με δύο συγκεκριμένους τρόπους : με τή μορφή του, πού δέν είναι παρά σχετικά αιτιολογημένη· με τήν έννοιά του, πού είναι από φυσικού της ιστορική. Μπορούμε λοιπόν νά έχουμε μία διαχρονική μελέτη τών μύθων, είτε υποβάλλοντάς τους σέ αναδρομική εξέταση (καί στήν περίπτωση αυτή θεμελιώνουμε μίαν ιστορική μυθολογία), είτε παρακολουθώντας τήν εξέλιξη παλιότερων μύθων ώς τή σημερινή τους μορφή (καί τότε ή εργασία μας είναι ιστορικά ξερευννητική). Αν αρκοῦμαι ἐδῶ σέ μία συγχρονική σκιαγράφηση τών σύγχρονων μύθων, τό κάνω γιά αντικειμενικούς λόγους : ή κοινωνία μας είναι τό προνομιακό πεδίο τών μυθικών σημειοδοτήσεων. Καί πρέπει τώρα νά ἐξηγήσουμε τό γιατί.

Όποια κι ἄν είναι τά τυχαία περιστατικά, οἱ συμβιβάσιμοι, οἱ παραχωρήσεις καί οἱ πολιτικές περιπέτειες, ὅποιες κι ἄν είναι οἱ τεχνικές, ἀκόμα καί οἱ οικονομικές ἢ κοινωνικές ἀλλαγές πού μᾶς φέρνει ή ιστορία, ή κοινωνία μας είναι ἀκόμα μία ἀστική κοινωνία. Δέν ἀγνοῶ βέβαια πώς ἀπό τό 1789, στή Γαλλία, διάφοροι τύποι ἀστισμοῦ διαδέχτηκαν ὁ ἕνας τόν ἄλλον στήν ἐξουσία· ἀλλά παραμένει πάντα ή βαθειά σύστασή του – σύσταση ἑνός συγκεκριμένου καθεστώτος ιδιοκτησίας, ἑνός συγκεκριμένου συστήματος, μίᾶς συγκεκριμένης ιδεολογίας. Στήν κατονομασία ὁμως τοῦ καθεστώτος αὐτοῦ παρατηροῦμε ἕνα ἀξιοσημείωτο φαινόμενο : σάν οικονομικό γεγονός, ή ἀστική τάξη κατονομάζεται χωρίς καμιά δυσκολία· ὁ καπιταλισμός ὁμολογεῖται ἀνοιχτά¹⁴. Σάν πολιτικό γεγονός δύσκολα ἀναγνωρίζεται : δέν ὑπάρχουν « ἀστικά » κόμματα στή Βουλή. Σάν ιδεολογικό γεγονός, είναι ἀνύπαρκτη : τό ὄνομα τῆς ἀστικῆς τάξης ἐσθῆσε ὅταν πέρασε ἀπό τήν πραγματικότητα στήν ἰδέα γιά τήν πραγματικότητα, ἀπό τόν οικονομικό στόν ἰδεατό ἄνθρωπο : βολεῦεται μέ τά γεγονότα,

¹⁴ « Ὁ καπιταλισμός είναι καταδικασμένος νά πλουτίζει τόν ἐργάτη », μᾶς λέει τό *Match*.

ἀλλά δέν συμβιδιάζεται μέ τίς ἀξίες, ὑποβάλλεται σέ μίαν ἀληθινή πράξη ἀπ-ονομάτισης, ή ἀστική τάξη αὐτοπροσδιορίζεται σάν κοινωνική τάξη πού δέν θέλει νά κατονομαστεῖ. « Ἄστος », « μικρο-αστός », « καπιταλισμός »¹⁵, « προλεταριάτο »¹⁶, είναι χῶροι μίᾶς ἀκατάπαυστης αἰμορραγίας : κάθε νόημα διαρρέει ἔξω ἀπό τούς χῶρους αὐτούς – καί τελικά τό ὄνομά τους καταντᾶ ἄχρηστο.

Τό φαινόμενο αὐτό τῆς ἀπ-ονομάτισης είναι οὐσιαστικό καί πρέπει νά τό ἐξετάσουμε λεπτομερειακά. Πολιτικά, ή αἰμορραγία τοῦ ὀνόματος τῆς ἀστικῆς τάξης συντελεῖται μέ διάμεσο τήν ἰδέα τοῦ ἔθνους. Αὐτό ἦταν στόν καιρό του μιά προοδευτική ἰδέα, πού χρησίμεψε γιά νά αποκλειστεῖ ή ἀριστοκρατία ἀπό τό ἔθνος· σήμερα, ή ἀστική τάξη είναι διάχυτη στό ἔθνος, ἄν καί ἀπορρίπτει τά στοιχεία ἐκεῖνα πού ἀνθαίρετα τά χαρακτηρίζει σάν ἑτερογενή (τούς κομμουνιστές). Καί ὁ κατευθυνόμενος αὐτός συγκρητισμός ἐπιτρέπει στήν ἀστική τάξη νά ὀχυρώνεται πίσω ἀπό τούς πρόσκαιρους συμμάχους της, δηλαδή ὅλες τίς ἐνδιάμεσες καί, κατά συνέπεια, τίς « ἄμορφες » τάξεις. Ἡ μακροχρόνια ἤδη χρήση τῆς λέξης « ἔθνος » δέν κατόρθωσε νά ἀποπολιτικοποιήσει βαθειά τό νόημά της· τό πολιτικό ὑπόστρωμα παραμένει πάντα, ἐγγύτατο, καί σέ ὀρισμένες περιστάσεις ἐκδηλώνεται ξαφνικά : ὑπάρχουν στή Βουλή « ἔθνικά » κόμματα, καί ὁ ὀνομαστικός συγκρητισμός δείχνει ἐδῶ ἀνοιχτά ἐκεῖνο ἀκριδῶς πού ἠθελε νά ἀποκρύψει : μίαν οὐσιαστική ἀνομοιότητα. Τό πολιτικό λεξιλόγιο τῆς ἀστικῆς τάξης θεωρεῖ δεδομένο, ὅπως βλέπουμε, πώς ὑπάρχει κάτι τό καθολικό : γιά τήν τάξη αὐτή, ή πολιτική είναι κίόλας μιά ἰδέα, ἕνα κομμάτι ιδεολογίας.

¹⁵ Ἡ λέξη « καπιταλισμός » δέν είναι οικονομικά ἀλλά μονάχα ιδεολογικά ἀπαγορευμένη : δέν τῆς είναι δυνατό νά εἰσχωρήσει στό λεξιλόγιο τών ἀστικῶν παραστάσεων. Χρειάστηκε ή Αἴγυπτος τοῦ Φαρούκ γιά νά καταδικαστεῖ προσωπικά ἀπό δικαστήριο κάποιος κρατούμενος γιά « ἀντικαπιταλιστικές ἐνέργειες ».

¹⁶ Ὁ ἀστός δέν χρησιμοποιεῖ ποτέ τή λέξη « προλεταριάτο » πού ὑπάγεται στό δῆθεν ἀριστερό μυθικό λεξιλόγιο – ἐκτός ὅταν τό συμφέρον ὑπαγορεύει νά παρουσιάζεται τό προλεταριάτο ὡς παραπλανημένο ἀπό τό κομμουνιστικό κόμμα.

Πολιτικά, μ' όλο πού η άστική τάξη προσπαθεί νά επιβά-
λει σάν καθολικό τό λεξιλόγιό της, προσκρούει τελικά σ'
έναν πυρήνα αντίστασης πού, έξ όρισμού, είναι τό έπανα-
στατικό κόμμα. Όμως, τό κόμμα άποτελεί έναν πλούτο μο-
νάχα πολιτικό : στήν άστική κοινωνία, δέν υπάρχει ούτε
προλεταριακή παιδεία, ούτε προλεταριακή ήθική, δέν
υπάρχει καν προλεταριακή τέχνη. Ίδεολογικά, ό,τι δέν εί-
ναι άστικό υποχρεώνεται νά δανείζεται από τήν άστική
τάξη. Η άστική λοιπόν ιδεολογία μπορεί νά καταλάβει όλα
τά πεδία, και νά χάσει ακίνδυνα τό όνομά της : κανείς έδώ
δέν πρόκειται νά της τό άποδώσει. Μπορεί χωρίς νά συναν-
τήσει καμιά αντίσταση; νά συμπεριλάβει τό θέατρο, τήν
τέχνη, τόν άστό, μέ όλα τά αιώνια παρεπόμενά τους· κον-
τολογίς, μπορεί έλεύθερα νά άπ-ονοματιστεί, άφού δέν
υπάρχει πιά παρά μία και μόνη ανθρώπινη φύση : άπόλυτη
είναι έδώ ή άποστασία του άστικού όνόματος.

Υπάρχουν άναμφισβήτητα έξεγέρσεις ενάντια στήν
άστική ιδεολογία. Πρόκειται γι' αυτό πού γενικά όνομάζε-
ται πρωτοπορία. Άλλά οι έξεγέρσεις αυτές είναι κοινωνικά
περιορισμένες, μπορούν πάντα νά επανενταχθούν στήν κοι-
νωνία. Πρώτον, επειδή προέρχονται από ένα τμήμα της
ίδιας της άστικής τάξης, από μία μειονότητα καλλιτεχνών,
διανοούμενων, πού δέν έχουν άλλο κοινό έξω από τήν ίδια
τήν τάξη πού άμφισβητούν, και πού έξαρτιόνται από τό
χρήμα της γιά νά έκφραστούν. Κι άκόμα, οι έξεγέρσεις αυ-
τές έμπνέονται πάντα από τήν πολύ έντονη διάκριση ανά-
μεσα στό άστικό ήθικό και στό άστικό πολιτικό : εκείνο πού
άμφισβητεί ή πρωτοπορία είναι τό άστικό στοιχείο στήν τέ-
χνη, στήν ήθική, είναι - όπως στήν άκμή του ρομαντισμού -
ό μπακάλης, ό άγροίκος· δέν υπάρχει όμως καμιά πολιτική
άμφισβήτηση¹⁷. Έκείνο πού ή πρωτοπορία δέν άνέχεται

¹⁷ Άξιοσημείωτο είναι ότι οι περισσότεροι ήθικοί (ή αισθητικοί) αντίπα-
λοι της άστικής τάξης άδιαφορούν, ή άκόμα και μένουν προσκολλημένοι
στούς πολιτικούς σκοπούς της άστικής τάξης. Καί αντίστροφα, οι πολιτι-
κοί αντίπαλοι της άστικής τάξης, όχι μονάχα δέν καταδικάζουν άστηρά
τίς ιδέες της, αλλά και φτάνουν συχνά στό σημείο νά τίς συμμερίζονται.
Αυτό τό ρήγμα στίς επιθέσεις, είναι πρός όφελος της άστικής τάξης - της

στήν άστική τάξη, είναι ή γλώσσα της, όχι ή θέση της. Όχι
πώς εγκρίνει όπωσδήποτε τή θέση αυτή, αλλά τήν παρα-
κάμπτει : όποια κι άν είναι ή βιαιότητα της πρόκλησης,
εκείνον πού ή πρωτοπορία αναλαμβάνει νά υπερασπίσει εί-
ναι ό έγκαταλειμμένος άνθρωπος, όχι ό άλλοτριωμένος : και
ό έγκαταλειμμένος άνθρωπος είναι ό Αιώνιος Άνθρωπος¹⁸.

Η άνωθυμία της άστικής τάξης γίνεται άκόμα πιό αι-
σθητή όσο περνάμε από τόν καθαυτό άστικό πολιτισμό, στίς
έκτεταμένες, στίς εκλαικευμένες, στίς εφαρμοσμένες μορφές
του - δηλαδή σ' εκείνο πού θά μπορούσαμε νά άποκαλέ-
σουμε : δημόσια φιλοσοφία, αυτήν πού τροφοδοτεί τήν κα-
θημερινή ήθική, τίς πολιτικές τελετουργίες, τίς κοσμικές ιε-
ροτελεστίες, μέ λίγα λόγια τούς άγραφους κανόνες τών διαν-
θρώπινων σχέσεων στήν άστική κοινωνία. Είναι αυταπάτη
νά άνάγεις τήν κυρίαρχη κουλτούρα στόν δημιουργικό της
πυρήνα : υπάρχει και μία άστική κουλτούρα καθαρής
κατανάλωσης. Η Γαλλία όλόκληρη περιλούζεται άπ' αυτή
τήν άνώθυμη ιδεολογία : ό Τύπος μας, ό κινηματογράφος
μας, τό θέατρό μας, ή λογοτεχνία πλατειάς κατανάλωσης, οι
τελετές, ή Δικαιοσύνη, ή διπλωματία, οι κουθέντες μας, ό
καιρός, τό έγκλημα πού δικάζουμε, ό γάμος πού μάς συγκι-
νει, ή μαγειρική πού όνειρευόμαστε, τά ρούχα πού φοράμε,
όλα στήν καθημερινή μας ζωή έξαρτιόνται από τήν ιδέα
πού ή άστική τάξη σχηματίζει και πού μάς κάνει νά σχημα-
τίσουμε γιά τίς σχέσεις του ανθρώπου μέ τόν κόσμο. Οι
« κανονικοποιημένες » αυτές μορφές τραβούν έλάχιστα τήν
προσοχή - σέ άναλογία μάλιστα μέ τήν έκταση τους - και ή
προέλευσή τους μπορεί άνετα νά ξεχαστεί· κατέχουν μιάν
ένδιάμεση θέση : καθώς δέν είναι ούτε άμεσα πολιτικές
ούτε άμεσα ιδεολογικές, ζούνε ειρηνικά άνάμεσα στή δράση
τών αγωνιστών και στήν άμφισβήτηση τών διανοούμενων·

έπιτρέπει νά προκαλεί κάποια σύγχυση γύρω από τό όνομά της. Άλλά ή
άστική τάξη θάπρεπε νά κρίνεται σάν σύνθεση τών σκοπών και τών ιδεών
της.

¹⁸ Υπάρχουν δέβαια « άτακτες » μορφές του έγκαταλειμμένου ανθρώπου
(Ίονέσκο). Αυτό όμως δέν κλονίζει τήν ασφάλεια τών Ουσιών.

λίγο-πολύ εγκαταλειμμένες από τους μὲν καὶ τους δέ, συγγενεύονται μετὰ τὴν τεράστια μάζα τοῦ ἀδιαφόριστου, τοῦ ἀσημαντοῦ – κοντολογίς μετὰ τὴ φύση. Καὶ ὁμως ἡ ἀστική τάξη εἰσδύει στὴ Γαλλία διαμέσου τῆς Ἠθικῆς τῆς : ἀκολουθοῦμενοι ἀπὸ τὸ ἔθνος, οἱ ἀστικοὶ κανόνες βιώνονται ὡς ἐκδηλοῦν νόμοι μιᾶς φυσικῆς τάξεως : ὅσο περισσότερο ἡ ἀστική τάξη διαδίδει τίς ἰδέες τῆς, τόσο περισσότερο αὐτὲς ἐγκλιματίζονται. Τὸ ἀστικό γεγονός ἀπορροφᾶται ἀπὸ ἕνα ἀκαθόριστο σύμπαν, πού μοναδικός του κάτοικος εἶναι ὁ Αἰώνιος Ἄνθρωπος – οὔτε προλετάριος οὔτε ἀστός.

Εἰσδύοντας λοιπὸν στὶς ἐνδιάμεσες τάξεις, ἡ ἀστική ἰδεολογία χάνει ἀσφαλέστατα τὸ ὄνομά τῆς. Οἱ μικροαστικοὶ κανόνες εἶναι κατάλοιπα τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἀστικές ἀλήθειες, ὑποθαμμισμένες, ἐμπορευματοποιημένες, ἐλαφρὰ ἀρχαῖζουσες ἢ, ἂν θέλετε, ἀπαρχαιωμένες. Ἡ πολιτική συμμαχία ἀνάμεσα στὴν ἀστική καὶ στὴν μικροαστική τάξη εἶναι ἐκείνη πού παίζει, ἐδῶ κι ἕναν αἰῶνα, ἀποφασιστικό ρόλο στὴν ἱστορία τῆς Γαλλίας : διακόπηκε σπάνια, καὶ πάντα γιὰ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα (τὸ 1848, τὸ 1871 καὶ τὸ 1936). Ἡ συμμαχία αὐτὴ στερεοποιεῖται, μετὰ τὸν καιρὸ, μετατρέπεται σιγά-σιγά σὲ συμβίωση· συντελοῦνται ἴσως παροδικές ἀφυπνίσεις, ἀλλὰ ἡ κοινὴ ἰδεολογία δὲν ἀμφισβητεῖται ποτέ : ἡ ἴδια « φυσικὴ » ἐπιστροφή καλύπτει ὅλες τίς « ἐθνικὲς » ἰδέες : ὁ ἐπίσημος ἀστικός γάμος, πού πηγάζει ἀπὸ μιὰ ταξικὴ τελετουργία (ἐπίδειξη καὶ διάθεση τοῦ πλοῦτου), δὲν ἔχει καμιά σχέση μετὰ τὴν οικονομικὴ κατάσταση τῆς μικροαστικῆς τάξεως : ἀλλὰ μετὰ τὸ διάμεσο τοῦ Τύπου, τῶν ἐπίκαιρων, τῆς λογοτεχνίας, μετατρέπεται σιγά-σιγά σὲ κανόνα ἂν ὄχι βιωμένο, τουλάχιστον ὄνειρεμένο, τοῦ μικροαστικοῦ ζεύγους. Ἡ ἀστική τάξη ἀπορροφᾶ ἐξακολουθητικὰ στὴν ἰδεολογία τῆς ὁλόκληρη μιὰν ἀνθρωπότητα πού δὲν κατέχει σταθερὴν θέσιν, καὶ πού βιώνει τὴ θέσιν αὐτὴ μονάχα μετὰ τὴ φαντασία – δηλαδή μετὰ τὸν περιορισμὸ καὶ τὴν πτώχευση τῆς συνείδησης¹⁹. Διαδί-

¹⁹ Ἡ δημιουργία μιᾶς ὁμαδικῆς φαντασίωσης εἶναι πάντα ἀπάνθρωπη ἐπιχείρηση, ὄχι μονάχα ἐπειδὴ τὸ ὄνειρο οὐσιαστικοποιεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὴν

δοντας τίς ἰδέες τῆς μ' ἕναν κατάλογο ἀπὸ ὁμαδικὲς εἰκόνες γιὰ μικροαστικὴ χρῆση, ἡ ἀστική τάξη καθιερώνει τὸν ἀπατηλὸ, ἀδιαφόριστο τάχα χαρακτήρα τῶν κοινωνικῶν τάξεων : ἀπὸ τὴ στιγμή πού μιὰ δακτυλογράφος μετὰ μὴνιᾶτικο μιστὸ δυόμισι χιλιάδες φράγκα αὐτο-αναγνωρίζεται στὸν ἐπίσημο ἀστικό γάμο, ἡ ἀστικὴ ἀπ-ονομάτιση φτάνει τὴν πλήρη τῆς ἀποτελεσματικότητα.

Ἡ ἀποστασία τοῦ ἀστικοῦ ὀνόματος δὲν εἶναι λοιπὸν ἕνα φαινόμενο ἀπατηλὸ, τυχαῖο, ἐπουσιῶδες, φυσικὸ, ἀσημαντὸ – εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀστικὴ ἰδεολογία, ἡ κίνηση πού μ' αὐτὴν ἡ ἀστικὴ τάξη μετατρέπει τὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου σὲ εἰκόνα τοῦ κόσμου, τὴν Ἱστορία σὲ Φύση. Καὶ τὸ ἀξιοσημείωτο ἐδῶ εἶναι πὼς ἡ εἰκόνα τούτη εἶναι μιὰ ἀναποδογυρισμένη εἰκόνα²⁰. Ἡ θέση τῆς ἀστικῆς τάξεως εἶναι εἰδική, ἱστορικὴ : ὁ ἄνθρωπος πού ἀναπαρσταίνει εἶναι καθολικός, αἰώνιος· ἡ ἀστικὴ τάξη οἰκοδόμησε σωστὰ τὴν ἰσχύ τῆς πάνω στὴν τεχνικὴ κι ἐπιστημονικὴ πρόοδο, πάνω σὲ μιὰν ἀπεριόριστη μεταμόρφωση τῆς φύσεως· ἡ ἀστικὴ ἰδεολογία ἀπεναντίας παρουσιάζει μιὰν ἀναλλοίωτη φύση. Οἱ πρῶτοι ἀστοὶ φιλόσοφοι εἶχαν γεμίσει τὸν κόσμον μετὰ σημειοδοτήσεων, ὑποτάσσοντας τὰ πάντα στὸν ὀρθὸ λόγον, διακηρύσσοντας πὼς εἶναι προορισμένα γιὰ τὸν ἄνθρωπον : ἡ ἀστικὴ ἰδεολογία ἐξελίσσεται σὲ ἐπιστημονικὴ ἢ ἐποπτικὴ ἰδεολογία, διαπιστώνει τὸ γεγονός ἢ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀξία, ἀλλὰ ἀρνιέται τὴν ἐξήγησιν : ἔτσι, ἡ τάξη τοῦ κόσμου εἶναι ἐπαρκὴς ἢ ἀφατῆ, ποτέ ὁμως σημαίνουσα. Τέλος, ἡ ἀρχικὴ ἰδέα ἑνὸς κόσμου τελειοποιήσιμου, παράγει τὴν ἀναστραμμένην εἰκόνα μιᾶς ἀμετάβλητης ἀνθρωπότητας, προσδιοριζόμενης ἀπὸ μιὰ ταυτότητα πού ξαναρχίζει ἀτελεύτητα. Κοντολογίς, στὴ σύγχρονη ἀστικὴ κοινωνία, τὸ

μεταβάλλει σὲ μοῖρα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὄνειρον εἶναι φτωχὸ, εἶναι ἡ ἐγγύηση μιᾶς ἀπουσίας.

²⁰ « Ἄν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἡ κατάστασή τους φαίνονται σὲ κάθε ἰδεολογία ἀναστραμμένες, ὅπως σ' ἕναν σκοτεινὸ θάλαμον, τὸ φαινόμενο αὐτὸ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ζωτικὴ τους ἱστορικὴ ἐξέλιξιν... » (Μάρξ, *Γερμανικὴ Ἰδεολογία*, I, σελ. 157)

πέρασμα από τό πραγματικό στό ιδεολογικό ορίζεται σάν τό πέρασμα από μιάν άντι-φύση σέ μιά ψευτο-φύση.

Ο ΜΥΘΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΣ ΑΠΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΛΟΓΟΣ

Κι εδώ ξαναβρίσκουμε τόν μύθο. Ἡ σημειολογία μᾶς δίδαξε πώς ἔργο τοῦ μύθου εἶναι νά θεμελιώσει μιά ιστορική πρόθεση στή φύση, μιάν ἐνδεχομενικότητα στήν αἰωνιότητα. Αὐτό ὅμως ἀκριβῶς προσπαθεῖ νά πετύχει ἡ ἀστική ιδεολογία. Ἄν, ἀντικειμενικά, ἡ κοινωνία μας εἶναι τό προνομιακό πεδίο τῶν μυθικῶν σημειοδοτήσεων, αὐτό συμβαίνει ἐπειδή ὁ μύθος εἶναι, ἀναντίρροπα, τό πιό κατάλληλο μέσο γιά τήν ιδεολογική ἀνατροπή πού προσδιορίζει τήν ἀστική τάξη : σέ ὅλα τά ἐπίπεδα τῆς ἀνθρώπινης ἐπικοινωνίας, ὁ μύθος πραγματοποιεῖ τήν ἀνατροπή τῆς άντι-φύσης σέ ψευτο-φύση.

Ἐκεῖνο πού ὁ κόσμος προμηθεύει στόν μύθο, εἶναι μιά ιστορική πραγματικότητα, πού προσδιορίζεται – ὅσο πίσω κι-άν χρειαστεῖ ν' ἀνατρέξουμε – ἀπό τόν τρόπο πού οἱ ἀνθρώποι τήν ἐφτιαξαν ἢ τή χρησιμοποίησαν. Κι ἐκεῖνο πού ἀποκαθιστά ὁ μύθος, εἶναι ἡ φυσική εἰκόνα τῆς πραγματικότητας αὐτῆς. Ὅπως καί ἡ ἀστική ιδεολογία ορίζεται ἀπό τήν ἀποστασία τοῦ ἀστικοῦ ὀνόματος, ἔτσι καί ὁ μύθος συγκροτεῖται ἀπό τή φθορά τῆς ιστορικής ιδιότητας τῶν πραγμάτων : τά πράγματα χάνουν μέσα στόν μύθο τήν ἀνάμνηση τῆς κατασκευῆς τους. Ὁ κόσμος εἰσχωρεῖ στή γλώσσα σάν διαλεκτική σχέση ἀνάμεσα σέ ἐνέργειες, σέ ἀνθρώπινες πράξεις : βγαίνει ἀπό τόν μύθο σάν ἕνας ἁρμονικός πίνακας οὐσιῶν. Πραγματοποιεῖται ἐδῶ μιά ταχυδακτυλουργία πού ἀναστρέφει τό πραγματικό, τό ἀδειάζει ἀπό ιστορία καί τό γεμίζει μέ φύση, πού ἀφαιρεῖ ἀπό τά πράγματα τό ἀνθρώπινο νόημά τους, καί τά κάνει ἔτσι νά σημειοδοτοῦν μιάν ἀνθρώπινη ἀσημαντότητα. Ἔργο τοῦ μύθου εἶναι νά ἀδειάζει τό πραγματικό : ὑπάρχει, κυριολεκτικά, μιά ἀδιάκοπη διαρροή, μιά αἰμορραγία ἢ, ἂν θέλετε, μιά ἐξανέμιση – κοντολογίς, μιά αἰσθητή ἀπουσία.

Μποροῦμε τώρα νά συμπληρώσουμε τόν σημειολογικό ὀρισμό τοῦ μύθου στήν ἀστική κοινωνία : ὁ μύθος εἶναι ἕνας ἀπο-πολιτικοποιημένος λόγος. Ἡ λέξη πολιτικός πρέπει βέβαια νά νοηθεῖ μέ τή βαθεῖα τῆς ἐννοια, δηλαδή σάν σύνολο τῶν ἀνθρώπινων σχέσεων μέ τήν πραγματική, τήν κοινωνική τους δομή, μέ τή δυνατότητά τους νά φτιάχνουν τόν κόσμο· καί πάνω ἀπ' ὅλα, πρέπει νά δοθεῖ στό προσυνθετικό μόριο « ἀπο » ἀξία ἐνεργητική : γιατί ἀντιπροσωπεύει ἐδῶ μιά κίνηση λειτουργική, πραγματοποιεῖ ἀσταμάτητα μιάν ἀποστασία. Στήν περίπτωση λογουχάρη τοῦ μαύρου στρατιώτη, αὐτό πού ἐκκενώνεται δέν εἶναι βέβαια ἡ γαλλική αὐτοκρατορικότητα (ἀντίθετα, αὐτῆς ἀκριβῶς ἡ παρουσία πρέπει νά ἐπιβληθεῖ) : εἶναι ἡ περιστασιακή, ἡ ιστορική – δηλαδή ἡ φτιαχτή – ιδιότητα τῆς ἀποικιοκρατίας. Ὁ μύθος δέν ἀρνιέται τά πράγματα· ὁ ρόλος του εἶναι, ἀντίθετα, νά μιλάει γιά τά πράγματα· ἀπλῶς τά ἐξαγνίζει, τά ἀθωώνει, τά θεμελιώνει μέσα στή φύση καί στήν αἰωνιότητα, τούς δίνει μιά σαφήνεια, πού εἶναι ἡ σαφήνεια ὄχι τῆς ἐξήγησης, ἀλλά τῆς διαπίστωσης : ἂν διαπιστώσω τή γαλλική αὐτοκρατορικότητα χωρίς νά τήν ἐξηγῶ, τότε τήν βρῶ σκω σχεδόν φυσική, εὐλογία : ἔτσι, ξενοιάζω. Περνώντας ἀπό τήν ιστορία στή φύση, ὁ μύθος ἐξοικονομεῖ κάτι : καταργεῖ τό περίπλοκο τῶν ἀνθρώπινων πράξεων, τούς δίνει τήν ἀπλότητα τῶν οὐσιῶν, καταλύει κάθε διαλεκτική, κάθε ἀναδρομή πέρα ἀπό τό ἄμεσα ὄρατό, ὀργανώνει ἕναν κόσμο χωρίς ἀντιφάσεις, ἀφοῦ θά εἶναι δίχως βάθος, ἕναν κόσμο ἀπροκάλυπτο, θεμελιώνει μιά πετυχημένη σαφήνεια : τά πράγματα φαίνονται νά σημειοδοτοῦν ἀπό μόνα τους²¹.

Ὁ μύθος εἶναι λοιπόν πάντα ἕνας ἀπο-πολιτικοποιημένος λόγος ; μ' ἄλλα λόγια, τό πραγματικό εἶναι πάντα πολιτικό ; φτάνει ἄραγε νά μιλήσει κανεῖς γιά κάτι μέ φυσικότητα γιά νά γίνει αὐτό τό κάτι μυθικό ; Θά μπορούσαμε νά

²¹ Θά μπορούσε κανεῖς νά προσθέσει στήν « ἀρχή τῆς ἀπόλαυσης » τοῦ φροϋδικοῦ ἀνθρώπου, τήν ἀρχή τῆς διαύγειας τῆς μυθολογικῆς ἀνθρωπότητας. Κι ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται τό διαφορούμενο τοῦ μύθου : ἡ διάυγιά του εἶναι εὐφορική.

ποῦμε – ὅπως ὁ Μάρξ – πὼς τὸ πῖο φυσικὸ ἀντικείμενο ὅσο ἀδύναμο, ὅσο σκόρπιο κι ἂν εἶναι ἐμπεριέχει κάποιον πολιτικό στοιχείο, τὴν λίγο-πολύ ἀξιομνημόνευτη παρουσία τῆς ἀνθρώπινης πράξης πού τὸ ἔχει παράγει, τακτοποιήσει, χρησιμοποιήσει, ὑποδουλώσει ἢ ἀπορρίψει²². Τὸ στοιχείο τοῦτο, ἢ γλώσσα-ἀντικείμενο, πού λέει τὰ πράγματα, μπορεῖ γὰ τὸ ἐκδηλώσει εὐκολα, ἐνῶ ἡ μετα-γλώσσα πού μιλά γιὰ τὰ πράγματα, τὸ μπορεῖ πολὺ λιγότερο. Καὶ ὁ μῦθος εἶναι πάντα μιά μετα-γλώσσα : ἡ ἀπο-πολιτικοποίηση πού ἐπιτελεῖ παρεμβαίνει συχνὰ μέσα σ' ἓνα πλαίσιο ἐγκλιματισμένο ἤδη, ἀπο-πολιτικοποιημένο ἀπὸ μιά γενικότερη μετα-γλώσσα, ἐγγυμασμένο νὰ τραγουδᾷ τὰ πράγματα καὶ ὄχι πιά νὰ τὰ πράττει : ἐννοεῖται πὼς ἡ δύναμη πού χρειάζεται ὁ μῦθος γιὰ νὰ παραμορφώσει τὸ ἀντικείμενό του θὰ εἶναι πολὺ μικρότερη στὴν περίπτωση ἑνός δέντρου παρὰ στὴν περίπτωση ἑνός Σουδανέζου : ἐδῶ ἡ πολιτικὴ φόρτιση εἶναι ἐκδηλῆ καὶ ἀπαιτεῖται μεγάλη ποσότητα τεχνητῆς φύσης γιὰ νὰ τὴν ἐξανεμίσει· ἐνῶ στὴν πρώτη περίπτωση εἶναι πολὺ πῖο ἀπομακρυσμένη, ἐξαγνισμένη ἀπὸ ὀλάκερο στρώμα μετα-γλώσσας, πολλῶν αἰῶνων. Ὑπάρχουν λοιπὸν μῦθοι δυνατοὶ καὶ μῦθοι ἀδύναμοι : στοὺς πρώτους, ἡ ποσότητα πολιτικῆς ἐνέργειας ὑπάρχει ἄμεσα ἢ ἀπο-πολιτικοποίηση εἶναι ἀπότομη· στοὺς ἄλλους, ἡ πολιτικὴ ιδιότητα τοῦ ἀντικειμένου εἶναι *ξεθωριασμένη*, ἀλλὰ ἓνα τίποτα μπορεῖ ξαφνικά νὰ τὴν ἀναζωογονήσει : τί τὸ πῖο φυσικὸ ἀπὸ τὴ θάλασσα ; καὶ τί τὸ πῖο πολιτικὸ ἀπὸ τὴ θάλασσα ὅπως τὴν τραγουδοῦν οἱ σκηνοθέτες τῆς *Χαμένης Ἡπείρου*²³ ;

Στὴν πραγματικότητα, ἡ μετα-γλώσσα ἀποτελεῖ γιὰ τὸ μῦθο ἓνα εἶδος ἀποθέματος. Οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὸ μῦθο δέν εἶναι σχέσεις ἀλήθειας, ἀλλὰ σχέσεις χρήσης : οἱ ἄνθρωποι ἀπο-πολιτικοποιοῦν ἀνάλογα μὲ τίς ἀνάγκες τους· ὑπάρχουν μυθικὰ ἀντικείμενα πού παραμένουν ναρκωμένα γιὰ ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα·

²² Βλ. Μάρξ καὶ τὸ παράδειγμα τῆς Κερασιᾶς, *Γερμανικὴ Ἰδεολογία*, I, σ. 161.

²³ Βλ. παραπάνω, σ. 91.

αὐτὰ δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἄοριστα μυθικὰ σχήματα πού ἡ πολιτικὴ τους φόρτιση φαίνεται σχεδὸν ἀδιάφορη. Ἀλλὰ πρόκειται ἐδῶ γιὰ κάτι τὸ σκόπιμο καὶ ὄχι γιὰ διαφορὰ δομῆς. Αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸ παράδειγμά μας ἀπὸ τὴ λατινικὴ γραμματικὴ. Πρέπει νὰ παρατηρήσουμε πὼς, ἐδῶ, ὁ μυθικός λόγος δρᾷ πάνω σ' ἓνα ὑλικὸ πού ἀπὸ καιρὸ ἔχει μεταμορφωθεῖ : ἡ φράση τοῦ Αἰσώπου ἀνήκει στὴ λογοτεχνία, εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας μυθοποιημένη (κατὰ συνέπεια ἐξαγνισμένη) ἀπὸ τὴ φαντασία. Φτάνει ὅμως νὰ ξανατοποθετήσουμε γιὰ μιά στιγμή τὸν πρωταρχικὸ ὄρο τῆς ἀλυσίδας στὴν ἀληθινὴ φύση τῆς γλώσσας-ἀντικειμένου, γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν ἐκκένωση τοῦ πραγματικοῦ πού πραγματοποιεῖ ὁ μῦθος : φαντασθεῖτε τὰ συναισθήματα μᾶς *πραγματικῆς* κοινωνίας ζῶων μεταμορφωμένης σέ γραμματικὸ παράδειγμα, σέ φύση γραμματικοῦ κατηγορουμένου ! Γιὰ νὰ κρίνουμε τὴν πολιτικὴ φόρτιση ἑνός ἀντικειμένου καὶ τὸ μυθικὸ κοίλωμα πού τῆς ἀντιστοιχεῖ, δέν πρέπει ποτέ νὰ τὰ δοῦμε ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς σημειοδότησης, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ σημαίνοντος, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ κλεμένου ἀντικειμένου, καὶ στὸ σημαῖνον, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς γλώσσας-ἀντικειμένου, δηλαδὴ τοῦ νοήματος : ἂν ρωτούσαμε, λογουχάρη, ἓναν *πραγματικὸ* λέοντα, θὰ μᾶς ἀπαντοῦσε, χωρὶς καμιάν ἀμφιβολία, πὼς τὸ γραμματικὸ παράδειγμα εἶναι μιά κατάσταση *πέρα* γιὰ *πέρα* ἀπο-πολιτικοποιημένη καὶ θὰ διεκδικοῦσε, σὰν ἀπόλυτα *πολιτικὴ*, τὴ νομολογία πού τοῦ ἐπιτρέπει νὰ οἰκειοποιηθεῖ μιά λεία γιατί εἶναι ὁ ἰσχυρότερος – ἐκτός ἂν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἓνα λέοντα-ἀστὸ πού δέν θάχανε τὴν εὐκαιρία νὰ μυθοποιήσει τὴ δύναμή του, δίνοντάς τῆς τὴ μορφή ἑνός καθήκοντος.

Βλέπει κανεὶς ἐδῶ πὼς ἡ πολιτικὴ ἀσημαντότητα τοῦ μῦθου ὀφείλεται στὴ θέση του. Ὅπως ξέρουμε, ὁ μῦθος εἶναι μιά ἀξία : φτάνει νὰ μεταβάλουμε τὸν περίγυρό του, τὸ γενικὸ (καὶ ἀβέβαιο) σύστημα ὅπου εἶναι τοποθετημένος, γιὰ νὰ ρυθμίσουμε ἀκριβέστερα τὴν ἐπιρροή του. Τὸ πεδίο τοῦ μῦθου εἶναι ἐδῶ περιορισμένο στὴν πέμπτη τάξη ἑνός γαλλικοῦ λυκείου. Ὑποθέτω ὅμως, πὼς ἓνα παιδί πού θεωρεῖ

συναρπαστική τήν ιστορία του λέοντα, του δαμαλιού και της αγελάδας, και πού με τή φαντασία του ζει τήν πραγματικότητα τών ζώων αυτών, θάκρινε με πολύ λιγότερη άνεμελιά από μās τήν εξαφάνιση του λέοντα και τή μετατροπή του σε συντακτικό κατηγορούμενο. "Αν στ' αλήθεια κρίνουμε τόν μύθο τούτο πολιτικά άσήμαντο, θά πει άπλούστατα πώς δέν είναι καμωμένος για μās.

Ο ΜΥΘΟΣ ΣΤΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

"Αν ο μύθος είναι ένας άπο-πολιτικοποιημένος λόγος, πρέπει να δεχτούμε πώς υπάρχει τουλάχιστον ένας λόγος πού αντιτίθεται στο μύθο : είναι ο λόγος πού παραμένει πολιτικός. Θά χρειαστεί έδω να επανέλθουμε στη διάκριση μεταξύ γλώσσας-αντικείμενου και μετα-γλώσσας. "Αν είμαι ξυλοκόπος και πρόκειται να κατονομάσω τό δέντρο πού κόβω, όποια κι αν είναι ή μορφή τής φράσης μου, λέω τό δέντρο, δέν μιλώ γι' αυτό. Καί τούτο θά πει πώς ή γλώσσα μου είναι λειτουργική, δεμένη με τό αντικείμενό της με τρόπο μεταβατικό : ανάμεσα στο δέντρο κι έμένα, δέν υπάρχει τίποτ' άλλο παρά ή εργασία μου, δηλαδή μία πράξη : πρόκειται έδω για μία πολιτική γλώσσα : μου παρουσιάζει τή φύση μονάχα όσο χρειάζεται για να τή μεταμορφώσω – είναι δηλαδή μία γλώσσα πού τή χρησιμοποιώ για να ενεργοποιήσω τό αντικείμενο : τό δέντρο δέν είναι για μένα μία εικόνα, είναι άπλως τό νόημα τής πράξης μου. "Αν όμως δέν είμαι ξυλοκόπος, δέν μπορώ πιά να λέω τό δέντρο, αλλά μονάχα να μιλώ γι' αυτό, πάνω σ' αυτό : ή γλώσσα μου δέν είναι πιά τό όργανο ενός ενεργοποιημένου δέντρου, αλλά τό τραγουδισμένο δέντρο είναι εκείνο πού γίνεται όργανο τής γλώσσας μου : και μ' αυτό τό δέντρο δέν έχω πιά παρά μία σχέση « άμετάβατη » : τό δέντρο δέν έχει πιά τό νόημα τής πραγματικότητας σαν ανθρώπινο ένεργημα, είναι μία διαθέσιμη-εικόνα : έναντι τής πραγματικής γλώσσας του ξυλοκόπου, δημιουργώ μία δευτερογενή γλώσσα, μία μετα-γλώσσα, όπου θά ενεργοποιήσω, όχι τά

πράγματα, αλλά τά όνόματά τους, και αυτή ή μετα-γλώσσα, σε σχέση με τήν πρωτογενή γλώσσα είναι ό,τι είναι ή κίνηση για τήν πράξη. "Η δευτερογενής αυτή γλώσσα δέν είναι άπόλυτα μυθική, αλλά είναι ο ίδιος ο χώρος όπου εγκαθίσταται ο μύθος : γιατί ο μύθος δέν μπορεί να δουλέψει παρά μόνο πάνω σε αντικείμενα πού έχουν κιόλας δεχτεί τή μεσολάβηση μιας πρωτογενούς γλώσσας.

"Υπάρχει λοιπόν μία γλώσσα πού δέν είναι μυθική – ή γλώσσα του παραγωγικού ανθρώπου : παντού όπου ο άνθρωπος μιλάει με σκοπό να μεταμορφώσει τό πραγματικό και όχι να τό διατηρήσει σαν εικόνα, παντού όπου συνδέει τή γλώσσα του με τήν κατασκευή τών πραγμάτων, ή μετα-γλώσσα μετατρέπεται σε γλώσσα-αντικείμενο, και έτσι ο μύθος είναι ανέφικτος. Να γιατί ή καθαυτό επαναστατική γλώσσα δέν μπορεί να είναι γλώσσα μυθική. "Η επανάσταση ορίζεται σαν πράξη κάθαρσης και προορισμός της είναι να αποκαλύψει τήν πολιτική φόρτιση του κόσμου : φτιάχνει τόν κόσμο, και ή γλώσσα της, ολοκληρη ή γλώσσα της, απορροφάται λειτουργικά σ' αυτήν τή δημιουργία. Καί επειδή ή επανάσταση παράγει ένα λόγο με πληρότητα, δηλαδή άρχικά και τελικά πολιτικό – και όχι όπως ο μύθος ένα λόγο πρωταρχικά πολιτικό και τελικά φυσικό – γι' αυτό αποκλείει τόν μύθο. Καί όπως ή άστική άπ-ονομάτιση προσδιορίζει ταυτόχρονα τήν άστική ιδεολογία και τό μύθο, έτσι και ή επαναστατική κατονομασία ταυτίζει τήν επανάσταση με τήν άποστέρηση του μύθου : ή άστική τάξη σκεπάει με ένα προσωπείο τήν άστική της ιδιότητα και έτσι παράγει τόν μύθο : ή επανάσταση έπιδείχνει τήν επαναστατική της ιδιότητα και έτσι καταργεί τόν μύθο.

Με ρώτησαν κάποτε αν υπάρχουν μύθοι στα « άριστερά ». Σίγουρα υπάρχουν, στον βαθμό πού ή άριστερά δέν είναι επανάσταση. "Ο άριστερός μύθος εμφανίζεται άκριβώς τή στιγμή όπου ή επανάσταση μετατρέπεται σε « άριστερά », δέχεται δηλαδή να φορέσει τό προσωπείο, να συγκαλύψει τό όνομά της, να δημιουργήσει μίαν άθωα μετα-γλώσσα και να παραμορφωθεί σε « Φύση ». "Η επαναστατική αυτή άπ-ονομάτιση μπορεί (ή όχι) να είναι ζη-

τημα τακτικής – αλλά αυτό δεν είναι θέμα πού θά τό συζητήσουμε εδώ. Πάντως άργά ή γρήγορα, αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για μία τακτική αντίθεση πρὸς τήν επανάσταση, και ή επαναστατική ιστορία όρίζει πάντα τίς « παρεκκλίσεις » τής σέ σχέση μέ τόν μύθο. Κάποια μέρα μάλιστα, ό ίδιος ό σοσιαλισμός έδωσε τόν όρισμό-τού σταλινικού μύθου. 'Ο Στάλιν – σάν αντικείμενο τού λόγου – είχε εμφανίσει για χρόνια όλα τά γνήσια συστατικά στοιχεία τού μυθικού λόγου : δηλαδή ένα νόημα πού ήταν ό πραγματικός Στάλιν, ό Στάλιν τής 'Ιστορίας· ένα σημαίνον πού ήταν ή τελετουργική επίκληση στόν Στάλιν, τό *μοιραίο* χαρακτηριστικό τών φυσικών επιθέτων πού περιέβαλαν τό όνομά του· ένα σημαίνόμενο πού ήταν ή πρόθεση τής όρθοδοξίας, τής ύπακοής, τής ενότητας, *προσαρμοσμένη από τά κομμουνιστικά κόμματα σέ μία συγκεκριμένη κατάσταση*· τέλος, μία σημειοδότηση, πού ήταν ένας καθαγιασμένος Στάλιν, και πού οί ιστορικοί του προσδιορισμοί θεμελιώνονταν πιά στή φύση, μεταρσιωμένοι μέ τό όνομα Μεγαλοφυία, δηλαδή μέ τό παράλογο και τό άφατο : ή απο-πολιτικοποίηση είναι εδώ όλοφάνερη, αποκαλύπτει άμεσα τό μύθο²⁴.

Ναί, υπάρχει ένας μύθος στά άριστερά, αλλά δεν έχει τίς ιδιότητες τού άστικού μύθου. 'Ο *άριστερός μύθος* δεν είναι ούσιώδης. Καί πρώτα-πρώτα άσχολείται μέ ελάχιστα αντικείμενα, όπως λογουχάρη μέ όρισμένες πολιτικές έννοιες, εκτός κι αν ό ίδιος προσφεύγει στό όπλοστάσιο τών άστικών μύθων. 'Ο άριστερός μύθος δεν φτάνει ως τό άπέραντο πεδίο τών ανθρώπινων σχέσεων, ως τήν ευρύτατη επιφάνεια τής « μη-σημαίνουσας » ιδεολογίας. 'Ανέφικτη είναι γι' αυτόν ή καθημερινή ζωή : στήν άστική κοινωνία, δεν υπάρχει « άριστερός » μύθος πού νά άφορά τόν γάμο, τή μαγειρική, τό σπίτι, τό θέατρο, τή δικαιοσύνη, τήν ήθική κτλ. Κι ακόμα, ό μύθος αυτός είναι συμπτωματικός, ή

²⁴ 'Αξιοσημείωτο είναι πώς ό « Χρυσσοφομισμός » αυτοπαρουσιάστηκε όχι σάν πολιτική άλλαγή, αλλά ούσιαστικά και μόνο σάν *άλλαγή γλώσσας*. 'Ατελής έλλωστε άλλαγή, γιατί ό Χρυσσοφός προσπάθησε νά μειώσει τόν Στάλιν, δεν τόν έξήγησε : δεν τόν *άνα*-πολιτικοποίησε.

χρήση του δεν αποτελεί μέρος μιās στρατηγικής – όπως συμβαίνει στόν άστικό μύθο – αλλά μονάχα μιās τακτικής, ή, στή χειρότερη περίπτωση, μιās παρέκκλισης : και όταν εμφανίζεται, είναι μύθος προσαρμοσμένος σέ κάποια χρησιμότητα, όχι σέ κάποιαν αναγκαιότητα.

Τέλος – και πάνω άπ' όλα – είναι ένας μύθος φτωχός, ούσιώστικά φτωχός. *Δέν είναι γόνιμος· φτιαγμένος κατά παράγγελία, και μέ περιορισμένη χρονική προοπτική, είναι ένα άτεχνο εύρημα. Τού λείπει ή κυριότερη ισχύς : ή ισχύς τής μυθοποίησης.* 'Ο,τι κι αν κάνει, τού μένει πάντα κάτι τό άκαμπτο και τό κυριολεκτικό, μία αναθυμίαση συνθήματος : όπως λένε πολύ εκφραστικά, παραμένει στεγνός. Τί τό πιο πενιχρό από τόν σταλινικό μύθο ; Καμιά έφευρετικότητα – μονάχα μία άδέξια προσαρμογή : τό σημαίνον τού μύθου (ή μορφή αυτή πού εμφανίζει τέτοιο πλούτο στόν άστικό μύθο) δεν έχει εδώ καμιά ποικιλία : καταντά μία λιτανεία.

'Η άτέλεια αυτή όφείλεται – τολμώ νά πω – στήν ίδια τή φύση τής « άριστεράς » : όσο ακαθόριστος κι αν είναι ό όρος τούτος, ή άριστερά όρίζεται πάντα σέ σχέση μέ τόν καταπιεσμένο – προλετάριο ή άποικιοκρατούμενο²⁵. 'Ο λόγος όμως τού καταπιεσμένου είναι κατανάγκη φτωχός, μονότονος, άμεσος : ή γλώσσα του είναι στά μέτρα τής ένδειάς του : ό καταπιεσμένος δεν διαθέτει παρά μία μονάχα γλώσσα, πάντα τήν ίδια, τή γλώσσα τών πράξεών του· ή μετα-γλώσσα είναι πολυτέλεια, δεν μπορεί νά τή φτάσει ακόμα. 'Ο λόγος τού καταπιεσμένου είναι πραγματικός, όπως κι εκείνος τού ξυλοκόπου, είναι ένας λόγος μεταβατικός : σχεδόν άνίκανος νά λέει ψέματα· τό ψέμα είναι ένας πλούτος, προϋποθέτει μία περιουσία, αλήθειες, έναλλακτικές μορφές. 'Η ούσιαστική αυτή ένδεια παράγει μύθους άνάριους, αδύναμους : φευγαλέους ή φορτικά άδιάκριτους· επιδείχνουν τή μυθική τους φύση, δείχνουν τό

²⁵ 'Ο άποικιοκρατούμενος είναι σήμερα εκείνος πού βρίσκεται στήν ήθική και πολιτική κατάσταση, πού ό Μάρξ περιγράφει σάν κατάσταση τού προλεταριάτου.

προσωπείο τους με τό δάχτυλο· και τό προσωπείο αυτό δέν είναι κόν τό προσωπείο μιās ψευτο-φύσης : ή φύση τούτη είναι κι αυτή ένας πλούτος, και ό καταπιεσμένος δέν μπορεί παρά νά προσφεύγει σ' αυτόν· δέν είναι ικανός νά αδειάσει τό αληθινό νόημα τών πραγμάτων, νά προσφέρει σ' αυτά τήν πολυτέλεια μιās άδειας μορφής, έτοιμης νά δεχτεί τήν άγνόττητα μιās ψεύτικης Φύσης. Θά μπορούσε κανείς νά πει πώς, κατά κάποιαν έννοια, ό άριστερός μύθος είναι πάντα ένας τεχνητός μύθος, ένας μύθος άνασυγκροτημένος : από δώ και ή άδεξιότητά του.

Ο ΜΥΘΟΣ ΣΤΑ ΔΕΞΙΑ

Στατιστικά, ό μύθος βρίσκεται στά δεξιά. Έδώ είναι ούσιώδης : καλοθρεμμένος, γυαλιστερός, διαχυτικός, φλύαρος, έφευρίσκει άσταμάτητα. Τά πιάνει όλα : τίς δικαιосύνες, τίς ήθικές, τίς αισθητικές, τίς διπλωματίες, τίς οικιακές τέχνες, τή λογοτεχνία, τά θεάματα. Η έξάπλωσή του είναι άνάλογη με τήν άστική άπ-ονομάτιση. Η άστική τάξη θέλει νά συνεχίζει νά ύπάρχει χωρίς νά φαίνεται πώς ύπάρχει : κι αυτή ή άρνητικότητα τής άστικής προβολής – άτέλεμονη όπως κάθε άρνηση – είναι άκριβώς εκείνη πού άποζητά άτελεύτητα τόν μύθο. Ο καταπιεσμένος είναι ένα τίποτα, δέν διαθέτει παρά ένα λόγο, τόν λόγο τής χειραφέτησής του· ό καταπιεστής είναι τό πόν : ό λόγος του είναι πλούσιος, πολύμορφος, εύλύγιστος, διαθέτει όλους τούς βαθμούς τής άξιοπρέπειας : κατέχει τήν άποκλειστικότητα τής μετα-γλώσσας. Ο καταπιεσμένος φτιάχνει τόν κόσμο, δέν έχει παρά μιá γλώσσα ενεργητική, μεταβατική (πολιτική) : ό καταπιεστής τόν συντηρεί, ό λόγος του είναι άρτιος, άμετάβατος, κινησιακός, θεατρικός : είναι ό ίδιος ό Μύθος· ή γλώσσα τού πρώτου έχει σάν στόχο νά μεταμορφώνει, ή γλώσσα τού δεύτερου, νά διαωνίζει.

Η πληρότητα αυτή τών μύθων τής Τάξης (έτσι αυτοαποκαλείται ό άσιτισμός) ένέχει άραγε έσώτερες διαφορές ; Υπάρχουν άραγε άστικοί μύθοι και μικροαστικοί μύθοι ;

Δέν είναι δυνατό νά ύπάρχουν βασικές διαφορές, γιατί όποιο και νάναι τό κοινό-καταναλωτής του, ό μύθος θεωρεί άξίωμα τήν άκίνησία τής Φύσης. Μπορεί όμως νά ύπάρχουν διάφοροι βαθμοί εκπλήρωσης ή έξάπλωσης : όρισμένοι μύθοι ώριμάζουν καλύτερα σέ όρισμένες κοινωνικές ζώνες : και γιά τόν μύθο ακόμα ύπάρχουν μικρο-κλίματα.

Ο μύθος τού Παιδιού-Ποιητή, λογουχάρη, είναι ένας προηγμένος άστικός μύθος : έχει μόλις άποσχιστεί από τήν έπινοητική κουλτούρα (ό Κοκτώ, λογουχάρη) και άπλώς προσεγγίζει τήν κουλτούρα τής κατανάλωσης (τό *Express*) : μιá μερίδα τής άστικής τάξης τόν βρίσκει ίσως ακόμα παραπολύ έπινοημένο, ελάχιστα μυθικό γιά νά άναγνωρίσει στόν έαυτό της τό δικαίωμα νά τόν καθιερώσει (ένα μεγάλο μέρος τής άστικής κριτικής εργάζεται μονάχα με άναγνωρισμένα μυθικά ύλικά) : είναι ένας μύθος πού δέν έχει ακόμα άποκτήσει τήν άπαιτούμενη τριβή, πού δέν περιέχει ακόμα άρκετή φύση : γιά νά κάνουμε τό Παιδί-Ποιητή στοιχείο μιās κοσμογονίας, πρέπει νά άρνηθούμε τό παιδί-θαύμα (ό Μότσαρτ, ό Ρεμπώ, κτλ.) και νά δεχτούμε νέους κανόνες, τούς κανόνες τής ψυχοπαιδαγωγικής, τού φροϋδισμού, κτλ. ? ό μύθος τούτος είναι ακόμα άγουρος.

Έτσι, ό κάθε μύθος έχει τήν ιστορία του και τή γεωγραφία του : ή μιá είναι άλλωστε τό σημείο τής άλλης· ό μύθος ώριμάζει γιατί επεκτείνεται. Δέν κατόρθωσα νά έμβαθύνω πραγματικά τήν κοινωνική γεωγραφία τών μύθων. Υπάρχει όμως ή δυνατότητα νά χαράξουμε αυτό πού οι γλωσσολόγοι άποκαλούν ίσογλώσσες τού μύθου, τίς γραμμές πού όρίζουν τόν κοινωνικό χώρο όπου ό μύθος εκδηλώνεται σά λόγος. Όμως, ό χώρος αυτός είναι κινούμενος : γι' αυτό θάταν καλύτερα νά μιλάμε γιά κύματα άναμετάδοσης τού μύθου. Έτσι, ό μύθος Μινού-Ντρουέ, λογουχάρη, γνώρισε τρία ένισχυτικά κύματα : 1) τό *Express*, 2) τό *Paris-Match* και τό *Elle* και 3) τό *France-Soir*. Όρισμένοι μύθοι παραμένουν μετέωροι : θά υίοθετηθούν άραγε από τόν Τύπο, από τόν εισοδηματία τών προαστίων, από τά κομμωτήρια, από τό μετρό ; Δύσκολο θά είναι νά προσδιοριστεί ή κοινωνική γεωγραφία τών μύθων, όσο θά μάς λείπει μιá άνα-

λυτική κοινωνιολογία του Τύπου²⁶. Μπορούμε όμως να πούμε πώς ή θέση της είναι κιόλας έτοιμη.

Αφού δέν είναι ακόμα δυνατό να προσδιορίσουμε τις ιδιωματικές μορφές του αστικού μύθου, ως προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε τις ρητορικές του μορφές. Μέ ρητορική έννοούμε εδώ ένα σύνολο από σχήματα στερεότυπα, κανονισμένα, επίμονα, όπου θα καταταχθούν οι ποικίλες μορφές του μυθικού σημαίνοντος. Τα σχήματα αυτά είναι διάφανα γιατί δέν διαταράσσουν την πλαστικότητα του σημαίνοντος· αλλά είναι κιόλας αρκετά θεωρητικοποιημένα ώστε να μπορούν να προσαρμοστούν σε μίαν ιστορική παράσταση του κόσμου (ακριβώς όπως ή κλασική ρητορική μπορεί να αποδώσει μιά παράσταση άριστοτελικού τύπου). Μέ τή ρητορική τους οι αστικοί μύθοι χαράζουν τή γενική προοπτική αυτής τής ψευτο-φύσης, πού προσδιορίζει τό όνειρο του σύγχρονου αστικού κόσμου. Καί να τά κυριότερα από τά σχήματα :

1. Τό Έμβόλιο. Έδωσα κιόλας παραπάνω μερικά παραδείγματα του γενικού αυτού σχήματος πού συνίσταται στο να όμολογείς τά τυχαία ελαττώματα ενός ταξικού θεσμού για να συγκαλύψεις καλύτερα τό βασικό του ελάττωμα. Άνοσοποιείς τό ομαδικά φανταστικό μέ μιά μικρή δόση από τό αναγνωρισμένο κακό και έτσι τό προστατεύεις από τόν κίνδυνο μιάς γενικευμένης άνατροπής. Η φιλελεύθερη αυτή θεραπεία δέν θά ήταν έφικτή εδώ κι ένατο χρόνια· τήν εποχή εκείνη ή αστική άρετή άρνιόταν να συμβιβαστεί – ήταν άκαμπτη· από τότε όμως έχει γίνει πολύ πιό εύλύγιστη : ή αστική τάξη δέχεται σήμερα χωρίς δισταγμό μερικές

²⁶ Οι αριθμοί κυκλοφορίας των εφημερίδων είναι άνεπαρκή δεδομένα. Καί όσο για τις άλλες πληροφορίες, δέν είναι πάντα βάσιμες. Για λόγους διαφήμισης, τό *Paris-Match* έδωσε – και αυτό είναι χαρακτηριστικό – τή σύνθεση του κοινού του μέ βάση τό βιοτικό επίπεδο (*Φιγκαρό*, 12 Ιουλίου του 1955) : στους 100 αγοραστές (στis πόλεις), οι 53 έχουν αυτοκίνητο, οι 49 μπάνιο κτλ., ενώ τό μέσο επίπεδο ζωής των Γάλλων είναι : αυτοκίνητο : 22%, μπάνιο : 13%. Η μυθολογία του περιοδικού *Paris-Match* επιτρέπει να μαντέψει κανείς ότι ή αγοραστική δύναμη του αναγνώστη του είναι αρκετά ύψηλή.

έντοπισμένες ανταρσίες : τήν πρωτοπορία, τούς παιδιάστικους παραλογισμούς κτλ.· χρησιμοποιεί τώρα μιάν οικονομία συμψηφισμού : όπως στις καλά οργανωμένες άνώνυμες εταιρίες, τά μικρά μερίδια συμψηφίζουν νομικά (άλλά όχι πραγματικά) τά μεγάλα μερίδια.

2. Η στέρηση από Ιστορία. Ο μύθος στερεί τό αντικείμενο του από κάθε λογής Ιστορία²⁷. Στόν μύθο, ή Ιστορία εξανεμίζεται· ή ιστορία είναι γι' αυτόν ένα είδος ιδανικής ύπηρετριας : προετοιμάζει, προμηθεύει, τακτοποιεί – ό άφέντης φτάνει, ή ύπηρετρια εξαφανίζεται σιωπηλά : ό άφέντης μπορεί άνετα να άπολαύσει τό ώραίο αυτό αντικείμενο του μύθου χωρίς να άναρωτηθεί από πού προέρχεται. Η καλύτερα : τό αντικείμενο τούτο δέν μπορεί να προέρχεται παρά από τήν αιωνιότητα : προοριζόταν άνέκαθεν για τόν αστό, ή Ισπανία του *Γαλάξιου Όδηγο* ήταν φτιαγμένη άνέκαθεν για τόν τουρίστα, άνέκαθεν οι « πρωτόγονοι » προετοίμαζαν τούς χορούς τους για κάποιο έξωτικό πανηγύρι. Καθώς βλέπουμε εδώ, τό πετυχημένο αυτό σχήμα εξαφανίζει δυό ένοχλητικά στοιχεία : και τόν ντετερμινισμό και τήν έλευθερία. Τίποτα δέν παράγεται, τίποτα δέν εκλέγεται : εκείνο πού μένει μονάχα, είναι να οικειοποιηθούμε τά καινούργια αυτά αντικείμενα, αφού εξαλείφθηκε απ' αυτά κάθε βρωμερό ίχνος προέλευσης ή έκλογής. Η θαυμαστή αυτή εξαnéμιση τής Ιστορίας άποτελεί τήν άλλη μορφή μιάς έννοιας κοινής στους περισσότερους αστικούς μύθους : τής άνευθυνότητας του ανθρώπου.

3. Η ταύτιση. Ο μικροαστός είναι ένας άνθρωπος άνίκανος να φανταστεί τόν Άλλον²⁸. Αν ό άλλος παρουσια-

²⁷ Μάρξ : « ... πρέπει να άσχοληθούμε μ' αυτή τήν ιστορία, αφού ή ιδεολογία περιορίζεται είτε σε μίαν έσφαλμένη αντίληψη τής ιστορίας αυτής, είτε σε μίαν πλήρη άφαίρεση τής ιστορίας αυτής ». *Γερμανική Ιδεολογία*, I, σ. 153.

²⁸ Μάρξ : « ... κι αυτό πού τούς καθιστά εκπρόσωπους τής μικροαστικής τάξης, είναι πώς τό πνεύμα τους, ή συνείδησή τους, δέν ξεπερνούν τά όρια πού ή τάξη τούτη έχει χαράξει για τή δραστηριότητά της » (*18 Μπρουναιό*).

στεί μπροστά του, ό μικροαστός τυφλώνεται, τόν άγνοεί και τόν άρνιέται, ή τόν μετατρέπει σέ έτερο έγώ. Στο μικροαστικό σύμπαν όλα τά γεγονότα αντιπαράθεσης είναι γεγονότα αντανακλαστικά : κάθε έτερο ανάγεται στο ίδιο. Τά θεάματα, τά δικαστήρια, όλοι οί χώροι όπου υπάρχει φόβος νά έμφανιστεί ό "Άλλος, μετατρέπονται σέ καθρέφτη. Κι αυτό γιατί ό άλλος άποτελεί σκάνδαλο πού επιβουλεύεται τήν ουσία. Οί κατηγορούμενοι, Dominici και Gérard Dupriez, δέν μπορούν νά άποκτήσουν κοινωνική ύπόσταση παρά μονάχα άν υποβιδαστούν, προκαταρκτικά, σέ μικρά όμοιώματα του προέδρου του κακουργοδικείου, του γενικού εισαγγελέα : είναι τό τίμημα πού πρέπει νά καταβληθεί για νά καταδικαστούν σύμφωνα μέ τούς νόμους τής δικαιοσύνης, άφου ή Δικαιοσύνη είναι μία πράξη στάθμισης και ή πλάστιγγα ζυγίζει μονάχα τό ίδιο και τό ίδιο. Σέ κάθε μικροαστική συνείδηση υπάρχουν όμοιώματα αλήτη, πατροκτόνου, παιδεραστή κτλ., πού κατά καιρούς τό δικαστικό σώμα θγάζει από τό κεφάλι του, καθίζει στο έδώλιο του κατηγορουμένου, επιπλήττει και καταδικάζει : δικάζουμε πάντα ξεστρατημένα ανάλογα : ζήτημα στρατας και όχι φύσης, άφου – όπως λέμε – έτσι είναι φτιαγμένος ό άνθρωπος. Κάποτε – σπάνια όμως – ανακαλύπτουμε πώς ό "Άλλος δέν είναι αναγώγιμος : όχι από κάποιον ξαφνικό ένδοιασμό, αλλά γιατί τό επιβάλλει ό κοινός νοός : ό ένας δέν έχει δέρμα λευκό αλλά μαύρο, ό άλλος πίνει λεμονάδα αντί νά πίνει Pernod*. Πώς νά άφομοιώσει κανείς τόν Νέγρο ή τόν Ρώσο ; Παρεμβάλλεται εδώ ένα σχήμα βοηθητικό (ό έξωτισμός). Ο "Άλλος μετατρέπεται σέ καθαρό αντικείμενο, σέ θέαμα, σέ καρραγκιόζη : έξορισμένος στα πέρατα τής οικουμένης, δέν υπάρχει φόβος νά άπειλήσει τήν ασφάλειά μας. Τοίτο είναι προπάντων ένα σχήμα μικροαστικό. Γιατί, άκόμα κι άν δέν μπορεί νά « ζήσει » τόν "Άλλον, ό αστός μπορεί τουλάχιστον νά φανταστεί τή θέση του : είναι αυτό

Και Γκόρκι : ό μικροαστός είναι ό άνθρωπος πού προτίμησε τόν έαυτό του.

* Pernod=Μάρκα γαλλικού όρεκτικού ποτού (Σημ. Μετ.).

πού ονομάζεται φιλελευθερισμός – ένα είδος νοητικής οικονομίας των άναγνωρισμένων θέσεων. Η μικροαστική τάξη δέν είναι φιλελεύθερη (αυτή γεννάει τόν φασισμό, ένώ ή αστική τάξη τόν χρησιμοποιεί) : ακολουθεί καθυστερημένα τό αστικό δρομολόγιο.

4. Η ταυτολογία. Ναι, τό ξέρω : ή λέξη δέν είναι και πολύ ωραία, αλλά κι αυτό πού έννοεί είναι έξίσου άσκημο. Η ταυτολογία είναι ή μέθοδος του λόγου πού συνίσταται στο νά ορίζεις τό ίδιο μέ τό ίδιο (« Τό θέατρο είναι τό θέατρο »). Στο έργο του Σκιαγραφία μιας θεωρίας των συγκινήσεων, ό Σάρτρ άσχολήθηκε μ' αυτό τό είδος τής μαγικής, θά λέγαμε, συμπεριφοράς : καταφεύγουμε στήν ταυτολογία, όπως καταφεύγουμε στον φόβο, στήν όργή, στή θλίψη, όταν δέν μπορούμε νά προσφέρουμε καμιάν έξήγηση· ή τυχαία ένδεια τής γλώσσας ταυτίζεται μαγικά μ' αυτό πού συμπεραίνουμε αυθαίρετα πώς είναι μία φυσική αντίσταση του αντικειμένου. Στήν ταυτολογία υπάρχει διπλός φόβος : σκοτώνουμε τή λογική επειδή μäs αντιστέκεται· και σκοτώνουμε τή γλώσσα επειδή μäs προδίδει. Η ταυτολογία είναι μία επίκαιρη έξαφάνιση, μία σωτήρια άφασία, είναι ένας θάνατος ή – άν θέλετε – μία κωμωδία, είναι οί άγανακτισμένες « παραστάσεις » πού κάνουν τά δικαιώματα τής πραγματικότητας στή γλώσσα. Κι άφου είναι μαγική, δέν μπορεί, φυσικά, νά όχυρωθεί παρά πίσω από ένα έπιχειρημα αυθεντίας : έτσι, οί γονείς έννευρισμένοι άπαντούν στα παιδιά τους πού τούς ζητούν έξηγήσεις : « έτσι είναι, επειδή έτσι είναι », ή άκόμα : « έτσι είναι – τελεία και παύλα » : αίσχυντηλή μαγική πράξη πού κάνει στα λόγια τή λογική κίνηση, αλλά τήν εγκαταλείπει άμέσως, πιστεύοντας πώς ξόφλησε μέ τήν αίτιότητα μία και πρόφερε τήν εισηγητική λέξη. Η ταυτολογία εκφράζει τή βαθειά δυσπιστία προς τή γλώσσα : άπορρίπτουμε τή γλώσσα, γιατί μäs λείπει έμάς. Όμως, κάθε άρνηση τής γλώσσας είναι ένας θάνατος. Η ταυτολογία θεμελιώνει έναν κόσμο νεκρό, έναν κόσμο άκίνητο.

5. Ο μηδε-μηδεϊσμός. Ἀποκαλῶ ἔτσι τὸ μυθολογικὸ ἐκείνο σχῆμα πού συνίσταται στὸ νὰ ἐκφράζει κανεὶς δυὸ ἀντιθέσεις καὶ νὰ ἰσοσταθμίζει τὴ μιά μὲ τὴν ἄλλη, ἔτσι πού νὰ τίς ἀπορρίπτει καὶ τίς δυὸ (« Δέν μοῦ κάνει *μηδέ* αὐτὸ *μηδέ* ἐκείνο »). Πρόκειται μάλλον γιὰ ἓνα σχῆμα ἀστικού μύθου, ἀφοῦ ἀνήκει σέ μιά σύγχρονη μορφή φιλελευθερισμοῦ. Ξαναβρίσκουμε ἐδῶ τὸ σχῆμα τῆς ζυγαριᾶς : τὸ πραγματικὸ ἀνάγεται πρῶτα σέ ἀνάλογα· ἔπειτα ζυγίζεται· καὶ τέλος, ἀφοῦ διαπιστωθεῖ ἡ ἰσότητα, πετιέται. Κι ἐδῶ ἐπίσης ὑπάρχει μιά μαγικὴ συμπεριφορὰ : κρίνουμε ἐξίσου ἀπορριπτέα ὅσα μᾶς ἐνοχλοῦσαν στὴν ἐκλογή· ἀποφεύγουμε τὴν ἀφόρητη πραγματικότητα, ἀνάγοντάς τιν σέ δυὸ ἀντιθέσεις πού ἰσορροποῦνται μονάχα στὸ μέτρο πού εἶναι τυπικές, ἀπαλλαγμένες ἀπὸ τὸ εἰδικὸ βάρος τους. Ὁ μηδε-μηδεϊσμός μπορεῖ νὰ ἔχει ξεπεσμένες μορφές : στὴν ἀστρολογία, λογουχάρη, ὅλα τὰ δεινὰ ἀκολουθοῦνται ἀπὸ ἴσα ἀγαθὰ· κι αὐτὰ προλέγονται προσεχτικὰ πάντα μὲ μιά προοπτικὴ ἀντιστάθμισης : μιά τελικὴ ἰσορροπία ἀκίνητοποιεῖ τίς ἀξίες, τὴ ζωὴ, τὸ πεπρωμένο κτλ.· δέν ἔχουμε πιά νὰ διαλέξουμε – πρέπει ἀπλούστατα νὰ ἀποδεχτοῦμε.

6. Ἡ ποσοτικοποίηση τῆς ποιότητας. Ἐχουμε ἐδῶ ἓνα σχῆμα πού πλανιέται ἀνάμεσα σέ ὅλα τὰ προηγούμενα σχήματα. Ἀνάγοντας κάθε ποιότητα σέ ποσότητα, ὁ μῦθος κάνει οἰκονομίες σκέψης : καταλαβαίνει τὴν πραγματικότητα, μὲ λιγότερα ἔξοδα. Ἐδῶσα ἤδη πολλὰ παραδείγματα τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ, πού ἡ ἀστική – καὶ προπάντων ἡ μικροαστικὴ – μυθολογία τὸν ἐφαρμόζει χωρὶς δισταγμὸ στὰ αἰσθητικὰ φαινόμενα, πού ἀπὸ μίαν ἄλλη μεριά τὰ θεωρεῖ πῶς ἀνήκουν σέ μίαν ἄυλη οὐσία. Τὸ ἀστικὸ θέατρο ἀποτελεῖ ἓνα καλὸ παράδειγμα τῆς ἀντίφασης τούτης : ἀπὸ τὴ μιά, τὸ θέατρο παρουσιάζεται σάν οὐσία πού δέν μπορεῖ νὰ ἀναχθεῖ σέ καμιά γλώσσα ἀλλὰ συλλαμβάνεται μονάχα μὲ τὴν καρδιά, μὲ τὴ διαίσθηση· καί, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ αὐτῆ, τὸ θέατρο ἀποκτᾶ μίαν ὑπερευαίσθητη ἀξιοπρέπεια (ἀπαγορεύεται ὡς ἔγκλημα καθοσιώσεως νὰ μιᾶ κανεὶς γιὰ τὸ θέατρο ἐπιστημονικὰ : μὲ ἄλλα λόγια, κάθε νοσητικὸς τρῶ-

πος ἀντίληψης τοῦ θεάτρου ἐξευτελίζεται παίρνοντας τὸ ὄνομα ἐπιστημῆς ἢ σχολαστικισμοῦ)· ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἀστικὴ δραματικὴ τέχνη βασίζεται σέ μιά καθαρὰ ποσοτικοποίηση τῶν ἐντυπώσεων : ὀλόκληρο ἓνα κύκλωμα ἀπὸ ὑπολογίσιμα φαινόμενα ἀποκαθιστᾶ μιά ποσοτικὴ ἰσότητα ἀνάμεσα στὸ κόστος τοῦ εἰσιτηρίου καὶ στὰ δάκρυα τοῦ ἠθοποιοῦ, τὴν πολυτέλεια τοῦ σκηنيκοῦ : ἐκείνο πού λογουχάρη στὴ χώρα μας ἀποκαλεῖται « φυσικότητα » τοῦ ἠθοποιοῦ, εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα μιά φανερὴ ποσότητα ἀπὸ ἐντυπωσιακὰ τεχνάσματα.

7. Ἡ διαπίστωση. Ὁ μῦθος κλίνει πρὸς τὴν παροιμία. Ἡ ἀστικὴ ἰδεολογία ἐπενδύει ἐδῶ τὰ βασικὰ τῆς συμφέροντα : τὴν ὀλοκρατία, τὴν ἄρνηση κάθε ἐξήγησης, μίαν ἀναλλοίωτη ἱεραρχία τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ καὶ πάλι πρέπει ἐδῶ νὰ διαχωρίσουμε τὴ γλώσσα-ἀντικείμενο ἀπὸ τὴ μεταγλώσσα. Ἡ λαϊκὴ, ἡ παραδοσιακὴ παροιμία ἀποτελεῖ ἀκόμα μέρος μᾶς χρησιμοθηρικῆς ἀντίληψης τοῦ κόσμου ὡς ἀντικειμένου. Ἡ διαπίστωση τοῦ χωρικοῦ « ὁ καιρὸς εἶναι καλὸς » διατηρεῖ πάντα μιά πραγματικὴ σχέση μὲ τὴ χρησιμότητα τοῦ « καλοῦ καιροῦ »· εἶναι μιά διαπίστωση ἔμμεσα τεχνολογικὴ· ἡ λέξη τούτη παρ' ὅλη τὴ γενικὴ, ἀφηρημένη μορφή της, προετοιμάζει κάποια πράξη, παρεμβάλλεται σέ μίαν οἰκονομία παραγωγῆς : ὁ ἀγρότης δέν μιλάει γιὰ τὸν καλὸ καιρὸ, τὸν ἐνεργοποιεῖ, τὸν συνδέει μὲ τὴν ἐργασίᾳ του. Ἐτσι, ὅλες οἱ λαϊκὲς μᾶς παροιμίαι ἀντιπροσωπεύουν ἓνα λόγο ἐνεργητικὸ πού λίγο-λίγο στερεοποιήθηκε σέ λόγο ἐπιλογιστικὸ, ἀλλὰ ὁ ἐπιλογισμὸς ἐδῶ εἶναι συντομευμένος, ἀπλοποιημένος σέ μιά διαπίστωση καί, κατὰ κάποιον τρόπο, ἄτολμος, φρόνιμος, στενὰ συνδεμένος μὲ τὸν ἐμπειρισμὸ. Ἡ λαϊκὴ παροιμία προβλέπει ἀλλὰ δέν καταφάσκει, παραμένει πάντα ὁ λόγος μᾶς ἀνθρωπότητας « ἐν τῷ γίνεσθαι » καὶ ὄχι μᾶς ἀνθρωπότητας πού ἦδη ὑπάρχει. Ὅσο γιὰ τὸν ἀστικὸ ἀφορισμὸ, αὐτὸς ἀνήκει στὴ μεταγλώσσα, εἶναι μιά γλώσσα δευτερογενῆς, πού ἀσκεῖται πάνω σέ προπαρασκευασμένα ἀντικείμενα. Κλασικὴ του μορφή εἶναι τὸ ἀπόφθεγμα. Ἡ διαπίστωση ἐδῶ δέν ἀπευ-

θύνεται σ' έναν κόσμο πού φτιάχεται· πρέπει νά καλύπτει έναν κόσμο ήδη φτιαγμένο, νά συγκαλύπτει τά ίχνη τῆς παραγωγῆς αὐτῆς κάτω ἀπό μίαν αἰώνια μαρτυρία : εἶναι μιά ἀντιεξήγηση, τό εὐγενές ἰσοδύναμο τῆς ταυτολογίας, τοῦ προστακτικοῦ ἐκείνου « διότι », πού οἱ ἀμαθεῖς γονεῖς κρεμάνε πάνω ἀπό τά κεφάλια τῶν παιδιῶν τους. Θεμέλιο τῆς ἀστικῆς διαπίστωσης εἶναι ὁ ὕγιης νοῦς, δηλαδή μιά ἀλήθεια πού σταματᾶ μέ ἀυθαίρετη ἐντολή ἐκείνου πού μιλάει.

Παράθεσα ἐδῶ τά ρητορικά αὐτά σχήματα χωρίς καμιά σειρά – μπορεῖ καί νά ὑπάρχουν πολλά ἄλλα : ὀρισμένα ἴσως φθείρονται, ἄλλα ἴσως γεννιοῦνται. Ἄλλά, αὐτά καθεαυτά, εἶναι ὀλοφάνερο πῶς συγκεντρώνονται σέ δύο μεγάλα τμήματα, πού ἀποτελοῦν, θά λέγαμε, τά ζῶδια τοῦ ἀστικοῦ σύμπαντος : οἱ Οὐσίες καί οἱ Ζυγοί. Ἡ ἀστική ἰδεολογία μετατρέπει ἀδιάκοπα τά προϊόντα τῆς Ἱστορίας σέ οὐσιώδεις τύπους· ὅπως ἡ σουπιὰ χύνει τό μελάني τῆς γιά νά προστατευθεῖ, ἔτσι καί ἡ ἀστική ἰδεολογία προσπαθεῖ μέ κάθε τρόπο νά ἀποκρύψει τό αἰώνιο πλάσιμο τοῦ κόσμου, νά τόν στεριώσει σέ ἀντικείμενο κατοχῆς ἐπ' ἀπειρον, νά καταγράψει τήν παρουσία του, νά τόν ταριχεύσει, νά ἐγγύσει στήν πραγματικότητα κάποιαν ἐξαγνιστική οὐσία πού θά σταματήσῃ τή μεταμόρφωσή του, τή φυγή του πρὸς ἄλλες μορφές ὑπαρξῆς. Καί ἡ παρουσία αὐτή – στερεωμένη ἔτσι καί ἀκίνητοποιημένη – θά μπορέσει ἐπιτέλους νά ὑπολογιστεῖ : ἡ ἀστική ἠθική θά καταστήσῃ βασικά μιά πρᾶξη στάθμισης· οἱ οὐσίες θά τοποθετηθοῦν σέ πλάστιγγες καί ὁ ἀστός θά εἶναι ὁ ἀκίνητος ζυγός τους. Γιατί σκοπός ἀκριβῶς τῶν μύθων εἶναι νά ἀκίνητοποιοῦν τόν κόσμο : οἱ μῦθοι πρέπει ἀπαραίτητα νά προτείνουν καί νά ἀπομμοῦνται μιά παγκόσμια οἰκονομία πού ἔχει στερεώσει, μιά γιά πάντα, τήν ἱεραρχία τῶν ἰδιοκτησιῶν. Ἔτσι – κάθε μέρα καί παντοῦ – ὁ ἄνθρωπος ἀκίνητοποιεῖται ἀπό τούς μύθους, παραπέμπεται ἀπ' αὐτούς στό ἀκίνητο αὐτό

πρότυπο πού ἔχει πάρει τή θέση του, πού τόν πνίγει σάν ἓνα γιγάντιο ἐσωτερικό παράσιτο καί χαράζει τά στενά ὄρια τῆς δράσης του, ὄρια ὅπου τοῦ ἐπιτρέπεται νά ὑποφέρει χωρίς νά κινεῖ τόν κόσμο : ἡ ἀστική ψευτο-φύση εἶναι πέρα γιά πέρα μιά ἀπαγόρευση στόν ἄνθρωπο νά ἐφευρίσκει τόν ἑαυτό του. Οἱ μῦθοι δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρά ἡ ἀσταμάτητη, ἡ ἀκαταπόνητη παρόρμηση, ἡ ὑπουλη καί ἀκαμπτη αὐτή ἀπαίτηση πού θέλει ὄλοι οἱ ἄνθρωποι νά ἀναγνωρίζουν τόν ἑαυτό τους στήν αἰώνια – ἂν καί συγκεκριμένα χρονολογημένη – εἰκόνα πού κατασκευάστηκε γι' αὐτούς κάποια μέρα, σάν νά ἐπρόκειτο νά διαρκέσει γιά πάντα. Γιατί ἡ Φύση ὅπου τούς ἐγκλωβίζουν μέ τό πρόσχημα νά τοὺς κἀνουν αἰώνιους, δέν εἶναι παρά μονάχα μιά Χρήση. Καί ἀκριβῶς τῆ Χρήσῃ αὐτῇ, ὅσο μεγάλη κι ἂν εἶναι, οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά τήν πάρουν στά χέρια τους καί νά τή μεταμορφώσουν.

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ

Τελειώνοντας, πρέπει νά πῶ δύο λόγια γιά τόν ἴδιο τόν μυθολόγο. Ὁ ὄρος αὐτός εἶναι ἀρκετά πομπώδης, ἀρκετά τολμηρός. Ὅμως μπορούμε νά προβλέψουμε πῶς ὁ μυθολόγος – ἂν ἐμφανιζόταν ποτέ κάποιος – θά σκοντάψει σέ ὀρισμένες δυσχέρειες, ἂν ὄχι μεθοδολογικές, τουλάχιστον συναισθηματικές. Ἀπό τή μιά μεριά, θά νιώσει δίχως δυσκολία πῶς εἶναι δικαιωμένος : ὅποια κι ἂν εἶναι τά σφάλματά της, ἡ μυθολογία παίρνει σίγουρα μέρος στό πλάσιμο τοῦ κόσμου· θεωρώντας δεδομένο πῶς ὁ ἄνθρωπος πού ἀνήκει στήν ἀστική κοινωνία εἶναι πάντα θυθισμένος σέ μιά ψεύτικη Φύση, ἡ μυθολογία προσπαθεῖ νά ἀνακαλύψει, πίσω ἀπό τήν ἀθωότητα τῆς πιό ἀπλοϊκῆς ζωῆς τῶν σχέσεων, τή βαθειά ἀλλοτρίωση πού ἡ ἀθωότητα αὐτή ἀνέλαβε νά τήν κάνει ἀποδεκτή. Ἡ ἀποκάλυψη πού πραγματοποιεῖ ἡ μυθολογία εἶναι λοιπόν μιά πολιτική πρᾶξη : θεμελιωμένη πάνω σέ μίαν ἰδέα ὑπεύθυνη γιά τή γλώσσα, θέτει σάν λογικό αἵτημά της τήν ἐλευθερία. Καί μέ τήν ἐννοια αὐτῇ, ἡ

μυθολογία είναι μία *άρμονία* με τόν κόσμο, όχι με τόν κόσμο όπως είναι, αλλά με τόν κόσμο όπως ο ίδιος θά ήθελε να γίνει (ο Μπρέχτ χρησιμοποιεί σχετικά έναν όρο αποτελεσματικά αμφισήμαντο : τό « Einverständnis », πού σημαίνει ταυτόχρονα τήν κατανόηση τής πραγματικότητας και τή συνέργεια μ' αυτήν).

Ἡ ἄρμονία αὐτή τής μυθολογίας με τόν κόσμο δικαιώνει τόν μυθολόγο, ἀλλά δέν τόν ἱκανοποιεῖ : ἡ πραγματική του θέση παραμένει μία θέση ἀποκλεισμοῦ. Δικαιωμένος ἀπό τήν πολιτική, ὁ μυθολόγος ἐκτοπίζεται ἀπό αὐτήν. Ὁ λόγος του εἶναι μία μετα-γλώσσα, δέν ἐνεργοποιεῖ ἀπολύτως τίποτα· τό πολύ-πολύ ἀποκαλύπτει κάτι – ἀλλά γιά ποιόν ; Τό ἔργο του μένει πάντα διαφορούμενο, ἐμποδισμένο ἀπό τήν ἠθική του προέλευση. Ὁ μυθολόγος δέν μπορεῖ νά ζήσει τήν ἐπαναστατική δράση, παρά μονάχα μ' ἐξουσιοδότηση : ἀπό δῶ καί ὁ πλαστός χαρακτήρας τοῦ λειτουργήματός του, αὐτό τό κάτι τό κάπως ἀκαμπτο καί τό προσεγγμένο, τό ἀτημέλητο καί τό ὑπερβολικά ἀπλοποιημένο πού σημαδεύει κάθε διανοητική συμπεριφορά ἀνοιχτά στηριγμένη στήν πολιτική (οἱ « ἀποδεδειγμένες » λογοτεχνίες εἶναι πολύ « κομψότερες », βρίσκονται στή θέση τους μέσα στή μετα-γλώσσα).

Ἄλλωστε, ὁ μυθολόγος αὐτοαποκλείεται ἀπό ὅλους τούς καταναλωτές μύθων – κι αὐτό εἶναι κάτι σημαντικό. Ἄς ἀφήσουμε κατά μέρος ἕνα ἰδιαίτερο κοινό²⁹. Ἄλλ' ὅταν ὁ μύθος ἐπηρεάζει τό σύνολο, τότε γιά νά ἀπελευθερώσουμε τόν μύθο, πρέπει νά ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό ὀλόκληρη τήν κοινότητα. Κάθε γενικευμένος μύθος εἶναι οὐσιαστικά διαφορούμενος, γιατί ἀποτελεῖ τήν ἀνθρωπιά ἐκείνων πού στερούμενοι τά πάντα, καταφεύγουν σ' αὐτόν. Τό ν' ἀποκρυ-

²⁹ Καί δέν χωρίζεται κανείς μονάχα ἀπό τό κοινό, ἀλλά καμιά φορά κι ἀπό τό ἴδιο τό ἀντικείμενο τοῦ μύθου. Γιά νά ἀπομυθοποιήσω λογουχάρα τήν Ποιητική παιδικότητα, ἔπρεπε κατά κάποιον τρόπο νά πάψω νά ἔχω ἐμπιστοσύνη στή Μινού Ντρούε σάν παιδί. Χρειάστηκε νά ἀγνοήσω πώς εἶχε δυνατότητες στοργῆς, ἐνθουσιασμοῦ – τόσο τήν εἶχαν καλύψει κάτω ἀπό ἐπιστροφές μύθου. Δέν εἶναι ποτέ σωστό νά μιλά κανείς ἐνάντια σ' ἕνα κοριτσάκι.

πτογραφεῖς τόν ποδηλατικό Γύρο τής Γαλλίας, τό καλό κρασί τής Γαλλίας, σημαίνει νά ἀποσπάσαι ἀπό ἐκείνους πού τά ἀπολαμβάνουν, ἀπό ἐκείνους πού ἀναζωογονοῦνται ἀπ' αὐτά. Ὁ μυθολόγος εἶναι καταδικασμένος νά ζεῖ μία θεωρητική κοινωνικότητα· γιά τόν μυθολόγο, τό νά εἶσαι κοινωνικός σημαίνει, στήν καλύτερη περίπτωση, νά εἶσαι ἀληθινός· ἡ μεγαλύτερη κοινωνικότητά του βρίσκεται στήν μεγαλύτερη ἠθικότητά του. Ἡ σύνδεσή του με τόν κόσμο ἔχει ὑψηλή σαρκαστική.

Θά χρειαστεῖ νά πάμε πιό πέρα : ἀπό μίαν ἀποψη, ὁ μυθολόγος ἀποκλείεται ἀπό τήν ἴδια τήν Ἱστορία, πού σ' ὀνομάει τής θέλει μάλιστα νά δράσει. Ἡ καταστροφή πού ἐπιφέρει στήν ὁμαδική γλώσσα εἶναι, κατά τή γνώμη του, ἀπόλυτη, γεμίζει ὡς τά χεῖλη τό ἔργο του : ὀφείλει νά τή ζήσει χωρίς καμιά ἐλπίδα ἐπιστροφῆς, χωρίς καμιά προϋπόθεση ἀνταμοιβῆς. Τοῦ ἀπαγορεύεται νά φανταστεῖ τί θά εἶναι ὁ κόσμος ὅταν θά ἐκλείψει τό ἄμεσο ἀντικείμενο τής κριτικῆς του· ἡ οὐτοπία εἶναι γι' αὐτόν μία ἀπρόσιτη πολυτέλεια : ἀμφιβάλλει παραπολύ ἂν οἱ αὐριανές ἀλήθειες θά εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίστροφο τῶν σημερινῶν ψευδῶν. Ἡ Ἱστορία δέν ἐξασφαλίζει ποτέ τόν σκέτο θρίαμβο ἑνός ἀντιθέτου πάνω στό ἀντίθετό του : ἀποκαλύπτει καθώς συντελεῖται, ἀφάνταστες διεξόδους, ἀπρόδλεπτες συνθέσεις. Ὁ μυθολόγος δέν βρίσκει καν στή θέση τοῦ Μωυσῆ : δέν βλέπει τή Γῆ τής Ἐπαγγελίας. Γιά τόν μυθολόγο, ἡ θετικότητα τοῦ αὐριο εἶναι ὀλοτέλα κρυμμένη ἀπό τήν ἀρνητικότητα τοῦ σήμερα· ὅλες οἱ ἀξίες τής προσπάθειάς του τοῦ δίνονται σάν πράξεις καταστροφῆς : καί ἀπ' αὐτές οἱ μὲν σκεπάζουν μέ ἀκρίβεια τίς ἄλλες : τίποτα δέν ξεπερισσεύει. Τήν ἀντικειμενική αὐτή κατάσχεση τής Ἱστορίας, ὅπου ὁ δυναμικός σπόρος τοῦ μέλλοντος δέν εἶναι παρά ἡ βαθύτερη ἀποκάλυψη τοῦ παρόντος, ὁ Σαίν-Ζυστ τήν ἐκφράζει μέ μία περιεργή φράση : « Αὐτό πού ἀποτελεῖ τή Δημοκρατία, εἶναι ἡ ὀλοκληρωτική καταστροφή ἐκείνου πού τῆς ἀντιτίθεται ». Δέν νομίζω πώς πρέπει νά τό ἐξηγήσουμε αὐτό μέ τήν ἀγοραία ἔννοια ὅτι « πρὶν νά οἰκοδομήσουμε, πρέπει νά σαρώσουμε τά πάντα ». Τό συνδυα-

έχει εδώ πολύ περιεκτικό νόημα : για κάθε άνθρωπο υπάρχει μιά υποκειμενική σκοτεινή νύχτα της ιστορίας, όπου τό αύριο γίνεται ούσία, ούσιαστική καταστροφή του χτές.

Ένας τελευταίος αποκλεισμός απειλεί τόν μυθολόγο : κινδυνεύει αδιάκοπα νά εξαφανίσει τήν πραγματικότητα πού θέλει νά προστατέψει. Άσχετα από κάθε έρμηνεία, ή Σιτροέν DS 19 είναι ένα τεχνολογικά καθορισμένο αντικείμενο : ή ταχύτητά της είναι γνωστή, αντιμετωπίζει τόν άνεμο μ' έναν όρισμένο τρόπο κτλ· ό μυθολόγος όμως είναι αδύνατο νά εκφράσει τούτην τήν πραγματικότητα. Ό μηχανουργός, ό μηχανολόγος, ακόμα και ό χρήστης λένε τό αντικείμενο· ενώ ό μυθολόγος είναι καταδικασμένος νά χρησιμοποιεί τή μετα-γλώσσα. Ό αποκλεισμός αυτός έχει κιόλας ένα όνομα – είναι αυτό πού λέμε ιδεολογισμός. Ό ζντανοφισμός τόν καταδίκασε έντονα (χωρίς άλλωστε νά αποδείξει ότι για τήν ώρα ήταν δυνατό νά αποφευχθεί), μέ τά πρώτα έργα του Lukacs, μέ τή Γλωσσολογία του Μαρτ, μέ τίς εργασίες του Bénichou, του Goldmann, αντιθέτως στον ιδεολογισμό μιά πραγματικότητα ανέφικτη για τήν ιδεολογία, όπως είναι ή γλώσσα κατά τόν Στάλιν. Η άλλη-θεια είναι πώς ό ιδεολογισμός αίρει τήν αντίφαση τής άλλοτριωμένης πραγματικότητας, μέ έναν άκρωτηριασμό και όχι μέ μιά σύνθεση (ένώ ό ζντανοφισμός ούτε καν τήν έξουδετερώνει) : τό κρασί είναι αντικειμενικά « καλό » και ταυτόχρονα ή « καλοσύνη » του κρασιού είναι ένας μύθος : νά ή άπορία ! Ό μυθολόγος θγαίνει από τή δυσκολία όπως-δπως : θά ασχοληθεί μέ τήν « καλοσύνη » του κρασιού και όχι μέ τό ίδιο τό κρασί, ακριβώς όπως ό ιστορικός θά ασχοληθεί μέ τήν ιδεολογία του Πασκάλ και όχι μέ τούς Στοχασμούς του³⁰.

Τά παραπάνω φαίνονται νά είναι κάτι σαν έποχιακή

³⁰ Πότε-πότε, σέ τούτες εδώ τίς μυθολογίες, χρησιμοποιήσα ένα τέχνασμα : επειδή μέ στενοχωρούσε τρομερά νά ασχολούμαι άσταμάτητα μέ τήν εξάνεμιση τής πραγματικότητας άρχισα νά τής δίνω υπερβολική πυκνότητα, και νά τής βρίσκω μιά καταπληκτική συμπαγία, άπολαυστική και για μένα τόν ίδιο, και έτσι έδωσα μερικές ουσιώδεις ψυχαναλύσεις μυθικών αντικειμένων.

δυσχέρεια : στή σημερινή έποχή – για τήν ώρα τουλάχιστον – δέν υπάρχει παρά μιά μόνο δυνατή έκλογή, και ή έκλογή αυτή δέν μπορεί ν' άφορα παρά δυό έξίσου υπερβολικές μεθόδους : ή θά θεωρήσουμε τήν πραγματικότητα άπόλυτα έπηρασμένη από τήν Ιστορία, και θά « ιδεολογήσουμε »· ή, αντίστροφα, θά θεωρήσουμε πώς ή πραγματικότητα είναι, σέ τελευταία άνάλυση άπροσπέλαστη και άναπλοποιήσιμη, όποτε θά « ποιητικοποιήσουμε » τά πάντα. Μέ λίγα λόγια, δέν βλέπω ακόμα νά γίνεται μιά σύνθεση ανάμεσα στήν ιδεολογία και τήν ποίηση (και μέ ποίηση έννοιά γενικά τήν άναζήτηση του άναλλοτρίωτου νοήματος των πραγμάτων).

Τό μέτρο τής τωρινής μας άλλοτριώσης τό δίνει ασφαλώς τό γεγονός ότι δέν κατορθώνουμε νά ξεπεράσουμε μιάν άσταθή κατανόηση τής πραγματικότητας : πλανιόμαστε αδιάκοπα ανάμεσα στό αντικείμενο και τήν άπομυθοποίησή του, άνίκανοι νά τό εκφράσουμε στήν ολόκλητά του· γιατί άν εισδύσουμε στό αντικείμενο, τό άπελευθερώνουμε αλλά και τό καταστρέφουμε· και άν πάλι του άφήσουμε όλη τή βαρύτητά του, τότε τό σεβόμαστε αλλά τό άποδίδουμε μυθοποιημένο. Φαίνεται πώς είμαστε καταδικασμένοι για όρισμένο διάστημα νά μιλάμε πάντα μέ υπερβολή για τήν πραγματικότητα. Κι αυτό, άναμφισβήτητα, επειδή ό ιδεολογισμός και τό αντίθετό του είναι συμπεριφορές πού παραμένουν ακόμα μαγικές, τρομοκρατημένες, τυφλωμένες και γητεμένες από τόν σπαραγμό του κοινωνικού κόσμου. Και όμως, αυτό ακριβώς πρέπει νά έπιζητήσουμε : τή συμπιλώση τής πραγματικότητας μέ τόν άνθρωπο, τής περιγραφής μέ τήν έξήγηση, του αντικειμένου μέ τή γνώση.

Σεπτέμβρης 1956